

szövetséges volt. Valószínűleg értékes rakományáért aggódva Visin ismét megváltoztatta terveit, és 1859. július 9-én az Egyesült Királyság semleges kikötője, Plymouth felé vette az irányt. Innét 1859. július 15-én Triesztbe indult, és mint említettük, 1859. augusztus 1-jén átkelt a Gibraltári-szoroson. 1859. augusztus 30-án a „Splendido” megérkezett Triesztbe. A „késés” ellenére – a szintén kerülőutat tevő SMS Novara gőzfregatt négy nappal korábban tért vissza – Visin-t nagy tömeg fogadta visszatértekor. Trieszt azonnal a város díszpolgárává avatta Giovanni Visint, a tengerészeti hatóság szakértői pedig díszzászlót adtak Visin kapitánynak kivételes eredményeiért. Visin kapitány, a Splendido tulajdonosa is, az első osztrák tengerész, aki ilyen hosszú utat tett meg, noha földkerülő útján végül az SMS Novara pár nappal megelőzte.¹⁴ Állítólag Magellán után a 6-dik, vagy 7. vitorlás amelyik megkerülte a Földet. Visin útja során hatalmas vagyonra tett szert és megkapta a Ferenc-József Rend-et.

A Splendido útját, több össze nem illő beszámolóból igyekeztem rekonstruálni. Ezen beszámolók német és szerb nyelven íródott újságcikkek. Így az út leírásában lehetnek kisebb tévesztések.

Talán ennek a kereskedelmi útnak a sikere is inspirálta később Ferenc Ferdinándot a tengerentúli kereskedelem szorgalmazására. Visin kapitány a délszlávok nemzeti hőse lett és igen sok lap írt róla még az 1980-as években is.

A Splendido útja során kiváló bizonyítékot adott arról, hogy a fiúmei hajóépítők mekkora szakmai tudás birtokában is voltak. Az út viszontagságai egyértelműen mesélnek arról, hogy ekkoriban még ugyan csak nagy kaland volt a Föld körül hajózása.

SMS Novarra fregatt, majd gőzfregatt

¹⁴ Die Presse, August 1859-08-22

Die Presse, August 1860-08-02

Innsbrucker Nachrichten, August 1859-08-29

Борба, July 1954-07-11 / No. 165

Борба, June 1955-06-16 / No. 142

Magyar Szó, 33. évfolyam, 1976-02-11 / 40. szám

<https://ungarnheute.hu/news/durchbruch-bei-der-suche-nach-der-splendido-geheimnis-des-k-u-k-weltumseglers-gelueftet-37483/>

Épült a Velencei Arsenal-ban épült.

Az építése 1843.09.20-án vette kezdetét, Minerva néven.

Tervezte: Paresi ezredes, építésvezető Covon kapitány.

1848-ban a hajó olasz kézbe került. Ekkor átnevezték Itália-ra.

1849.11.18-án átkeresztelték Novara-ra.¹⁵

Vízrebocsátás: 1850.11.04.

Elkészült: 1851.06.04-én készült el.

Vízkiürítése a megépültekor üresen: 1520 tonna

Meghajtása: vitorla

Személyzete: 403 fő

Fegyverzete 1849-ben a parton:

30 ágyú

Fegyverzete 1850-ben:

4 db 60 fontos Paixhans ágyú,

22 db 30 fontos ágyú

16 db 18 fontos ágyú

Fegyverzete 1859-ben:

4 db 60 fontos Bauhaus ágyú

38 db 30 fontos ágyú

A hajót 1861-1865 között átépítették gőzfregattá.

1876.08.22-től hulká minősítették át, majd 1881.06.22-től tüzérségi kiképző hajó. 1899-ben selejtezték le és ekkor bontották szét.

Vízkiürítése: 2107 (2497) tonna üresen és 2615 t (2574 hosszú tonna) feltöltve

Átépítés után a teljes vízkiürítése: 2865 t

Hossza: 76,79 m (251 láb 11 hüvelyk)

Szélessége: 14,32 m (47 láb 0 hüvelyk)

Merülése: 5,8 m (19 láb 0 hüvelyk)

Meghajtása: 1 db gőzgép, a kazánok száma ismeretlen és 1 db hajócsavar átépítése után.

Motorteljesítménye: 1200 LE (890 kW), máshol 400 – 500 LE szerepel az átépítése után.

Sebessége: 12 csomó az átépítése után.

A hajót egy háromárbcos vitorlaskötélzettel szerelték fel, hogy kiegészítse a gőzgépet a hosszú utakon.

Ára: Kevesebb, mint egy millió ft.¹⁶

Hatótávolsága: 3300 tengeri mérföld/10 csomó, de vitorlázva korlátlan.

Személyzete: 315 - 550 fő (1862-ben 29 fő tiszt, 498 fő tengerész)

A hajót fából építették meg.

Fegyverzete 1865:

4 db 60 fontos sima csövű Paixhans ágyú

28 db 30 fontos Novara ágyú (máshol 44 db 30 fontos ágyú)

2 db 24 fontos hátultöltős ágyú ¹⁷ (máshol 3 db 24 fontos huzagolt löveg)

2 db 4 fontos ágyú

Fegyverzete 1870:

¹⁵ Danzers Armee-Zeitung, Juli-Dezember 1932-11-04

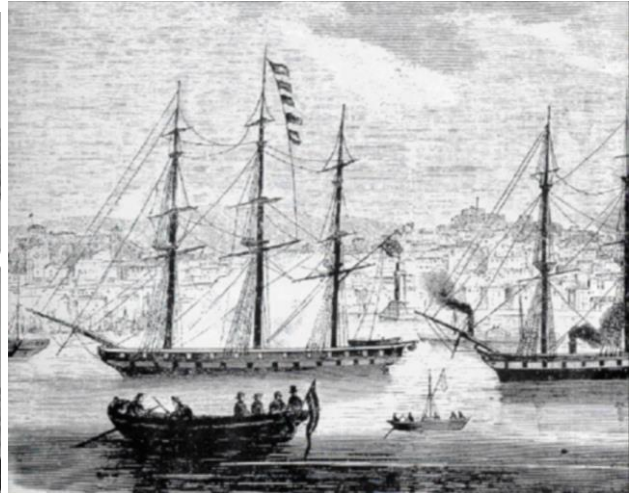
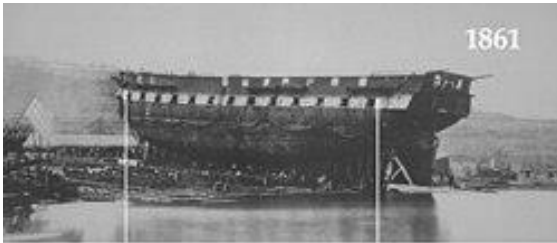
¹⁶ Magyar Ujság, 6. évfolyam, 1872-10-04 / 227. szám

¹⁷ [https://en.wikipedia.org/wiki/SMS_Novara_\(1850\)](https://en.wikipedia.org/wiki/SMS_Novara_(1850))

18 db 24 fontos ágyú
32 db 30 fontos ágyú
2 db 4 fontos ágyú

Tüzérségi kiképzőhajóként a fegyverzete:

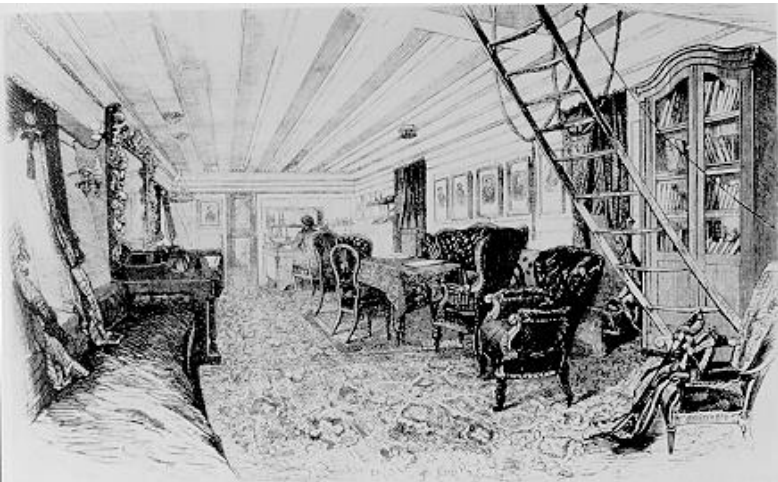
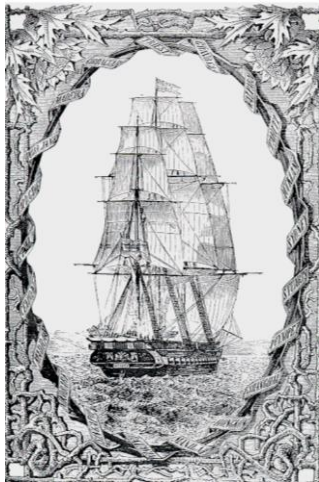
15 db 15 cm-es ágyú,
4 db 7 cm-es ágyú

1851-ben Triesztben.

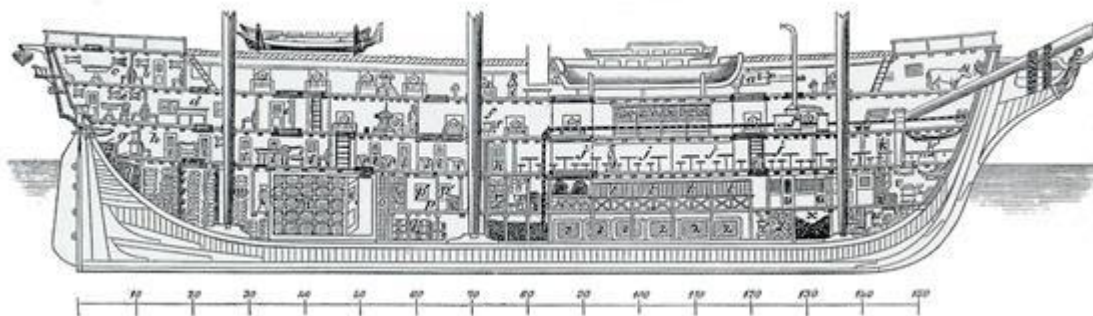
1851.

1851.07.31-én Ferdinand Max főhg. a „Novarra“ fregatton elutazott Triesztből.¹⁸

SMS Novara fregatt, majd gőzfregattként. Parancsnoki kabin.

VERTICAL SECTION OF THE FRIGATE "NOVARA."

¹⁸ Pesti Napló, 2. évfolyam, 1851-08-02 / 421. szám

<i>a.</i> Tartalék vitorlarudak	<i>g.</i> Tálaló és tárlók tisztéknek	<i>m.</i> Kenyértárolók	<i>t.</i> Vitorla raktár
<i>b.</i> Parancsnoki kabin	<i>h.</i> Tiszti étkeзде vagy szalon	<i>n.</i> Lőporkamra	<i>u.</i> Szerszámraktár
<i>c.</i> Kommodore lakosztálya	<i>h'.</i> Kommodore készletei	<i>o.</i> Konzerv élelmiszerek	<i>v.</i> Fedélzetmesteri kabin
<i>c'.</i> Parancsnoki lakosztály	<i>i.</i> Tiszti kabinok	<i>p.</i> Éléstár	<i>w.</i> Festékraktár
<i>d.</i> Tiszti szalon (olvasószobának is használták)	<i>i'.</i> Tiszti tároló ládák	<i>p'.</i> Éléstár rizs, kakaó és szárított zöldségek részére	<i>x.</i> Szénraktár
	<i>j.</i> Fél-fedélzet (a legénységnek)		<i>y.</i> Legénységi konzervek
<i>e.</i> Tudósok kabinjai	<i>k.</i> Altiszti kabinok	<i>q.</i> Szeszraktár	<i>z.</i> Vas víztartályok
<i>f.</i> Szivattyúk	<i>k'.</i> Betegszoba	<i>r.</i> Sózott élelmiszerraktár	<i>z'.</i> A desztilláló berendezés tartálya (f)
<i>f.</i> Konyha a desztilláló berendezéssel	<i>l.</i> Lövedékraktár	<i>s.</i> Tisztítóeszköz raktár	

Ő Királyi Fensége Ferdinánd főherceg 1851.08.09-én kiváló egészségben érkezett Nápolyba a Novarra nevű császári és királyi fregatton, onnan pedig Gaetába utazott, hogy meglátogassa Öfelségét, Szicília királyát. 16-án Baroly gróf kapitány, a Novarra nevű császári és királyi fregatt parancsnoka Nápolyból Livornóba kívánt hajózni, ahol a hadihajó néhány napig tartózkodott, majd folytatta útját Gibraltár felé.¹⁹

Ferdinand Max főherceg tegnap (1851.09.02-án) este Novara fregatton Livornoba érkezett, onnan Luccaba utazott.²⁰

1851.10.19. Trieszt: A Novara fregát-ot ő cs. föntségével Miksa főherczeggel ugyanide várattják. Hajóhírek szerint f. hó 6-kán hagyta ez utóbbi, 8 napi veszteglés után Malaga (Spanyolország) kikötőjét.²¹

1851 decemberi hír: „A déli tengereken való cirkálásra szánt Császári és Királyi Osztrák Hajóraj a következő hajókból áll: a „Venus” és a „Novarra” fregattok, és a „Karolina” és a „Diana” korvettek, a „Pilades” és a „Husar” briggek, valamint a „Lucia” és a „Volta” gőzkorvettek.²²

1852.

1852. márciusi hír: A Császári és Királyi Hajóraj március 7-én, este 10 órakor érkezett meg kikötőhelyére. A Muggia-öbölbe a „Vulcan” gőzhajó fedélzetén érkezett meg Öfelsége a Császári és Királyi Apostoli Felség a haditengerészeti parancsnok kíséretében, majd a „Novarra” fregattra szállt át, és Öfelsége saját parancsnoksága alatt egy 15 hajóból álló századdal nagyon sikeres vitorlás manővert hajtott végre a Trieszti-öbölben. Ez a manőver nagyon kedvező időjárás mellett estig tartott. Reggel 7 óra körül Öfelsége a „Vulcan” fedélzetén visszatért Triesztbe, ahol nagy tömeg gyűlt össze a rakparton, hogy üdvözölje a szeretett uralkodót.²³

¹⁹ Militär-Zeitung, August 1851-08-23

²⁰ Pesti Napló, 2. évfolyam, 1851-09-03 / 446. szám

²¹ Pesti Napló, 2. évfolyam, 1851-10-22 / 487. szám

²² Der Humorist, Dezember 1851-12-11

²³ Die Presse, März 1852-03-09

A „Novara“ fregátot, melyre Ferdinand Maximilian főherceg ő cs. k. fensége szolgálattevő tiszt minőségében lépett, egy utat tett a középtengeren, a spanyol partok hosszában Cadix-ig.²⁴

A cs. k. adriai hajóhadosztály hajói mind megérkeztek Fiuméba (1852.10.09-én), és pedig: Novara fregát, Diána, Lipcse és Titania korvettek, Huszár és Pilades briggek, Sphynx és Artemisia goelettek, Luzia gőzfregát és Custozza gőzkorvette. Achilles gőzössel egy dalmát küldöttség ment Fiuméba.²⁵

1852.10.13-án Ferenc József császár a velencei Palmanova-ben megszemlélte a flottát. „A viharos rosz-nő daczára, mi 3 nap óta folyvást dühöngött. A metsző borászéi daczára, mely esővel váltva a napot egy pillanatig sem engedé látni, (3 Felsége e napot csaknem kizárólag hajóhadának szentelé. Ez állott: „Novara“ fregát parancsnokhajóból, továbbá „Diana“ „Leipzig“ „Titania“ korvettek; „Huszár,“ „Pilades“ briggek, „Sphynx,“ „Artemisia“ schoonerek, „Sta Lucia“ gőzfregát, „Custozza,“ „Taurus,“ „Achilles“ gőzöskből, és a fiumei kikötőben két sorban horgonyzott egy naszádban, melyet e kereskedő város első hajósai hajtottak. (3 Felsége, „Orovara“ fregát fedezetére ment, honnan a gyakorlatok végezte után, gr. Wimpffen alt. teng. főpar. Nugent tnagy és más főrangú katonaság kíséretében mindenik hadihajót megtekinté.²⁶

1853.

A „Novara“ cs. k. gőzfregát 1853.01.16-án Megline (Montenegró) előtt vetett horgonyt.²⁷

„Triest, 1853. február 5. Ferdinand Miksa főherceg, csász. Fensége egy Lloyd gőzösön a toplei öbölbe érkezett és ott „Novara“ cs. kir. fregát fedezetére ment át.,²⁸

1853. márciusi hír: A "Novarra" és a "Bellona" fregattok, valamint egy gőzhajó Castelnuovo közelében horgonyoznak.²⁹

Smyrna, 1853.07.13. Alig érkeztek meg „Bellona“ és „Novara,“ a két ausztriai fregat, amint az amerikai korvett felszedő horgonyát s elhagyó Szmyrnát. Koszta még mindig a francia consulságnál van. Konstantinápolyból még semmi eldöntő tudósítás sem érkezett rá nézve. A gyilkos merény feletti vizsgálatot Cheki b effendi buzgón folytatja. Ali pasa elutazott.³⁰

Smyrnában 1853.07.21-én a cs. k. austriai fregát „Novara“ fedezetén ünnepélyes gyászisteni tisztelet tartatott a meggyilkolt báró Hackelberg lelki nyugalmáért A cs. k. parancsnokok s magasb tengerész tiszték az itt horgonyzó hajó osztályától, a cs. austriai, toskánai és orosz főkonsulság személyzete, valamint a porosz consulságé is s több austriai alattvalók jelen voltak a gyászszertartáson, mialatt a consulok lobogóikat csak az árbocz feléig vonták fel.³¹

Bejirút, 1853.09.16. „Bellona“ cs. kir. austriai fregát Jaffából, „Novara“ austr. cs. k. fregát Cyprusból megérkezett; francia és angol hadihajók érkezését is várják. E hajók jelenléte a lakosságra annál jobb benyomást tett, mivel a rendes csapatok Erzerum és Szaidábia elmentek ott hajóra szállandók.³²

²⁴ Pesti Napló, 3. évfolyam, 1852-07-09 / 699. szám

²⁵ Pesti Napló, 3. évfolyam, 1852-10-09 / 776. szám

²⁶ Pesti Napló, 3. évfolyam, 1852-10-22 / 787. szám

²⁷ Budapesti Hírlap, 1853-01-27 / 23. szám

²⁸ Budapesti Hírlap, 1853-02-09 / 34. szám

²⁹ Siebenbürger Bote, Februar-November 1853 (Jahrgang 63, 1853-03-09 / nr. 39

³⁰ Wiener Theaterzeitung, Juli 1853-07-23

Pesti Napló, 4. évfolyam, 1853-07-24 / 1012. szám

³¹ Budapesti Hírlap, 1853-08-06 / 184. szám

³² Budapesti Hírlap, 1853-10-01 / 231. szám

Bejirút, 1853.09.30. „Novara“ cs. k. fregát (kapitánya b. Bourgnignon) 16-án ide érkezett. — 27-kén „Novara“ és „Bellona cs. k. fregátok s „Huszár“ cs. k. hadi briggg elhagyák az itteni kikötőt. 28-kán három török gőzös állott a kikötőben, melyek fedezetén 6 gyalog zászlóalj volt, kiket Bakut-, Saida- és Tripolisban szedtek föl a fedezetre, Konstantinápolyba szállítás végett.³³

Smyrna, 1853.10.23. Az orosz cs. főconsulság hivatali működését megszüntette. „Novara, Huszár és Artemisia“ austriai cs. hadihajók ide érkeztek.³⁴

1853.10.25. Smirna: „Szmyrnából, okt. 25-kéről írják: Kikötőnkben egy hét óta hadihajók okoznak nagy élénkséget. Három ausztriai, „Novara“ fregát, „Huszár“ briggg, és „Artemizia“ goelette, — három hollandi, „Orániai herczeg“ és „Palembang“ fregátok, s „Zeehond“ briggg, — „Serieuse“ francia corvette, és „Merkur“ briggg — végre „Neil Zafer“ török briggg békésen horgonyoznak egymás mellett.” A városban ekkor ismét zavargások voltak. Az orosz főkonzulátus elhagyta Smyrnát és Athénba települt át.³⁵

Az ausztriai fregattok Novara és Bellona is Várlából Smyrnába érkeztek 1854.01.04-én s itt horgonyoznak.³⁶

1854.

Smyrna, 1854.01.11. A kikötő, igen élénk. „Bellona, Novara, Huszár, Artemisia“ cs. k. hadi-, hajókhoz „Karolina“ korvett is ide érkezett, de hír szerint nem sokára Szalonikba indul, „Huszár“ pedig ma Triestbe megy, kitataroztatás végett.³⁷

1854. március: A Marseille-n keresztül postán érkezett Konstantinápolyi jelentések szerint a Navarra osztrák fregatt és a Volta osztrák gőzkorvett Beikos kikötőjében, a kikötőhelyek mellett horgonyzott le. További három osztrák hadihajó érkezésére számítanak.³⁸

Őfelsége Navarra fregattja 1854. március 16-án érkezett Gibraltárra.³⁹

Az egész ausztriai flottaosztály a Levantéban Beykoszba (Isztambul ázsiai partja, a Boszporusz és a Fekete-tenger partvidékén) a Feketetenger torkolatába megy. Ez az első eset a keleti bonyodalmak kezdete óta. Novara fregatt Bourguignon kapitány alatt és Volta gőzkorvette már ott horgonyt vetettek (1854.03.19) s három más hadihajó követé.⁴⁰

A Bourguignon kapitány parancsnoksága alatt álló "Novara" császári és királyi fregatt ma kora reggel 1854.04.28-án érkezett meg a Pyraeus és a Corfu szigetéről Triestbe.⁴¹

1854.06.18-án Triest-ből a Novara fregat tegnap innen Londonba indult.⁴²

Triest, 1854.11.17: A "Novarra" fregatt ma reggel érkezett ide Lisszabonból.⁴³

³³ Budapesti Hírlap, 1853-10-01 / 231. szám

³⁴ Budapesti Hírlap, 1853-11-04 / 259. szám

³⁵ Pesti Napló, 4. évfolyam, 1853-11-08 / 1099. szám

Budapesti Hírlap, 1853-07-28 / 176. szám

³⁶ Pesti Napló, 5. évfolyam, 1854-01-15 / 1155. szám

³⁷ Budapesti Hírlap, 1854-01-27 / 330. szám

³⁸ Der Humorist, März 1854-03-25

³⁹ Militär-Zeitung, Juli-Dezember 1854-08-05

⁴⁰ Pesti Napló, 5. évfolyam, 1854-03-24 / 1212. szám

Budapesti Hírlap, 1854-03-25 / 378. szám

⁴¹ Klagenfurter Zeitung, Mai 1854-05-02

Budapesti Hírlap, 1854-04-30 / 408. szám

⁴² Budapesti Hírlap, 1854-06-21 / 449. szám

⁴³ Klagenfurter Zeitung, November 1854-11-21

Ma hajnali 2 órakor Őfelsége fregattja, a "Novarra", befutott a Muggia-öbölbe, Anter közelében. 36 nap alatt tette meg útját Lisszabonból, ahonnan korábban értesítettek minket érkezéséről.⁴⁴

1856.

1856.12.24-én már felvetődött a hajó világkörüli útja. „A „Novara cs. k. fregat által a világ körül teendő utat illetőleg az „Alig. Zrg“ egy bécsi levelezője, e vállalat politikai-kereskedelmi érdekéből, nem nyomhatja el azon óhaját, hogy a fregatot egy vagy több hadihajó is elkísérje. Az expeditio, mint tudva van Chinát és Japánt is érinteni fogja s egy kis hajórajnak ott megjelenése a jelen körülmények közt, egybekötésben ügyes alkuszokkal, Austriára nézve is hasonló előnyös kereskedelmi kötések eredményezhet, melyeket Anglia s az egyesült államok már élveznek. Mi ez expeditio tudományos czélját illeti, mely mint tudva van a politikai — kereskedelmi czállal egybekötve leendő a földrajz, népisme és természetrajzra nézve a keletindiai tenger különféle szigetein minden esetre fontos adalékot remélhetni. A fregát meg fogja a bengáli tengerből mkobari szigeteit látogatni, melyekben gazdag tenyészet található. Ezen szigetek földisme minősége, melyet tudományos utazó még se nem látott se le nem irt, szintoly ismeretlen mint Flórája és Faunája. Teljes alapossággal hihetni, hogy ott igen sajtáságos formák léteznek. Borneo, Celebes, a molukki és philippi szigetek, hol a fregát szintén tartózkodni fog; a világ legszebb szigetei közé tartoznak, hol főleg zoológok és fűvészek fölötté gazdag kincsekre találnak, s hol a népisme nyomozásoknak is érdekes mező nyílik. A Philippi és Sandwich-szigeteken a legnevezeteseb forrongó tűzhegyek található, s azonfelül a szerek földrajzi elterjedésére nézve igen fontos kérdések oldandók meg. Még rövid tartózkodás mellett is sikerülhet ott egyes érdekes dolgokat gyűjteni, melyek azon még oly kevéssé ismert tájak nép- és országisméjét igen gazdagíthatandják. Az expeditióval menő tudományos nyomozók közül Höchst 11 es a geognosia, Frauenfeld a zoológia érdekében küldetik ki. Az első különben a geológiai nyomozásokra nézve is kitűnő acquisitio. Dr. Scherzer fogja a kereskedelmi-politikai, műveltségtörténeti és népisme közléseket egybegyűjteni.”⁴⁵

1857.

„A Novarra fregat világ körüli útja) az ismeretes természetbúvár Tsudi-nak alkalmat szolgáltatott azon kérdés fejtegetésére, mely Európán kívüli kitűnő minőségű háziállatok lennének alkalmasak, a mezőgazdászainak Austriában hasznos szolgálatot tenni. Tsudi megjegyzi, hogy a sajtáságos alakzatoktól, melyekre az európai háziállatok a fordító alatti némely országokban átváltak, fajaink javítása nem várható, aztán megemlíti a lámák és alpakáknak az angol, francia és hollandi kormányok által már többször, de mindig sikertelenül tett honosítási kísérleteit, s úgy hiszi, hogy a láma teljesen alkalmatlan, de az alpakával oly vidékeken, melyekben nincsenek fölötté hosszú telek, mint Erdély, Krajna, Horvátország és főleg Dalmatia, lehetne kísérletet tenni.”⁴⁶

1857.04.15-én a hajó már útra kész volt.⁴⁷ Eredetileg már 19-én útnak kellett volna indulnia.⁴⁸

1857.04.30.⁴⁹ és 1859.08.30. között zajlott le a Novara-expedíció, amely során megkerülte a Földet. Az út 2 év és 4 hónapig tartott. Ekkor a hajó még teljesen a vitorláira volt kénytelen hagyatkozni. Útját Habsburg Miksa, a későbbi mexikói császár finanszírozta. Az út során a

⁴⁴ Militär-Zeitung, Juli-Dezember 1854-11-22

⁴⁵ Budapesti Hírlap, 1856-12-24 / 297. szám

⁴⁶ Budapesti Hírlap, 1857-02-15 / 37. szám

⁴⁷ Ost-deutsche Post, April 1857-04-15

⁴⁸ Politikai Ujdonságok, 3. évfolyam, 1857-04-22 / 16. szám

⁴⁹ Pesti Napló, 8. évfolyam, 1857-05-01 / 2187. szám

bécsi Természettudományi Múzeum számára végeztek kutatásokat. A hajón 7 tudós is tartózkodott.

„A nagy világútra indult Novara nevű cs. k. fregat igen szép és kényelmes elrendezésű hajó. A parancsnoknak a felső és közép tetőn két elegáns salonja van. A hajó hátulsó részének külső oldalán egy virágokkal övezett karzat van, melly magán szemlélődésekre s bizalmas beszélgetésekre alkalmas, háborútlan helyet nyújt. Az ágyúszoba, mellyből az ágyuk el vannak távolítva, igen választékos tanulmányozási terem, négy pamlaggal, szép s válogatott, az utazás céljának megfelelő könyvtárral s kitűnő föld- és tengertérképekkel. Itt a dohányzás is meg van engedve. Minden újdonság, tartós és ízletes. Az éléstárak bőven el vannak látva, baromfi s egyéb házi állat kellő s lehető mennyiségben. A konyhák csinosak, kényelmesek szélszerűek. A főszakács azelőtt az angol Cowley lordnál szakácskodott Frankfurtban. Egy külön tisztító gép arra szolgál, hogy a tengervízből tiszta iható vizet készítsen, amit rendszeren jobban szeretnek az édes víznél. A legénység kitűnő, a kormány felszólítására 400 önkénytes ajánlkozott ez expedícióhoz, ezekből van kiválasztva a hajó 200 embere. Csupa vidámság, jó kedv, bátorság és szolgálatkészség valamennyi, ami miatt a tiszték el vannak ragadtatva. Még zeneközpont is van, 12 emberből álló, így felszerelve indult világgá a Novara, vivén magával több rend és szakbeli tudóst is, ki a távol földeken s vizeken teendő tapasztalásaikat szorgalmasan fel fogják jegyezni. Ha ismét hírt hallunk róla, tudósítjuk olvasóinkat. Ferdinand Miksa főherceg, cs.fens, megrendelő, hogy a lipcsei képes újságnak a Novara világ körüli útjának feltűnőbb eseményeiről időnkint képes jelentések küldessenek. Remélhetjük ennél fogva, hogy ezek egy részét a „Vasárnapi Újság“ is meg fogja szerezhetni.”⁵⁰

Az expedíció tisztikara:

Bernhard von Wüllerstorff-Urbair kommodore, mint az expedíció parancsnoka
Hajóparancsnok: Baron Friedrich Pöck, aki 1857. december 2-án szállt a Carolináról a Novarára.

Első tiszt: Gyulai Gaál Béla

Tiszték: Moriz Monfroni de Monfort, gróf Alexander Keilmannsegge, William Lund, Robert Müller, Ernst Jacoby, Eugen Kronowetter, Balog Gusztáv és Antonio Basso (Számvevő)

Vezetőorvos: Dr. Franz Seligmann. Segédorvosok: Dr. Karl Kuziczka, Dr. Eduard Schwarz és Dr. Ave Robert Lalleman.

Lelkész: Eduard von Marochini atya.

Kadétek: Heinrich Fayenz, Joseph Natty, Semsey Gusztáv, báró Richard Walterskirchen, Meder Lajos, Kalmár Sándor (utóbb lovag, matematikus), báró Augustus Scribanek, gróf Andreas Borelli, báró Franz Cordon, báró Friedrich Haan, Eduard Latzina, Máriássy Mihály, Prince Eugen Wrede, Joseph Berthold.

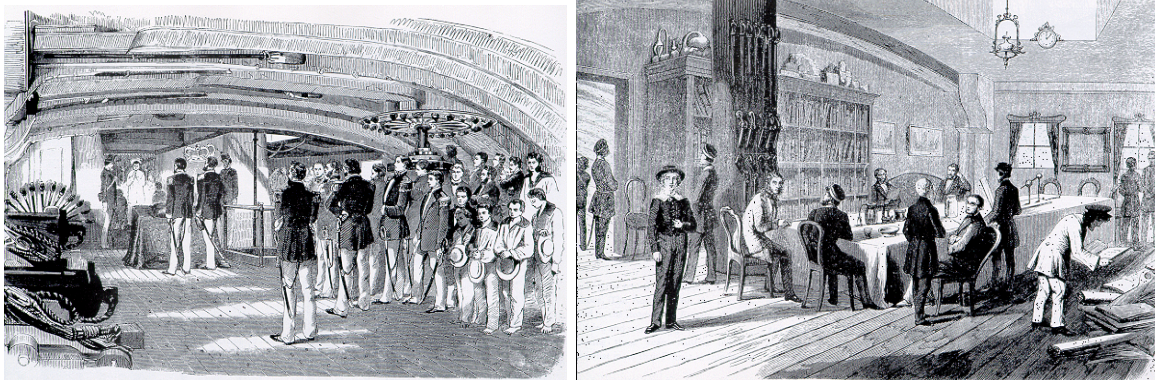
Gépész: Wenceslas (Wenzel) Lehmann

Tudóscsoport: Dr. Ferdinand Hochstetter geológus, Dr. Eduard Schwarz és Anton Jellinek botanikusok, Georg Frauenfeld és Johann Zelebor zoológusok, Dr. Karl Scherzer etnográfus és Joseph Selleny festőművész.

Az expedíciót elkísérte Joseph Selleny (Seleny) tájképfestő.⁵¹

⁵⁰ Politikai Ujdonságok, 3. évfolyam, 1857-04-29 / 17. szám

⁵¹ Der Zwischen-Akt, April 1861-04-14

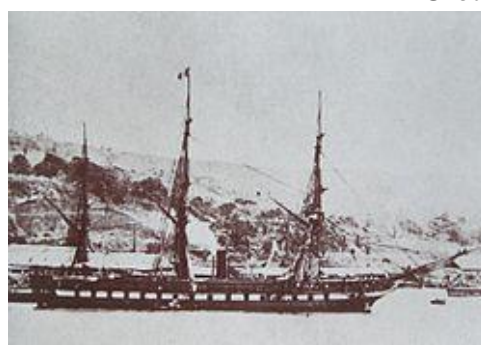
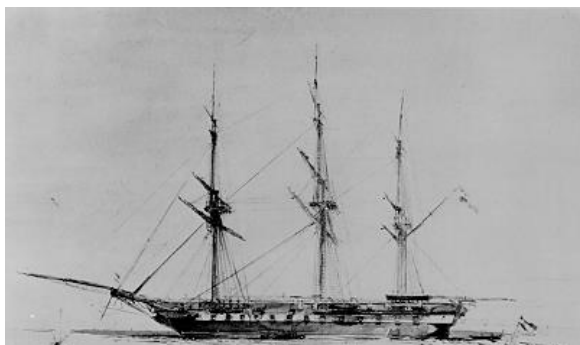
A Novara fedélköze, illetve könyvtár – tiszti szalonja.

A Novara egy kabinja a világszertei út során.⁵²

Kommodore Bernhard von Wüllerstorff-Urbair

Az SMS Novara 1864 előtt és utána, már a beépített gőzgéppel.⁵³

A hajó parancsnoka Bernhard von Wüllerstorff-Urbair. A legénység 345 fő (máshol 315 - 352 fő). Jelentős oceanográfiai kutatást is végeztek az út során.

A hajó átépítést 1857. március 15-én fejezték be, és a Novara ekkor a Carolina korvett kíséretében északra hajózott Triesztbe, az expedíció hivatalos indulási helyére. A nagy trombitaszóval és ágyúörgéssel tarkított végső búcsúra 1857. április 30-án került sor. A két hajó nem vitorlákkal hagyta el Triesztet, hanem a St. Lucia gőzös szívéssége folytán vontában.

⁵² <https://mateinfo.hu/oldmate/irasok/navy-novara.htm>

Veperdi András: A Novara fregatt világszertei útja

⁵³ [https://en.wikipedia.org/wiki/SMS_Novara_\(1850\)](https://en.wikipedia.org/wiki/SMS_Novara_(1850))

⁵³ <https://mateinfo.hu/oldmate/irasok/navy-novara.htm>

A gőzös Szicíliaig, a Messinai-szoroson túlra vontatta őket, ahol vitorlát bontottak és a Földközi-tengeren nyugat felé hajózva a Gibraltári-szoroson át kifutottak az Atlanti-óceánra. A Carolina egészen Rio De Janeiróig kísérte a Novarát, amely ezután egyedül hajózott tovább Afrikába, Indiába, Kínába, a Fülöp-szigetekre, Indonéziába, Ausztráliába, Új-Zélandra és a Csendes-óceán különböző szigeteire. A pontos útvonala a következő volt:

Az SMS Novara útjának állomásai 1857–1859

Április 30. - Indulás Triesztből⁵⁴

„A „Novara“ cs. k. fregat világútja. Gibraltártól Madeiráig. . A Novara fregatnak tudományos ügy mint kereskedelmi célból rendezett nagyszerű expedíciója bizonyára hazánk tudósait is nagyobb mértékben érdekli, mint hogy az annak menetéről érkező egyes tudósításokat szívesen ne fogadják. Jelentettük annak idején ezen expedíciónak elindulását a triesti öbölből, s onnan a földközi tengeren át a gibraltári szorosig, az atlanti tenger kapujáig érkezett; legközelebbi számunkban pedig arról is értesítők az olvasót, hogy a Novara aug. 3-n Amerika párjain a rio de janeirói öbölben veté ki horgonyait. Ezen utóbbi nagy tengeri útnak, egy szakaszát képezi az alábbi levél, melyet, sorra nézve már a negyediket, Hocfastell és Ferdinand a bécsi természettudományi és földrajzi társulatokhoz intézett. E levél következőleg szól: A legderültebb, felhőtlen ég borítá Algeciras öblét, midőn május 30-kának reggele fölvirradt. Már két nap óta hasztalan várakoztunk csak egy szellő leheletére is kelet felől. Végre 11 óra táján kerekedett egy gyöngye keleti szél; a horgonyokat fölszedék, a vitorlákat kifeszíték, s mi délnyugati irányban rézsút szelettek át Algeciras öblét. Elérkezettnek látszott a perc, midőn Európától búcsút kell vennünk. Minden gondolataim ennél fogva honomba szálltak vissza és pedig annál inkább, miután azon kis csomag tartalma, mely Bécsből érkezvén, ma jutott kezemhez, egészen visszahelyezett bizalmas barátaim körébe. Azonban úgy látszik Európa nem enged távoznunk, mielőtt még egyszer búcsú-üdvözlétül magához ne ölelt volna, mert íme, pünkösöd reggelén, 31-én — ahelyett, hogy az atlanti tenger magas hullámain ringatóznánk, nyugodtan és csendesen ott feküdtünk a földközi tenger tükörsíma vizein, 20 mértföldre Gibraltártól. Körülbelül épen ott, hol 20 án Gibraltárt először pillantottuk meg. A keleti szél ismét nyugativá csapott át s aztán szélesend állt be, s így a tengerömlés, mely a gibraltári után át nyugatról keletre árad s az óceán vizét a földközi tengerbe önti, visszahajtott bennünket. A delphinekek serege vidám tánczolásal ünnepelé a pünkösödöt, s a hajólegénység először jelent meg fehér nyári ruhákban. Jún. 1-jén éjjel heves nyugati szél kerekedett, mely bennünket kényszerített a spanyol és afrikai partok közt hosszú járatokban fel s alá czirkálni. Miután a tenger erős ellenömlése az ellenszéllel összehatott, ezért a labodázás (?) keveset használt, óránként messzebb távoztunk Gibraltártól, s hogy még tovább vissza ne vessünk, kényszerítve valánk, estve felé néhány tengeri mértföldnyire nyugatra a malagai öböltől a spanyol de Frangirola vára előtt horgonyt vetni. Itt feküdtünk egész másnap estig, mintegy 60 hajó oszta velünk e sorsot. Készen lévén minden pillanatban ismét a tengerre kiindulni, be kelle érünk azzal, hogy a szárazföldet csupán a hajóról szemléltük. Estve azonban naplenyugta előtt a természet egy tengeri „légképlet“ érdekes látványát tünteté fel előttünk. Egyszerre a legtávolibb láthatáron számos hajó merült fel, melyeknek azelőtt semmi nyomát sem vettük észre, s árbocz felett árboczot mutatott fölfelé nyúlva a tükörkép. Egy igen közeli shooner ellenben mellékvitorláival a vízben látszott haladni. Nemsokára a nap lenyugta után elenyészett e tünemény. Ez abból volt magyarázható, hogy a víz s a közvetlen fölötte álló légrétegek 14°C fokkal alantibb légmérséklettel bírtak, mint a felsőbb légrétegek 28 C fokkal, a tünemény tehát megfordítva ugyanaz volt, melyet az egyiptomi sivatag forró homoksíkjain oly gyakran láthatni, hol a távoli tárgyak tükörképe lefelé fordítva verődik vissza s azért azon csalódást ébreszti, mintha visszatükröződő vízfelületek feküdnének előttünk. Ezen fata morganak voltak az idő forduló pontjai. Gyöngye keleti szellő indult meg, eleinte alig lengedezve, de később mindig

⁵⁴ Pesti Napló, 8. évfolyam, 1857-05-01 / 2187. szám

több-több erőre kapott. Zeneszó mellett szedék fel a horgonyokat s a „Novara“ a legpompásabb holdvilágos éjszakán a legszebb díszben összes vitorláival a szélelőtt szökdelve repült Gibraltár felé. Jun. 3-án reggel ismét fölmerült előttünk e szikla, lassan de bizton szedelve az ellenömlést, közeledtünk feléje, pontban éjfélkor álltunk a világító toronnyal szemközt. A keleti szél mindig frissebben Mily életet varázsolt az eső a gibraltári úton. Előttünk utánunk az egész láthatárt forma szerint elfogták a hajók, zárt sorokban vitorlázván az óceán felé. Mintegy fényes nagyszámú hajóraj által kísérve haladt a „Novara“ az utakon keresztül, büszkén középütt tartva magát, ott, hol a legerősb szél lengett, s a legerősb ömlés ellen küzdve. Ennek daczára gyorsan elhagyogatták mindazon kisebb hajókat, melyek a parthoz közelebb tárták magukat, hogy a keleti ellenömléseket használhassák; szél és ömlés egymással küzdöttek a tenger felszínén s fehér tajtékos hullámok vidám táncz közt hömpölyögtek az óceánból elénk. 3 óra táján Tarifa mellett és a földközi tengerről kiúsztunk az óceánra. Gazdag kárpótlást nyertünk itt azon türelmi próbáért, melyet a természet utolsó napokban ránk szabott, mert valóban büszkébben nem haladhattuk volna meg két tenger határát! Tíz mérföldnyi gyorsasággal metszettük keresztül az óceánnak folyvást nagyobbodó hullámain, úgy hogy köröskörül fehér hab loccsant szét, s az asztal körül örömteljes lelkesedésben kocczanták össze a pezsgő poharakat a haza szívélyes üdvözlétére, a jövő vidor reményében. A tengerszoroson túl a számos hajók minden irányban szétváltak, s naplenyugtakor azokkal együtt az európai szárazföld utolsó körrajzai is eltűntek. Következő napokon, jan. 4-től 7-éig felette szép derült időnk volt, éjjel a hold ezüst fénycsillámot árasztott el az óceán hullámain. A szél nem fogyatkozott meg erejében. A térkép melyben az „ágyúszobában“ mindennap délben feljegyeztetés a pont, hol épen állunk, mutatá, hogy mindennap 24 óra alatt átlagosan 130 tengeri mérfölddel haladtunk előbbre. Ha az óceánon mindenütt oly nyugodt és egyforma a járat, akkor minden esetre igaz azon tengerészi közmondás, mikép „az óceánon levétközve fekhetni le, a földközi tengeren csak felöltözve, az adriain pedig épen nem!“ A hajónak lassúbb egyformább gördülő mozgása a szélesebb és hosszabb óceáni hullámokon azokra nézve is kevesebbé volt érzékeny, kik tengeri betegségben szenvedtek. Egy hatalmas hosszúfejű fizéteren kívül, mely mellett elhaladtunk, az óceán érdekes tengeri állatokból mi újat sem tüntetett elénk, szintúgy más följegyzésre méltó eseményeket sem. Már 8-án reggel, midőn víradni kezdett, fölkelte bennünket e kiáltás: „Madeira látható!“ Egy egyenes irányú szél éjjelen át várakozásunk ellenére hozott bennünket oly közel célunkhoz. — Midőn egészen megvíradt, már azon kisebb keleti szigetcsoportok közt úsztunk, melyek Madeirához tartoznak. Porto Santo az egyik, Desertas a maga hegyes, vitorlázó hajóhoz hasonló szikla csúcsával a másik oldalon feküdt, Madeira maga még felhőkbe burkolva borongott előttünk. — De a „Karolinán“, melyet 3-án, midőn Gibraltárból elvitorláztunk, néhány beteg miatt ott hagytunk, hajónk nyomában mögöttünk úszott. — ez oly találkozás volt, mintha arra összebeszéltünk volna, mi bizonyosan ép annyira örültünk e csinos véletlennek, mint bajtársaink ott a „Karolina“ Madeira déli partjai hosszában haladtunk előre. Csak miután a kinyúló Garagao fokot (az angolok Brazen Headját) körülvitorláztuk, jön Funchál láthatóvá. Mint egy panoráma kép merült fel balról jobbra a fák mögől, s végre egész kiterjedésben előttünk feküdt a maga messze csillogó fehér és drága házai és számos villáival, melyek a város fölött az amphitheatralis hegyen a kertek közt szétszórva fekszenek. A sziget által védve a szél majdnem egészen megszűnt. Egy gyöngye száraz szellő lassan elhajtott bennünket a horgonyhelyre, s néhány perccel 10 óra előtt csörögve zuhantak le a horgonylánczok 32 ölnyi mélységbe délre Loo Rocktól a négyoldalú fekete bazaltszírttel, rajta egy bástyafokkal, mely a funchali kikötőre nézve annyira jellemző. Láttuk, mint töltik a ledőlt és bomladozó bástyafalak mögött a portugál tüzezek az ő ütegeiket. Miután az egészségi bizottmány elfogadá a „Novara“ egészségi bizonyítványát, megdördültek a mi ágyúink 21 üdvölvéssel üdvözölvén a portugál lobogót, melyeket Leo Rockból

viszonoznak.⁵⁵

1757. június 8-17-én – Madeira-n járt.

A „Novara“ cs. k. fregat világútja. Madeira. Hochstetter Ferdinandnak e szigetről kelt levele következőleg hangzik: Madeira hegyi sziget a szó teljes értelmében. Partjai majdnem függőlegesen emelkednek fel köröskörül, az éjszaki oldalon 1000—2000 láb magasak, s a tajtékozó hullámok fehér gyűrűzete öleli körül a zöld szigetet, melynek közép dereka 5000 lábnyira emelkedik, sőt egyes csúcsokban 6000 lábnyira nyúlik föl, s szinte mindig felhőkbe van burkolva. Madeirában akárhány hely viseli a nevet: „porto”, u. m. „Porto da Cruz“, „Porto Sao Jorge“, „Porto Nova“, stb. mégis az egész szigeten alig van csak egyetlen egy tulajdonképi kikötő is. Csak a funchali öböl nyújt nagyobb hajóknak horgonyhelyet, azonban mai napig is csak nyílt rév az, mely minden d. ny., d. és d. k. szeleknek teljesen ki van téve. Loo Rockban ennél fogva folyvást készen áll egy riasztó ágyú, mely a horgonyzó hajóknak jelt ad, mikor kell a nyílt tengerre kimenekülniük, ha partra vettetni nem akarnak. A funchali öböl vize még teljes szélcsend mellett is folytonos mozgásban van, a hosszú óceáni hullámok a bazált kötörékből álló meglehetősen meredeken felnyúló kikötőhelyen vagy hullámtörést (Brandung) idéznek elő. Midőn először szálltam ki, igen kíváncsi voltam a rajtratétetés gyakran leírt működésére. Felogadtam a sárga és zöldre festett igen csinos fülsejti funchali bárkák egyikét, melyek a Nóárá, mihelyt horgonyt vetett, tüstént körülraongták. Egy erőteljes portugalin kívül az evezőadón egy valódi mulatt legény is ült gyapjafekete hajával, ki nagyon is magán hordá a portugali és néger vér vegyületének bélyegét. Azért említek ily kis vonásokat, mert egy újdödre léptünkkor mindazt, mi azon mint első idegenszerv lép elénk, különös élvezettel kísérjük később is mindig visszaemlékezünk reá. így most is midőn az egyenlítő alatti tájakon az óceánnak hömpölygő hullámain ringatózom, inkénytelenül is tollam alá jó azon első kiszállási jelenet Madeirában. Néhány ölnyire a pártól megfordult a bárka, úgy hogy hátrészével illt a part felé. Bevárt egy nagy hullámmozgást s annak segélyével meglehetősen messzire kievezett i part felé, míg le nem ült. Egy pár nap barnázotta mezítlábas férfialak elére menve belépett a hullámtörés köré, megfogák a naszádot hátsó orránál fogva, egy második hullámmozgás segélyével láрма és kiabálás közt a partrazzák. Azonnal egész csoport férfi és suhancz veszi itt azt körül, kik mindennel, lóval, öszvérrel, szánnal stb. kínálgatják a jörvényt. Ennyit vehettem ki az ő portugál és angol nyelvzagyvalékukból. Átadtuk podgyászunkat egy pár erőteljes ficzkónak. A Miles English Family hotelbe igyekvénk eljutni, melyet nekünk igen ajánlottak. De az még messze volt. Madeirában a kiszállás nemcsak természeti nehézségekkel jár. Már a „Novarától“ a partig haladtunkban két portugál őrhajónak kifeszített kötelein kelle átkelnünk, most a parton házról házra, hivatalból hivatalba hülidenek podgyászunk megvizsgálása végett. Itt találtunk hivatalnokokat asztalok körül, hivatalnokokat magas, zöld posztóval bevont asztalokkal rakott emelvényeken, mint egy törvényszéki teremben, roppant nagy könyvekkel maguk előtt, melyekbe szorgalmasan jegyezgetének. Végre miután mintegy ötször idestova küldöztek, egy nyájas öregember egy udvarban megvizsgálá egyik bőröndünket, a többit érintetlen hagyás ezzel elbocsátott bennünket. Később a „Novara“ kieszközli, hogy háborútlanul kelhettünk. A vámsorompók Madeirában igen szigorúak, miután dohány, étel stb. mind a kormány egyedárúját képezik, s a bornak ki- és bevitele fölött (az első tulajdonkép teljesen meg van tiltva, hogyadeira jó hírének ne ártson) a legszigorúbb ellenörködést viszik. A helyett hogy Funchalt szabad kikötővé nyilvánítnák s ez által felvirágzását lehetőségessé tennék, a legszigorúbb zárrendszer alatt szenved. Madeira az éjszaki- és keleti tengerről Dél-Amerikába vivő útnak szinte közepén fekszik, terményekben gazdag sziget, a világon legjobb éghajlattal bír fölfrissítésre és üdülésre s kitűnő forrászive van. Ha ehhez Funchal még szabad kikötő is lenne, mely az ott horgonyzó hajókat minden szükséges

⁵⁵ Budapesti Hírlap, 1857-09-16 / 210. szám

készlettel ellátná, ha e biztonság nélküli rév, a természeti viszonyokat használva, azáltal, hogy Loo Rock egy molo által a parttal összeköttetik, biztos kikötővé alakíttatnék; akkor Funchal okvetlen gazdag virágzó várossá válnék s Madeira lakosságának új kereseti források nyílnának meg. Most Funchal semmi egyéb, csupán borpincze Madeira számára, szükségét szenvedő kőszén-állomás, fölfrissítési és üdülési hely, vagy pedig temetkezőhely tüdővész európaiak számára. S a hegyek közt a föld népe a legkeserűbb szükségét szenved, miután a szőlőkór öt év óta minden szőlőtermést semmivé tett. Egy magas, kéményszerű, félig beomlott torony, mely a vámépület előtt a tengerpartján áll s az első tárgy, mely Funchalhoz közeledve szem elé tűnik, nekem Funchal jelképének tetszett. Egy kereskedő, úgy todják, itt egy roppant darucsigát (málhák ki és beemelésére szolgáló emeltyűt) akart építeni. Egyszer egy században egy eszme, s ez is helytelen időben és rosszul kivive és megghiúsítva. Különben Funchal környékével együtt igen kellemes és kielégítő benyomást tesz. Az egész város, házak úgy mint utcák rendkívül tisztán tartván. Hogy a kis bazaltkötőreken, melylyel Funchals általában Madeirában minden út mozaikszerűen kövezve van, fa nő, szintén a madeirai éghajlat termékenységének bizonyítványa, mely még kövekből is tenyészetet varázsol elő. A kövezés eleme a gyalog emberre nézve Madeirában épen oly kellemetlen, mint a régi Augsburg német birodalmi városban, hol épen ily hegyes kova kőteréken kell haladni. De Madeirában a föld népén kívül senki sem jár gyalog s a meredek hegyi utakon a kövezet e neme igen czélszerű. Az ekként kövezett utakon az ember azon kitűnő lovakon, melyeket Funchalban kaphatni, a meredek lejtőkön is vágatva halad fel s ügetve le, hol gyalog csak nagy bajjal juthat fel vagy le az ember a nélkül hogy le ne csuszszék, s hol ha szánra ül, vasúti gyorsasággal ér le. Madeirában nem kerek kocsikon járnak, hanem folyvást, mikor hó sincs, szánakon csúsznak. Azon kocsi, melyen az előkelő funchali nők bálba mennek, egy ószerű négy ülésel ellátott hintó egy szántalpon, melybe két ökör van befogva. Más formájú szánakon, nagy kiterjedésű alaborokon (Hemmschuh), viszik fel a bort a hegyekre, s két üléses szánakon, melyeket az ember magának a hegyekre fölrendel, örült gyorsasággal rohan le a lapos kőteréken Funchalba. Csak egyetlen út van Madeirában, a New Road, mely Funchaltól nyugatra mintegy 1V2 órányira Camatos Loboshoz visz, a mi fogalmaink szerint, mégpedig igen kitűnően készítve. De térjünk vissza Funchalba. A rendes kiszállóhelytől egy szép árnyas platán-sétány vezet a főtérrre. Balra a várszerű kormánypalota áll, jobbra a tér másik végén a székestemplom, egy minden hatás nélküli építmény, a gót, byzant és rococo stílek vegyületével. Ezen árnyas fasorokkal rakott főtér, egyszersmind sétatér is. Jelenlétünk alatt, itt egy este egy igen jól begyakorlott portugáli katonai zenekar, s egy másik este a „Novara“ s a „Karolina“ egyesült, zenekari játszottak. Az egész előkelő társaság össze volt ott gyűlve, s különösen a szépnem. Egy kedélyes tánczvizgalom, melyet C. B. a madeirai ideiglenes austriai consul rendezett számunkra, még inkább alkalmat adott nekünk arra, hogy a funchali hölgyeket megismerhessük. A természet úgy látszik, nagyon is gazdagon önté ki a szépség bőségszarvát, hogy az „óceán gyöngyét“, mint egy költő Madeirát nevezi, pompás virágokkal díszítse föl, és többé semmije sem maradt a „férfi élet segélytársa“ számára. Ez ugyan talán kissé kimélytelen, de igaz ítélet, mely azonban, ezt kellemes visszaemlékezéssel mondom, némely lényeges kivételeket szenved, mégpedig szerencsénkre épen azon körökben, melyekkel leginkább érintkezésbe jöttünk. A vidéki nép közt is láthatni ugyan szép erős férfiakat, de szintén csupán fut nőket. Funchalban, mint mondják, jól szervezett nyilvános kórházak s közoktatási intézetek vannak, valamint egy árvaház is. Madeirában nagyon feltűnő, mikép sehol sem lehet szentek képeit, kereszteteket vagy kegyes emlékeket felállítva látni. A templomok eléggé számosak, mind szilárdan építvék, s igen barátságos tiszta külsejűek. Egész Madeira egyházközségekre van felosztva. A papokat úgy tanultam ismerni, mint barátságos figyelmes gazdákat. Szerzetesek nincsenek, csupán apácza-zárdák tüzetnek el. Az úrnapi menet, mint előttem beszéltek, fényre nézve mindent túlhaladt, mit más egyházi meneteknél látni szoktunk. Mindazon lovak, miket Funchal felmutathat, részt vettek a menetben, s pánczélos-, és ó-portugali öltözetű lovagok ültek rajtuk. Ezen pompa az

egész szigetre vonzerőt gyakorol, mivel mindenfelől egész csapatokban láttuk a vidéki népet Funchalba vonulni úrnapijára. Funchal környékének legszebb díszét képezik a felséges kertek, mikben a világ minden részeibeli tropicus és subtropicus növények buján tenyésznek. Az angol temető egy pompás fűvészkert. Madeira magyarul építési fát vagy használati fát jelent, s azon kitűnő fáról neveztetett így, mit a szigetek fölfedeztetésük korában szolgáltatnak. Rész gazdálkodás, s egy 7 évig tartott erdő égés tette a szigetet oly fátlanná, aminő az jelenleg. Csak a leghozzáférhetlenebb völgytorkokban lehet még babérőserdők maradványait találni. A bodros uszonyfa, mely a szomszéd Teneriffén óriási alakja által oly híressé len, Madeirában szinte egészen elenyészett. A cukornádtermelés, mely korábbi századokban Madeirának főjövedelmét szolgáltatá, szinte egészen megszűnt. Az arra következett bortermesztésen úgy látszik halálcsapást ejtett a már 5 év óta tartó szőlővész, mely a népet nyomorba süllyesztte. Mit tegyenek most a madeira fák? Dohányt nem termelhetnek, ez a kormány egyedáruja. Most már cochenillel tesznek kísérletet. Tengeri, rozs, búza, árpa, burgonya s vám gyökér azon főélelmiszerek, miket a föld terem. De épen nem eléggé bőven arra nézve, hogy egy mintegy 120,000 főnyi népességet táplálhasson. Szükségkép nagymennyiségű gabonát kell bevinni. A nyomor sokakat kiköltözésre ösztönzött, hírszerint 1855-ig már 40,000 ember költözött ki részint Brazíliába, részint a nyugatindiai szigetekbe. Madeirában rees szerint számítva (1000 1 dollár), a forgalomban levő arany- s ezüstpénzek részint angol, részint portugali pénzek; az egyetlen portugali pénz, mit láttam, 20 rees-nyi kis rézpénz ezen bélyeggel: „pecunia Maderensis.“ De elég minderről, egy más képet óhajtanék ön előtt feltárni, a madeirai pompás nagyszerű természet képét.⁵⁶

„A „Novara“ cs. k. fregat világútja. Madeirától Rio- Janeiróig, A Novarának e szigettől egész az újvilág partjáig tett útját Hochstetter Ferdinand következőleg írja le: Jun. 14-én reggel 10 órakor fölszedtük horgonyainkat a funchali öbölben, s egy gyöngye szárazföldi szellő segítségével dél felé vitorláztunk. Velünk együtt indult meg a „Karolina“ s az amerikai korvette „Dale“, egy állomáshajó is, melynek az afrikai parton kell czirkálnia. Csak lassan haladtunk Madeirától, s miután éjjel szélcsend állt be, csak 18-án délután vészelt el a láthatárról e szép sziget, melyre bizonyosan mindenki gyönyörűséggel és kielégítve gondol vissza. Egy nem kevesebb mint 4000 tengeri mértföldnyi (600 1 fok) út feküdt előttünk, t. i. az átkelés az a világ egyik részétől az új világba, az éjszakától a déli félgömbig teendő út. Június és július hónapokat körülbelül a legkedvezőtlenebbeknek tartják arra nézve, hogy Rióba gyorsan eljuthassunk. 40 napra készültünk, míg más évszakban, főleg januárban Rióból Madeiráig 25 nap alatt érhetni el. Engem épen nem ijesztett meg e hosszú út. Hol, mint a mi utunkban, minden kiszállásnál oly egészen megváltozott jelenet merül fel, ott a látvány egyes felvonásai közt mindig bizonyos szünet szükséges, hogy azon benyomásokkal, melyek bennünket még rövid parti tartózkodásnál is forma szerint elárasztanak, tisztába jöjünk s újak befogadására elkészüljünk. Azonfelül az óceánon keresztül az egyenlítőn át teendő út elég érdekest ígérkezett nyújtani, arra nézve, hogy az unalom ellen biztosítva legyünk. S én nyíltan bevallom, hogy bár május 25-én, midőn ezt írom, már 38 napja vagyunk a tengeren, folyvást ég és víz közt, anélkül, hogy csak egyszer is szárazföldet látnánk, mégis inkább keveslettem mint sokaltam az órákat. Egy híres angol utazó, ki a föld tengereit minden irányban beutazta, azt kérde: „S melyek a határtalan óceánnak sokat magasztalt pompái?“ válaszolá: „Egy unalmas pusztaság, egy vízszivatag.“ Ez mindenesetre igaz, s az embernek soha eszébe nem jutott volna az óceánon átkelni, ha lehetséges lenne, szárazföldön ép oly gyorsan, biztosan és olcsón eljutni a föld egyik pontjától a másikhoz. A tenger bizonyára sokkal szebb és nagyszerűbb a szárazföldről tekintve, mint a tengerről nézve, hol a legfelebb 12—16 mérföld átmérőjű szűk látkör legkevesebbé sem teszi egy végtelen vízfelületnek nagyszerű benyomását. Vannak mindenesetre elragadó jelenetek a tengeren, s remélem még többször lesz alkalmam, ilyeket önnek leírni, de ki csak abban talál élvezetet, mi

⁵⁶ Budapesti Hírlap, 1857-09-18 / 212. szám

az érzékeknek, főleg szemnek és érzelmenek hízeleg, az a tengeren nem fog kielégítetésre találni. Valamint a tenger állatai sok száz fogókarral vannak ellátva, hogy a tengerből táplálékukat magukhoz rántsák, úgy az ember is minden szerveit és eszközeit kénytelen használni, melyeket neki a természet s a műveltség kezére adnak, akár lég-vagy hidegmérő alakjában a levegőbe, akár mint hőmérőt, hálót, horgot vagy mérőzsineget a vízbe akasztva vagy mint távcsövet az égnek irányozza, vagy delejtául a föld felé fordítsa, s akkor a vízsivatag is érdekes és élvezetes lesz előtte. Az ismeretből kell az élvezetnek származnia, az érzékek ekkor bizonyosan össze fognak hatni az elmével, hogy a pusztá vízfelületen mulassanak. Ekként magunknak is 1000 karú polypokká kell lennünk, hogy a tengeren életre való elemet találjunk s egy tengeri utat nem csak a cél eszközéül vagy épen elvesztett időnek kell tekintenünk. Bocsássa ön meg e hosszú bevezetést, épen oly hosszú az mint utunk bevezetése. 11 napig volt szélcsend, felváltva gyöngye, változó, d., ny. és dny. szelekkel, melyek bennünket ezen 11 nap alatt lökésenként a 32°-ról a 27°-ra vittek; az úgynevezett „lószerűségek“ (horse latitudes) tartóztattak itt fel annyira bennünket; azért nevezik a tengerészek e néven, mert oly hajók, melyek lovakkal fedélzetükön Nyugat-Indiába mentek, itt gyakran kényszerítve voltak, a lovakat a tengerbe vetni, mert ablakuk elfogyott. Tudományosan kifejezve ezek a rák szélcsendjei, a szélcsendek földöve a rákfordutó közelében, melyet az éjszakeleti passat-szelek földöve határoz s keletkezését két irányában ellenkező magasb légjáratnak köszöni, melyek egyrészt az éjszakai főlélenktől, másrészt az egyenlítőtől özőnlve itt találkoznak, egymást megszüntetik s a légkörnek oly felhalmozódását, légsánczot idéznek elő, mely különösen magas légmérői állás által nyilatkozik. Ezen szélcsend- sánczok alsó részéből 2 földszinti légáradat szokott kiszakadni, az egyik mint délnyi szél a főlélenktől, a másik mint éjszakeleti passat az egyenlítő felé húzódik. Naponként sőt óránként várakoztunk ezen éjszakeleti passat szélre, s végre jun. 27-n épen azon pillanatban állt be, midőn egy kitett naszád azzal foglalkozott, hogy egy 4050 ölnyi (azaz, 20 250 lábnyi zsinórt, melyen Brookeféle mérőnt eresztett le az óceán mérhetlen mélységébe a nélkül, hogy feneket érne, ismét föltekertető. A mérőn egy nagy darab kötéllel együtt elveszett. De a várt passat megérkezett, repülve mentünk az óceánon át az egyenlítő felé, naponként mintegy 150 mértföldet téve. A passat szél beálltával a tenger, mely a szélcsendek régióiban az úgynevezett physialiákon s más apró állatokon kívül semmi élő nem mutatott, egyszerre ismét fölélénkült. Delfinek tánczolták ismét körül a hajót, a bonniták (Scomber Pelamys) seregestül jelentek meg, s gyakran szigonynyal keresztülszúrva asztalainkra vándoroltak. Arra nézve, ki legelőször jár tropikus tengeren, legnagyobb érdeklődéssel bírnak a repülő halak. Tüstént először láttunk ilyeneket, midőn a passai szélben megindultunk, s azóta majd mindennap látunk. Ezek a napfordítók közt valóban mindennapi tüneményt képeznek, hahogy azon fáradságot nem resteljük, a fedélzeten óraszámra lesni rájuk. Majd egyenként majd seregesen sok százanként törnek elő nyílsebességgel a tenger hullámzatos felületéről, többnyire szél ellen repülve, mintegy 6 lábnyira a tenger felszíne fölé lótt, így néha 600—1000 lábnyira elrepülnek, s röptük, mint a zoologok észrehevők, egészen a sáskákéhoz hasonlít, mell-uszonyuk folytonos rezgő mozgásban van, s ez állat repülése közben rövid ívben meg tud fordulni s a nélkül hogy előbb a vízbe leesnek, ismét ellenkező irányban tovább repülni. Ezt gyakran tapasztaltuk s a rögtöni megfordulás oka is igen világos volt. Csak a félelem, de semmiesetre nem kedv vagy szükség ézé ki ez állatokat a vízből. Úgy látszik legnagyobb ellensége a bonnit. Valahányszor a repülőhalak megjelentek, tüstént a bonniták is feltűntek, gyakran láttuk, mint kapott egy repülő hal után még a vízből is felszökve, a ha azt elkapnia nem sikerült, láttuk, mint törtet a víz alatt a repülő hal iránya után. De a repülő hal ép oly jól észreveszi a bombát mint ez amazt, s azért gyakran rögtön megfordul röptében, hogy üldözője nyomát veszítse. Éjszakra az egyenlítőtől mindig csak a kisebb fajtájúakat (Exocoetus volitans) délre a nagyobb (Exocoetus exiliens) jelent meg. Kis hajóknál éjjel sok leesik a fedélzetre. A „Novara“-nál, melynek oldala 20 lábnyira emelkedik ki a víz tükre felett, az nem volt lehetséges, azonban egyeseket mégis sikerült kézre keríteni s ezek tüstént szeszüvegbe

vándoroltak. A napfordítók alatti sokat magasztalt pompás kék égről és tiszta átlátszó levegőről bámulatomra ekkorig semmit sem szólhatok. Mind éjszakra az egyenlítő vonalától az éjsz kel. passatban, mind délre a délkeleti passatban majdnem mindig derült időnk volt ugyan és a nap sütött, de az ég mégis mintha igen finom fátyollal lett volna bevonva, s a színek nappal vagy nap lenyugta után soha sem voltak tiszták és mélyek, hanem halványak, opálszerűek. Csak midőn az amerikai szárazföld közelébe jutottunk, fordultak elő mélyebb, teljesebb színek, kivált nyugatra és keletre, melyek fénye meglepő volt. Ön azonban még inkább csodálkozni fog, ha egész komolyan állítom, hogy önöknek Bécsben sokkal magasb hőfokuk volt mint nekünk, kik a vonalon átkeltünk, pedig a nap függőlegesen állt felettünk mint árnyéknélküli egyéneken. Azonban mielőtt a physikai részletekbe bocsátkoznám, előbb valamit azon útvonalról, melyet a „Novara“ a déli földgömbre választott.⁵⁷

Augusztus 5-31. - Rio de Janeiro⁵⁸

„A „Novara“ fregat riojaneirói sept. 15-ki tudósítások szerint e várost sept. 12 kén hagyta el. Dom Pedro császár meglátogatta a fregattot, s az angol és francia állomások parancsnokai fényes ünnepélyeket adtak a tisztek számára rio-janeirói öbölben tartózkodás alatt.”⁵⁹

„Lallemande tudor, kinek mint orvosnak a „Novarán“ részt kelle vennie a világgörülhajózásban, s ki a „Novarán“ levő orvosok közt egyedül ismeri saját szemléletből a trópusi betegségeket, Rio-Janeiróban búcsút vett az expeditiotól. Kilépése a vállalatra nézve mindenesetre nagy veszteség, mivel Lallemandenak előbbi utazásaiban szerzett tapasztalásaira az expeditionak nagy szüksége lett volna. A „Novará“-n jelenleg csak két orvos van, Seligmann és Schwarz tudorok.”⁶⁰

„A „Novara“ cs. k. fregát a „Tr. Zig“ szerint aug. 20 án szándékozott Rio Janeiroból ismét vitorlára kelni s a jöremény fokához elindulni, ha az idő, mely e hó első napjaiban igen kedvezőtlen volt, legalább annyira megjavult, hogy azon sok munkát el lehet végezni, mely megteendő volt A hosszú úton Madeirától Rióig a hajó elején, meddig a víz ért, hosszú fű nőtt, és ezenfölül sok kifesteni és kicziczomázni való volt, főleg, hogy egy amerikai fregat példáját kövesse, mely Forrest commodorral Rióban feküdt, s valódi mintahajónak tartatik. Az angol és francia fregattokat, melyek ott ellenadmirált lobogóval horgonyoztak, legtávolabbról sem lehet összehasonlítani A Rióban uralkodó drágaságról fogalmunk lehet, hallva, hogy egy tuztat tojásnak 1 ft 5% kr, egy kanpulykának 8 pft az ára. Sept. végén a „Novara“ a Simons-öbölben a jöremény fokánál remélt lehetni. October elején szándékozik onnan elmenni s aztán mintegy 14 napi út után 14 napig a Sz. Pál és Amsterdam szigeteknél mulatni. Három-négy heti útra számítanak onnan Ceylonba, hol a fregát egy hétig vagy 10 napig fog tartózkodni. Dec. közepén hisz Madraszba eljuthatni. Ekként mindenüvé a legjobb időben remél megérkezhetni, a bengáli öböl orkánjait kikerülni s a Nikobar szigetekhez elérni.”⁶¹

„A „Novara“ fregatról Rio de Janeiroból aug. 30-tól következőket jelentenek a „Tr. Z.“nak : „Az austriai cs. fregat „Novara“ holnap reggel kel vitorlára, miután már 26 napig feküdt horgonyon a janeirói öbölben, s az expeditio tagjai, tisztek úgy mint a természetbúvárok, a társaság minden osztályai által a legkitűnőbbben fogadtattak. F. hó 18-án a cs. fregat legénysége Császárnának születésnapját ülte meg. Már reggel 21 ágyúlövés és a fregatnak ünnepileg díszes felöltözködése rendkívüli eseményt sejtetett. 10 órakor a fregat káplánja a fedélzeten ünnepi misét szolgáltatott, melyen hasonlóan az austriai ch. ministerresidens Sonleithner, az austriai

⁵⁷ Budapesti Hírlap, 1857-09-22 / 215. szám

⁵⁸ Oesterreichische Volks-Zeitung, Oktober 1857-10-09

⁵⁹ Budapesti Hírlap, 1857-10-23 / 242. szám

⁶⁰ Budapesti Hírlap, 1857-10-28 / 246. szám

⁶¹ Budapesti Hírlap, 1857-09-24 / 217. szám

főconsul, valamint több történetesen jelenlevő austriaiak is megjelentek. Isteni tisztelet után a commodor több meghívott vendégnek villásreggelit szolgáltatott, és estve a ministerresidensnél ebéd volt, melyre a Novara expedítio bizonyos számú tagjain kívül két nagytekintélyű brazíliai, a külügyminiszter s a Visconde de Uruguay is (ki mint tudva van Rosas bukását előidézte, ki mint korábbi külügyminiszter az Angliával az Aberdeen-bill miatt kitört viszályban magát oly tapintatosan viselte) hivatalosak voltak. Ebéd alatt a fregat zenekara a ministerresidens kertjében játszott. A külügyminiszter visconde de Manaquape első mondott toasztot austriai Császár Ő Felsége jóllétéért, melyet a ministerresidens a brazíliai császár egészségére mondott toasztal viszonzott, mire mindannyiszor az illető nemzeti hymnus szólalt meg. Dél táján s a lobogó beszédésekor hasonlóan, úgy mint reggeli, 21 ágyúlövés váltatott.”⁶²

1857. október 2-26-án - Jóreménység Foka, Dél-Afrika

„Egy az „Alig. Zig“ hoz a „Novara“ hajóról Simonsbeyből, a Jóreménységfokról, oct. 2-ről intézett levél szerint a „Novara“ fregát eleinte igen kedvező, de utoljára nagyon viharos utazás után, ama nap reggelén vetett horgonyt az említett öbölben, 32 nappal azután, hogy Rio-Janeirót elhagyta. A fregat hihetőleg legalább két hétig fogott ott maradni, mivel a kiállott vihar következtében több kijavításokat s némely előkészületeket kelle tenni, a szent Pál és Amsterdam-szigetek meglátogatása végett. Az expedítiohoz tartozó természetvizsgálók ezen időt némely, a Capvároshoz közelebb eső pontokon kirándulásokra használandják fel. Az expedítio geologja Hochstetter tudornak eredetileg szándékában volt a kőületekbeni gazdagságánál fogva nagyon érdekes s még eddig kevésbé kinyomozott agoai öblöt, a Jóreménységfoktól éjszakkéltre 400 mértföldnyire, meglátogatni, azonban ezen szándékáról le kelle mondania, mivel a, öböbeli rendes közlekedést fenntartó gőzös épen a „Novara“ megérkezése előtt néhány nappal indult el oda, a szárazoni oda utazás pedig az esős évszak végével az utak járhatlansága miatt sok nehézséggel járna. Az expedítio összes tagjai egészségesek, s még eddig senkit sem vesztek el, 3 betegen (két matróz sz. hadonczon) kiket Rio-Janeiróban jó ápolás alatt hagytak, s Lallernant tudoron kívül, ki saját kérelmére szállított ki Rióban, hol már előbb mint orvos 17 évig működött.”⁶³

„A „Novara“ austriai fregát világ-körülhajózási útjában 1857. oct. 15-én a Jóreménységfokra érkezett.”⁶⁴

„A „Novara“ fregat világ körüli útja. (Dr. Hochstetter 9-ik levele.) A természet Rio de Janeiróban. Mi tél idején valánk Rióban. Az augustus hó délen az éjszak február havát teszi, csak hogy a tél a 23. sz. fok alatt körülbelül épen oly meleg mint a nyár a 48. sz. fok alatt. Mindamellet a telet a forró öv alatt bizonyára a természetnek épen oly jellemző szünetelése jelöli, mint éjszakán. A naptérítők alatt is tavasszal kezdenek a fák és cserjék virágozni, s a rovarok s más állatnemek még csak akkor jelennek ismét meg, midőn a nap forróbb sugaraival a zenithez közelít. Mi természetesen nem érzek ezen téli benyomást, mert nekünk jövevényeknek a naptérítők alatt azon aránylag kevés is, mi nem volt téli álomba merülve, oly gazdagság gyanánt tűnt fel, mely bennünket a melegövi természet bujasága és bőségének bámulására ragadott. Szerencsétlenségünkre azonban még sem volt már egészen tél, hanem a beköszöntő tavasznak jelei rendesen korábban mutatkoztak. Míg a tél Rióban a száraz évszakot képezi, mely alatt felhőtlen ég borul a szép öbölre, s a nyár a tulajdonképi esős időt, addig nekünk egyes kis zivatarokban, melyekre a légkörnek erős kihűlése s több teljes esős nap szokott következni, a tavasz kezdetét kelle tapasztalnunk. 32 heti ott tartózkodásunkból tizennégy nap hideg esős volt, úgy hogy a légmérséklet 15 ° C. szállt le, mi a vidékre teendő

⁶² Budapesti Hírlap, 1857-10-09 / 230. szám

⁶³ Budapesti Hírlap, 1858-01-13 / 9. szám

⁶⁴ Budapesti Hírlap, 1857-12-16 / 287. szám

kirándulások iránti terveinket sokféleképp meghiúsította. Mindamellet én egy felhőtlen pompás napot használtam és kirándultam a Corcovadóra, s a magas sziklacsűrőkről (2300 láb) oly látványt élveztem, oly meseszerűt, mintha az Ezeregyéjszakából egy varázsképet láttam volna. Meg vagyok elégedve. S habár midőn a Serra tövénél egy jó barátal s avatott kalauzzal útra keltem, hogy egy braziliai őserdő (Mato virgem) csodáit lássam, a hegyeket köd és felhő borította, s az eső folyvást a leveleken keresztül csepegett, mégis oly jól voltam vízmentes kelmékbe burkolva, hogy magamat az élvezetnek teljesen átadhatom. Végre a pompás riói öblön át tett járat, mihez a braziliai cs. kormány aug. 19-én a „Santa Cruz“ gőzöst, melynek fedélzetén sok kitűnő braziliai tengerész tiszt és tudós volt, nagyszerűen előzékeny módon a Novara-expeditionnak rendelkezésére helyezte, időt és közhangulatot illetőleg oly tökéletesen sikerült, hogy csak teljes meglepéssel emlékezhetünk vissza a braziliai cs. városban tartózkodásunkra s csak a legnagyobb hálaérzettel gondolhatunk azon braziliaiakra, kik kirándulásainkat barátságos kíséretük által oly tanulságosakká tévők. Megnevezem neveiket : dr. Schuch de Capanema, dr. M. Ferreira Lagos és dr. Ildfonso Gomes. Azon kis felt, mely a térképeken a riói öbölt jelöli, óriási mérveket vesz föl, ha az ember a helyszínén van. Az öböl legnagyobb szigete, a kormányzói sziget, körülbelül épen oly nagy, mint a legkisebb német hercegség, míg az öböl maga éjszaktól délre 32 és legnagyobb szélessége 3 mértföldet tesz. Ezen nagy, sok kis öböl által szépen tagozott világos zöld vízmedenczében számos nagyobb és kisebb sziget van elszórva; vannak szigetei, csupán egy nagy, gömbölyűre mosott szikla által képezvők, melyeken semmi sem terem, de melyet ezernyi tengeri madarak tömör sokaságban tartanak megszállva; vannak szigetek, buja növényzettel s áthatolhatatlan haraszttal és kókuszpálmákkal, közben egy kis ház, egy halászcsalád korlátlan idylli királysága; de vannak továbbá hegyek, erdők és patakokkal bíró szigetei, rajtuk egész helységek, egyházzal és iskolával, és kis kikötői, melyekben halász-flottillák állnak, s végre vannak falak és tornyokkal ellátott szigetei, ágyukkal megrakván. Ezen szigetdús öbölbe számos folyó és patak szakad, többnyire elég nagyok arra, hogy egy darabon fölfelé gőzösök járhasanak, az öböl partjain városok, falak s egyes faziendák fekszenek, egy nagy világ, és egy császári város s vele szemközt egy főváros, Rio tartomány fővárosa, Praya grande vagy indiai nyelven Nidhebogbvy. E városok előtt beláthatlan erdeje az árboczoknak tarka lobogókkal, az egész világ nemzeteinek színeit föltüntetve. Ezen árboczerdő s ezen városok és falak mögött halmok és hegyek a melegövi tenyészet buja sötét zöldjeivel, erdőkkel, melyeken keresztül az emberi láb számára még nem léteznek ösvények, s hegyeken és erdőn túl roppant meredeken felnyúló csupasz sziklacsúcsok, oly bámulatosan kikerekített rendes csűrök- vagy czukorsüvegalakkal, mintha mesterségesen vésték volna. Háttérben pedig a kék távolságban 4—5000 láb magas hegylánc, s ennek keleti végén sorban az orgona-hegyek szikla-obeliszkjei. Ehhez véve a vízgzők által áthatott légkör tisztaságát és átlátszóságát, a melegövi ég fényes világát és sötét árnyékait, s előttünk vannak mindazon elemek, melyek a rio de janeirói öböl a világ egyik legszebb pontjává teszik. Minden hegycsúcsról, melyre fölme gyünk, minden változott álláspontról az öblön keresztül tett járatban, az alakok és színek mindig új képekké csoportosulnak össze, melyeket gyönyörrel szemlélünk. Szikla és kő — a pompás vidék csontváza — ezek ugyan szintazon gránit és csillámszirtből állnak, mely a német középhegységek hosszú láncolatait képezi, mert oly időből származnak azok, midőn a földön még volt fagy és hőség, midőn mérsékelt égöv még nem választá el az éjszaki és déli sarkot a forró égövtől. Azonban mégis nevezetes az, hogy ugyanazon csillámszirt és gránit, mely éjszakán a hasadékaiban befagyó víz által ezernyi egyes szikladarabokra szakad felszínén, itt a meleg, gőzös légkörben számtalan csúcsos csűrökbe gyekben oly alakot vesz föl, melyeket különben csak a bazalton és phenolithon vulkáni hegyekben szoktunk látni, vagy ahol az ilykép szilárdabb tömegnek nem maradt fen, egészen mélyen be oly tökéletesen homokagyagos tömegül vált, hogy közvetlenül rajta a legbujább őserdő megteremhet. Fogalmat ily braziliai őserdőről magunknak már Rio közvetlen közelében képezhetünk, fölmenve a Corcovadóra ,

vagy meglátogatva a tejucai vízeséseket, de ha azt egész eredeti érintetlen pompájában és dicsőségében kívánjuk látni, kirándulást kell tennünk a Serra de Estrellara és Petropolis vidékére. Én láttam a Corcovado és a Tejuca erdeit s mégis meg voltam lepve, midőn a Serrába érkeztem. Leírni e benyomást nem lehet, mert ez ember oly lázas izgultságban van, midőn mindezen idegenszerűt első ízben meglátja s egyszersmind oly folytonosan van elfoglalva, hogy önmagához, reflexióhoz s öntudatos érzéshez sem juthat. — Én ugyan se nem láttam se nem hallottam bógó majmokat, nem is küzködtem mérges kígyókkal és vad macskákkal, se lajhárokkal vagy pánczélos állatokkal nem vesződtem, mert mind a vadállatok igen megritkultak, meg kelle elégednem, hogy kolibrikat, papagályokat, a vastag orrú tukánt s egyéb tarka madarakat láthattam, a nevezetes tenyészetet bámulhattam s pillangókat és rovarokat foghattam, úgy hiszem, hogy kinek a zoológia nem is szakmája, csak érzéssel bírjon a természet iránt, önkénytelen és ösztönszerűleg üzeni azt. Ha valamely árnyas helyen csörgő forrásvíz mellett a Morpho Eurilochus rögtön fölrepül, az ember valóban önkénytelenül puskája után nyúl, hogy e szörnyet lelője, mert európai pillangó hálója igen nagynek látszik. — S ha tarka, legnevezeteseb alakú s leggyönyörűbb szín pompájú társai mellettünk elrepülnek, utánuk futunk mint a gyermek, habár már százszor a kielégítettéig láttuk hulláikat a gyűjteményekben. — Brazíliai erdőbe csak a nyesett után mehetni. Ha a tört útról jobbra vagy balra csak egy lépést akarunk eltérni, vágásokat kell tenni. — Ez vadászainkra nézve igen kellemetlen dolog volt, mert nem egy madarat lőttek, de ha nem épen az útra esik, hasztalan minden fáradság azt fölkeresni. Én nem írhatom le önnek ezen zavart s a nézőt is megzavaró növényesűrűség részleteit, csak néhány különösen feltűnő tüneményeket írhatok le.”⁶⁵

„Valamint a földtani alakulatok számára vannak „vezető kagylók“, melyek az alakulásra nézve jellemzők s különben sehol máshol sem találhatók, úgy van a brazíliai őserdőre nézve egy „vezető fa“, és ez a „karvilár fa“, sajátos gyertyatartószerű külsejétől nyervén nevezetét, brazíliai neve Imbauba, a fűvészetben Cecropiának (több speciesben) hívják. Ez egyike a leggyakoribb fáknak az őserdőben s bizonyára legelőször tűnik szembe idegenszerű alakja, valamint ezüstfém fényes levelei által. Ha a Corcovado csúcsáról lenézünk az erdőkre, világosan lehet e fát átcillámlani látni, mintha fedve lenne teljes virágokkal. Ezen fa érdekes már azért is, mert csak tőle és leveleiből él a lajhár; mindkettő, e fa s a hozzá tartozó állat csak déli Amerikában fordulnak elő. Az Imbaubának van egy mívelt rokona is, a Mamao fa (Carica Papaya), mely a riói kertekben épen annyira feltűnik az idegen előtt, mint az erdőben a Cecropiák. Dinnye nemű gyümölcsét igen szeretik a négerék, de európai ínynek csak kevésbé ízlik az. Minthogy az őserdőnek csak legmeglepőbb tüneményeit említhetem, ennél fogva az önálló fáról tüstént egy nem önálló kúszónövényre, a Cipó matadorra térek át; ez a legerősebb és legkegyetlenebb a Cipo-nemek közt. Két törzset lehet egymás mellett fölemelkedni látni, az egyik gömbölyű és teljes, szilárd támoszlopszerűen elterülő gyökereken állva, a másik az elsőhöz laposan odanyomul, igen vékony gyökereken állván, melyek a fölöttük levő terhet nem bírják el, ha az odanyomuló törzsből helyenként légző gyökerek nem nyúlnának ki, melyek mesterségesen alkalmazott kapocsfák gyanánt a főtörzset átölelik s nem csak végeiken tökéletes gyűrűkké nőnek ki magukat, hanem szintúgy a főtörzsszel is bensőleg összefornak. Az ekként átölelt törzs elhal ez ölelés közepett, a gyilkos pedig buján tovább nő a hullán, és annak helyén kiterjeszti lombkoronáját, míg végre az elkorhadt törzsszel együtt elhull és elveszi valódi jelképe a hamis emberi barátságának és szeretetnek. Harmadik feltűnő jelenségül még a fanemű harasztot, egy korábbi világnak hátramaradt gyermekét említem, melynek természetét a geológusok a kőszén telepekben kell tanulmányoznia. Egész ájlattal tekintjük a csinos koronát a karsú 10 láb magas törzsön. A virágdísz, melytől nyáron az őserdők ragyognak, számunkra nem létezett. A törzseken és ágakon mindenütt bromeliaceaeák, orchideaeák s mindennemű élősdiek tenyésznek, de virágaik színpompája hiányzott. Bármily legyőzhetlennek tűnik is fel

⁶⁵ Budapesti Hírlap, 1858-01-29 / 23. szám

egy braziliai őserdő a maga bujasága és teljében, mégis az ember igen könnyen urává tesz a vad természetnek. Kardjával vág magának utat s tüzzel az erdőt szántófölddé változtatja. Az őserdő egy részét fölégetik, ásóval lyukat ásnak, belévetik a magot, a lyukat lábbal ismét betakarják, s a gazdának többé semmi egyébről sem kell gondoskodnia, mint bizonyos idő múlva a termést rabszolgái által behordatni. Ily egyszerű módon termelik itt a tápszereket, mikkel majdnem egyedül él Braziliában a nem civilizált úgy mint a civilizált ember. Ide tartozik mindenekelőtt a Mandioca (Jatropha Manihot Linn.), melynek gyökere levakarva, vízben kinyomva és megpörköltve finomabb por-vagy durvább fűrészpórákban mint Farinha a braziliai kenyeret képezi. A második növény a „fekete bab“ Feijaos, mely Braziliában oly jelentőséggel bír mint nálunk a burgonya. A Farinha és a fekete bab, a brazilainak kenyeré és burgonyája, annyira nemzeti étellé váltak, hogy még a gazdag tengeri városokban is, hol minden európai csemege bőven található, sem hiányozhatnak azok egy brazilainak asztaláról. A harmadik növény a tengeri, melyet azonban főleg a lovak és öszvérek számára abraknak természetnek. Ezen három tápnövényen kívül még sok más van, de ezek mind alárendelt jelentőségűek. A föld, mely a fent említett módon műveltetik, csak kétszer háromszor adja meg egymásután a kívánt termést, a fazendéke ekkor egy más erdőrészt égettet le s a korábbi szántóföldön ifjú cserje nő, és neve Coppelia, melyet csak 20 évre reá égetnek te ismét s tesznek szántófölddé. Ez a braziliai váltógazdaság ! Csak a kávénak van kissé gondosabban művelt földre szüksége, melyről a szenesedett fatörzset s a mindent elburjánzó gyomot ki kell irtani. Riónak közvetlen közelségében azonban csak jelentéktelen kávéültetvények vannak, a tulajdonképi kávékerületek távolabb fekszenek. Kis járművek hozzák a termést a folyókön az öbölbe s Rio de Janeiróból évenként 800,000 — egész 1 millió zsákot (egy zsák 160 font) visznek ki Európába, az Egyesült államokba s a Jóremény fokára. Az összes kávékivitel Braziliából évenként körülbelül 2,000,000 zsákot tesz. Kávéon kívül Rióból dohányt, facarandát és ipacacuan- i hát visznek ki. A cukorkivitel Rióból azonban megszűnt. Kedvező helyzet és a kormány előnyző rendszabályai Rio de Janeirónak mint nagyszerű világpiacnak mindig fényesebb jövőt biztosítanak. Azonban akaratom ellen az erdőről a mezőre s a mezőről a városra jutottam, hogy tehát a kávéról a kávéársaságok közé s innen a társalmi viszonyokra ne tévedjem, inkább bezárom leveletem, hogy annak „Természet“ feliratát meg ne hazudtoljam. X. levél: Rio de Janeirótól a Jóremény fokáig. Aug. 30-án az elindulásra minden készen volt. 31-én még szürkületkor felköltött a horgonylánczok csörgése és a matrózok tomboló járása, kik zenei üteny szerint végzik a horgony-fölszedés nehéz munkáját. Egy kis vontató gőzöst fogtak be, s 6 órakor reggel e gőzöstől vontatva lassú mozgásban voltunk a riói öböl kijárása felé. A reggel szép volt, a hegyek mind felhőtlenek, s így búcsúul még egyszer bámulhatók a tengerről oly nagyszerű hatást gyakorló várost s a Teusca, Corcovado, Gavia és a cukorsüveg pompás hegyialakjait. Már 8 órakor az öböl előtti Pay és Rara szigeteken áthaladván nyílt tengeren voltunk. A vontató gőzöst kiköték, s ez csakhamar visszafordult s a „Novara“ kevés perc múlva dagadt vitorlákkal indult d. k. 2 k. irányban 8—9 mértföldnyi gyorsasággal, magas és hosszan elterjedt hullámhegyeket szelve keresztül, úgy hogy köröskörül fehér hab locsant föl. A k. 2 éjsz. szellő oly erőteljes és friss volt, melyet Rióba mentünkör hasztalan kívántunk magunknak. Ekként majdnem vihargyorsasággal vitetünk. Reggeli után siettem a fedélzetre, hogy még egyszer üdvözöljem azon partot, mely két év múlva mint régi ismerőseit lesz ismét oltalmazva szárnyai alá veendő. Elöttünk fekvék az, teljesen felhőtlenül s ma megmutatá nekünk nevezetes és jellemző arcélét, melyet jöttünkör előttünk elrejtett s mely azt a tengerészek előtt oly könnyen fölismerhetővé teszi. Azon hegyvonal t. i. nyugatra Riótól, a cukorsüvegtől a Gaviáig, igen meglepőleg egy hátán fekvő óriásnak arcélét tünteti föl. A Gavia annak fejét, legfelsőbb sziklacsülökje a vastag fejnek hatalmas Basorrát képezi, továbbá egy mély behajlás a nyakát. A középütt fekvő Carcovado hegycsúcsa jelöli az összekulcsolt kezeket, egy további hát a térdeket s a cukorsüveg a fölfelé álló lábak ujjhegyeit. 12 órakor már mindez ködszürke távolban állt, s három órakor már csak eget és vizet láttunk. Ekként világ

körül utunk csak Rióból elindultunkkal vette kezdetét; mert mostantól fogva , habár különféle görbe vonalakon, mindig kelet felé vitorlázunk, s azon pontra, honnét ma elindultunk , ismét vissza kell térnünk. Azon rögtöni és erőteljes mód hatása, melylyel az óceán háromheti tartózkodásunk után a szárazföldön ismét fölvelt, sajátságod volt. Az egész természetbúvárlat, mely a fedélzetre összehordott zsákjai és podgyászaival a hajón mindenütt látható volt, rögtön egészen eltűnt mintha elfújták volna. Némelyeket a tengeri betegség terített le, másokat, kik soha sem szenvedtek tengeri betegségben, oly ellenállhatlan álmoság lepette meg, hogy 2 egész nap és éjen át aludtak, aztán ismét minden felvidámult, s még a tengeri betegek maguk is úgy látszik majdnem teljesen kigyógyultak ezen erőteljes gyógymód által, miután azóta, bárha a tenger a vihar-előfokok közt, a a szaru és jóremény fokok közt derekasan hányt vetett, mégis többé senki sem szenvedett. A „Novara“ most óriási léptekben kezdett indulni, s 5-kén reggel az őrhadfi jelente a commodornak, hogy a mérőkötél, mely pedig 13 csomó hosszú, egészen ki van vetve és mégsem elég. 13—14 mértföldet haladtunk egy óra alatt. E mellett, miután a hullámok mindig magasabbra, egész 14—15 lábra kezdenek emelkedni, gyakran még az ütegeterem ablakait is verdesék, először jön szükségessé az üteg nyílásait bezárni. Sept. 5-kén már 1000 tengeri mértföldet haladtunk. Erre, mint a commodor nekünk megmagyarázó, a tulajdonképi fordulószelel segített rá, ugyan az, mely a déli atlanti óceánon a 30. sz. fokhoz közel fekvő régiókban az éjszakai délkeleti passzát s a délibb nyugati szelek határán uralkodni szokott s a déli félgolyó szélfordulásainak törvényét követi. Az amerikai parton kezdődött, mint éjszakai szél, aztán éjszakai, éjsz. nyugati és nyugati szellé változott át, úgy hogy könnyű vitorlával haladtunk előtte, s aztán délnyug-, déli és délkeleti szellé változott, mely erős rohammal vitt. Legerősebb volt mint déli- és délkeleti. Ebből végre keleti és ismét éjsz.-keleti tett. Négy teljes szélfordulat elégséges volt, hogy bennünket Amerikából Afrikába átvigyen, miután minden egyes fordulat után átlag véve 8—900 tengeri mértföldet mozdítottunk előre. Ha utunkban az egész szélrózsát használhattuk volna, akkor a Riótól 3500 mértföldre fekvő fokot körülbelül 20 nap alatt kellendett elernünk. De a délkelet és éjszakkélet közti szelek természetesen ellenesek valának, melyek ellenében fel alá kelle járnunk, úgy hogy egy fordulat végén mindig 1 vagy 2 napi időköz állott be, mely alatt csak keveset haladtunk előre. Sőt egyszer a déli szélesség 36-ik és a keleti hosszúság 5. fokánál, míg az egyik szélkörből a másikba át nem jutunk, egy nap teljes szélcsendünk volt. Azalatt sept. 25-én déli 1 órakor meglátók a partot s estve napnyugatkor világosan szemlélhetek a hegyeket. Azonban oly hamar még nem érhetők el célunkat. A vihar-fok megkíváná tőlünk adóját. Hogy mily szertelen módon, erről levelem végén.”⁶⁶

„Sokat beszéltem a szelekről, most az időről is akarok némieket mondani. Ez többnyire barátságatlan volt, s ha déli szél fújt, zord sőt érzékenyen hideg (a hőmérő a fok közelében egész 9° R.-ra szállt le), úgy hogy téli köntöseinket verék elő; éjszakai szélnél kissé melegebb volt, de ekkor sok kisebb zápor esett, melyek kellemes napfényes órákkal váltakoztak; szóval valódi áprilisi idő volt, mint ezt septemberben, mely délen a mi marcziusunknak felel meg, másként várni nem lehet. — Ennek daczára nem egy multság akadt utunkban s gyakran mindnyájan a fedélzeten voltunk egybegyülve, a nyílt tengeren űzött vadászatot szemlélve. Az egész után Riótól a fokig folyvást tengeri madarak kísérték, éjjel nappal, egy perczig sem hagytak el bennünket, s gyakran valóban bámulatos mennyiségben repdestek a hajó körül. Zoológjaink sóvárogva kémkedtek a légi vándorai után s a tengerészek és korábbi utasok által ajánlott eszközöket mind felhasználák, hogy azokat birtokukba ejtsék. Szalonnás horgokat vetettek ki, s nem sokára sikerült is nekik, két csinos fehér és fekete foltos fok-galambot (*procellaria capensis*), melyek Riótól eleinte egyedül, s egész a fokig mindig nagyobb számban kísérenek , horogra fogni. De midőn sept. 6-n a 30. szél fok alatt az első Diomedea, a tengeri madarak ezen királya, megjelent, ekkor a commodor maga nyúlt puskája után. De amily gyorsan jelent meg e hatalmas madár az ő méltóságos röptében, és oly gyorsan tűnt el ismét, a

⁶⁶ Budapesti Hírlap, 1858-01-31 / 25. szám

nélkül hogy lőtávolságra jött volna. Csak néhány nappal később a 32. sz. fok alatt mutatkozott a Diomedea gyakrabban, s miután 15 n az első lőtávolságra jöttek, ekkor ezek, a commodor és a parancsnok által bizton találva, a jégből a vízbe zuhantak. A hajó megállt, csónakot vetnek ki, s a hullámzó óceánon az elejtett zsákmány felé haladtak. Egy kis csónak kevés emberrel a nagy óceánon, ez még a tengeri madaraknak is nevezetes ritka látvány lehetett, mert mind kíváncsian a csónak felé repültek s Fr. és Z., kik a csónakkal mentek, nem győztek lőni. A vadászat sikeres volt, különféle nemeit a vihar madaraknak és különböző fajait a diomedeaéknak hozzák amaz elsővel a fedélzetre. — Ilyen módon a későbbi napokban többször ismétlék a vadászatot s mindig gazdag zsákmány volt a jutalom, míg 22-én a commodornak sikerült mesterlövést tenni a diomedea exulans-ok egy díszpéldányára, mely az e nemű madarak legnagyobb fajához tartozott. Diadalmaskodva hozzák ez óriás madarat a fedélzetre. Ez hófehér volt, csak szárnya végein feketeszínű, teste nagyobb, mint a legnagyobb hattyúé, szárnyai kiterjesztve tíz láb három hüvelyk szélesek. Ebből álltak a Novara óceáni vadászatai. Sok más apró tengeri madáron kívül van zoológiai kincsei közt 9 darab diomedeaéja, mi mindenesetre sok egy útra a diomedeaéak tájain, kivált ha meggondoljuk, hogy mi nem voltunk oly szerencsések azokat horogra csalhatni. E mellett a kis csónak a szintén viharosan hullámzó tengeren a legérdekesebb látványt nyújtá. Gyakran több perezre eltűnt az a hullámhegyek mögött, aztán lőporfüstöt s ugyanakkor a madárnak a magasból lezuhanását lehet látni, míg a hang csak hosszabb időre aztán hatott füleinkhez. Különben keveset szólhatok ez utunkról. Sept. 12-n átkeltünk a triptan da cunhai hosszúságon, de 300 tengeri mértföldre távol e magános szigettől, 15-étől 16-káig másodszor vágtuk át a greenwichi délkört, (első ízben) a földközi tengeren 24-én 16° 23' keletre Greenwichől ismét a bécsi délkör alatt álltunk s ekként önökkel egyidőben végzők napi munkánkat s végre 25-kén estve a táblaöböl szélessége alatt találók magunkat, attól még 60 tengeri mértföldre távol. Ámde itt állapotjunk meg! A Town fok előtti táblaöböl nem volt rendeltetési helyünk. Miután ezen öböl azon évszakban, melyben mi ott valánk, az erős éjszaki és éjszaknyugati szelek miatt, melyeknek ki van téve, nem biztos kikötő, ellen határozva, hogy a Simonsöbölbe, a foknak hadi kikötőjébe evezendünk be. A Simonsöböl biztos rév a nagy Falseöbölben keletre a jóremény fokától. Hogy tehát oda érhessünk, még az előfokot kelle körülhajóznunk. De hogy ez lehetséges legyen, délkeleti szél ellen kelle dolgoznunk, mely már 25-én egész nap igen erős rohammal fújt s óránként növekedett. A kísérletek 26-án a viharos szél ellen küzdeni hasztalanok voltak. Nem maradt egyéb hátra mint délnyugat felé irányozva utunkat a szárazföldtől távoznunk. 27-én már semmi földet sem láttunk ismét. Többé nem úsztunk a világoszöld parti vizeken, hanem a „kék víz“ viharos mozgásban levő hullámain hanyattatunk. 27-én estve megszólalt a parancsszó: „fel a viharvitorlákkal!“ Tompa zúgás és bűgás húzódott az árbocz- és kötélműveken keresztül. Mindig magasabban hömpölyögtek az óriási vízhegyek tajtékzó csúcsaikkal, a hajót majd egyik majd másik oldalra vetve. A hullámok majd jobbra majd balra csapdostak az ágyúnyilatokon keresztül az ütegekbe, mindent magukkal sodorva, mi lazán állt ujjukban. Ropogás, reszketés és nyikorgás hallatszott a hajó minden eresztékeiben, feldőlt tárgyak dörömbölése, üvegcsörgés, aztán ismét egy ágyúgolyó tompa gördülése, mely fekhelyéből kiszabadulva egyik oldalról a másikra iramlott, közben a matrózsíp éles visítása, szóval a legkülönfélébb zaj és lárma, egyik a másikat túlhangozván Az egész látvány nagyszerű volt, s mindazokat, kik először éltek meg ily jeleneteket, le kelle annak bilincselnie, kivált éjjel, midőn a hold a vékony gőzfátyolon keresztül a viharos jelenetet bűvösen megvilágító. Azonban a számok határozott támpontokat nyújtanak a képzeletnek. Ezért megemlítem, hogy a legmagasabb hullámok, melyeket a vihar alatt észlelünk, 29 lábra emelkedtek a hullámházaknak 240 lábnyi távolsága mellett, s hogy a hajó legnagyobb hajlása a baloldalon 35 °-ot tett, a jobboldalon 25 lábat, úgy hogy a hajó árbocza egy hanyattal 50—60° ívet rajzolt le. Ezek oly hanyatok, melyeket az ember soha sem feled el, s hogy azon hullámhegyek, melyekkel küzdenünk kelle, szintén nem tartoznak épen a közönségesek közé, erre nézve új bizonyosság az, hogy egy régi tengerész és

pontost észlelő, ki a világ minden tengerein járt s öt évet töltött egy világ körüli úton, az általa látott legmagasabb hullámhegyeket a Horn foknál 32 láb magasaknak írja le. Csak a képzelet tornyosíthatta ezen hullámokat 50—100 láb magasságra. Ahol ez bekövetkeznék, ott úgy hiszem semmi emberi építmény meg nem állhatna. Legnagyobb erőre 28-án estre emelkedett a vihar. Bámulatos hidegvérúséggel és biztossággal végzők a matrozók a parancsokat, s épen midőn az utolsó óvó intézkedést megtevők, ekkor érte a vihar is végét. 29-én, reggel szélcsendben álltunk a hintálódzó tengeren, 180 m. földnyire célunktól. Csakhamar friss éjsz. nyugati szellő kerekedett, s oct. 1-én reggel a jóremény foka a legszebb napfény mellett balra feküdt tőlünk s mi beveztünk a False öböl széles keblébe. Hóféhérségben ragyogó magas a kopasz sziklahegyekre fölkergetett fővényhalmok jelölők már távolról a Simon-öbölt, s nem sokára horgonyon fekvő hajókat láthatónk benne. Azonban még egy egész éjjel kelle az épen velünk szemközt jövő éjszaknyugati szél ellen küzdenünk, s csak oct. 2-án napkeletkor vethetők ki horgonyainkat.”⁶⁷

November 9. - St. Paul és Amsterdam szigetek.

December 7. - Indulás az Amsterdam szigetről a Dél-Indiai-óceánra.

December 24-én Madras-ba (Csennai Indiában a Bengáli öböl partján) érkezett.⁶⁸

1858.

„Az „Oest. Ztg“-hoz a „Novara“ fregátról érkezett legújabb tudósítások szerint, az m. évi dec. 31-n déli 12 órakor másodszor ment át az egyenlítőn. — F. évi jan. 8-kán délelőtti 10 órakor a point de gallé i kikötőben vetett horgonyt, Ceylon szigetén. 10-kén ment be a keskeny, veszélyes, csak 230 lábnyi mélységű kikötőbe, hogy az elő részén megrongált rézfoglalatot mással cserélje föl. St. Paul- n át a fregát, igen rossz idő állván be, elvesztett egy horgonyt, általában 40 nap alatt igen erős munkát vitt végbe Mindjárt a fregát megérkezéssel egy tudományos expedíció indult el Ceylon belsejébe, s az elutazás napja jan. 1- ra volt kitérve. A hajó onnan egyenesen Madrász s erre a nikobári szigetek, Szingapúr, Batavias Manilla felé tartand. A hőség mind az indiai óceánon, mind maga Ceylonban igen nagy, s e mellett a jég oly nedves volt, hogy a hajón egy éjjel minden megpenészedett. A tudományos gyűjtéseket nagy buzgalommal folytatták, s a gyűjtött tárgyakat tüstént osztályozták s szétküldték. Igen érdekes és sikerült a Sz. Pál s Amsterdam-szigeteknek földrajzi s földtani lerajzolása, mely szigeteket egyúttal, e 11 egy festész igen jelesen vázolt. Ezen rajzok, s a nikobári és Salamon szigetcsoporthoz még ezután eszközöndő lerajzolásával, az expedíciónak ezen iránybani legfontosabb feladata meg van oldva. Scherzer tudor már igen nagybecsű adatokat gyűjtött, s Selleng 400 vázlatot végzett be.”⁶⁹

Január 8-16. – Ceylon. 1858.01.18-án már tovább indult Madras felé.⁷⁰

A tengerészek beszámoltak arról, hogy Ceylon-ban többférjűség (poliandria) van, avagy egy nőn, több férfi osztozik. Ennek oka, hogy a szigeten igen kevés nő él.⁷¹ Ceylonban harminckét láda botanikai, ásványtani és zoológiai gyűjteményt tettek partra és bíztak a Császári és Királyi Tudományos Akadémia konzulátusára és az Udvari Természettudományi Kabinet tagjaiba. Köztük van egy láda, ami természettudományi példányokat tartalmaz a trieszti Császári és Királyi Kereskedelmi és Tengerészeti Tudományok Akadémia természettudományi osztálya számára. Később Madras-ban és Hong Kong-ban is kiraktak még összesen 62 láda tudományos anyagot. A ládákat Triesztbe, majd Bécsbe szállították.⁷²

⁶⁷ Budapesti Hírlap, 1858-02-02 / 26. szám

⁶⁸ Tanodai Lapok, 3. évfolyam, 1858-01-01 / 1. szám

⁶⁹ Budapesti Hírlap, 1858-02-19 / 40. szám

⁷⁰ Budapesti Hírlap, 1858-02-18 / 39. szám

⁷¹ Der Humorist, Juni 1858-06-01

⁷² Wiener Theaterzeitung, Oktober 1858-10-10

Január 31. - Madras

Február 10. - Indulás Madrasból

„A „Novara“ fregát, az indiai postának Point de Galles-ból január 15-ről kelt tudósításai szerint, Ceylonba érkezett, s 18 án Madrász felé kelle elindulnia.”⁷³

Február 23. – Nicobar (Nikobár) szigetek

„A fekete cylinder-kalapok becse) sehol oly magasan nem áll, mint a nikobari szigeteken Indiában. Az itteni meztelen járó vadak semmit oly hévvel nem kívántak az ott f évi mártiusban tartózkodott austriai fregat—„Novara“ — utasaitól, mint az európai férfi tollette e saloni darabját, melynek egy-egy kopott példányáért szívesen adtak 1500 kokus-diót és büszkén hordozták fejükön.”⁷⁴

Egy éjszaka a vadak között. Karl Landsteiner.

Egy osztrák haditengerészeti tiszt, akivel a lehető legbarátságosabb viszonyban vagyok, elmesélt egy rövid kalandot, amelyet a Navarra császári és királyi fregatt expedíciójának tagjaként élt át a Nicobar-szigeteken. Hagyom, hogy a barátom beszéljen. „Mint tudod, abban a szerencsében volt részem, hogy kadétként részt vehettem a híres világ körüli hajóúton gyönyörű fregattunkon, a „Navarra”-n, báró Wüllersdorf-Urbair parancsnoksága alatt, és így rengeteg új tudással, tapasztalattal és emlékekkel gazdagodtam. Akkoriban olyan voltam, mint bármelyik másik fiú, és nem értettem, hogy miről is szól valójában az expedíció. Éppoly büszkeséget éreztem, mint bárki más, hogy zászlónk lobog a távoli tengereken, az észak félhomályában, mint a forró trópusi nap alatt. Nemcsak rengeteg tengeri regényt és útleírást olvastam, hanem komolyan is tanultam. A tengerészeti előmenetelem is kiváló volt. Így történt, hogy gyakran partra szállhattam, amikor a társaimnak a fedélzeten kellett maradniuk. Még néhány térképet is kaptam, és a Navarra expedíció nagyszerű útibeszámolójában szereplő mérések az én munkáim is. A tudósok különös figyelmet fordítottak a **Nikobár-szigetekre** irányuló expedícióra, amely a Bengáli-öbölben található, körülbelül hét nagyobb és számos kisebb szigetből áll.

A szigetek rövid ideig, osztrák gyarmatok voltak Mária Terézia uralkodása alatt.

(Mária Terézia 1775-ben megalapította a Trieszti Kelet-Indiai Társaságot, amely elnöke William Bolts tengerésztiszt lett. Wilhelm Bolts holland (máshol angolnak írják) tengerész, Habsburg Mária Terézia támogatásával 1776.09.20-án Livornó-ból kifutott a Joseph und Teresia nevű hajóval, fedélzetén 155 főnyi osztrák és magyar katonával⁷⁵ azzal a céllal, hogy a birodalomnak gyarmatokat szerezzenek. Indiában a borstermesztés egyik központjában, a Malabár parton nagy területet vásároltak meg az ottani maharadzsától. Delagoa-öbölben 1777-ben osztrák kolóniát alapított (ma itt van Mozambik fővárosa), majd 1778-ban érkeztek meg Nikobár-hoz. Az egyik sziget helyőrségének parancsnoka Magyar György lett. A helyőrség 1788-ban hagyta el a térséget, így ekkor véget ért az ottani osztrák-magyar gyarmati korszak.⁷⁶ Delagoa-t a portugálok 1781-ben foglalták el Ausztriától. Ekkor itt a Proli” és a „Ferdinánd” hajóink állomásoztak.⁷⁷)

A Nikobár-szigetek egyik szigetét Teréziának a nagy császárnénak a nevét kapta, és ma is viseli. A német (osztrák) gyarmatok létrehozása minden trópusi tengeren mindannyiunk szép, jámbor kívánsága – és hiszem, hogy még valóra válhat. Mindenesetre ez volt a nagyra becsült

⁷³ Budapesti Hírlap, 1858-02-18 / 39. szám

⁷⁴ Magyar Futár, 3. évfolyam, 1858-08-12 / 247. szám

⁷⁵ v. Juba Ferencz: A MAGYAR TENGERI HAJÓZÁS östörténeti vonatkozásai (kivonatok) (szerző kiadása, Bécs, 1982.)

⁷⁶ https://hu.wikipedia.org/wiki/Andam%C3%A1n_%C3%A9s_Nikob%C3%A1r-szigetek

⁷⁷ <https://hajomakett.hu/content/view/621/131/lang.hu/>

admirálisunk, Miksa főherceg ötlete, és soha nem fogjuk elfelejteni! Most egy saját élményem mesélem el. A történet a Nikobár-szigetekhez tartozó kis szigeten tett látogatásunkra vonatkozik, amely Kondül nevet viseli. A szigetcsoporthoz felfedezésével kapcsolatos feladataink nagy részét már elvégeztük, amikor 1858. március 17-én lehorgonyoztunk a hangulatos Pulo Milau sziget előtt, mikor a Kis Nikobár keleti partja mentén hajóztunk, egy mocsarakkal és dzsungelvel borított szigetnél. Elhajóztunk Montial szigete mellett, és március 19-én érkeztünk meg. Behajóztunk a St. George-csatornába, ahol az esti órákban lehorgonyoztunk a Nagy Nicobar-sziget északi oldalán, Kondul szigetétől délkeletre, amely a csatornában fekszik. A sziget magas, sziklás és az északnyugati oldalon szinte megközelíthetetlen, a keleti oldalon fekvő szigetrész meglehetősen biztonságos kikötési lehetőséget kínál. Itt horgonyoztak a hajók amelyek az expedíció azon tagjainak elszállásolására szolgáltak, akik partra kívántak szállni. Több kirándulást is tettek, amelyek azonban nem hoztak túl kedvező eredményeket. A parton, a Kofos-erdő közepén volt néhány kunyhó, de a bennszülöttek, ahogy az szinte minden szigeten szokás volt, a sziget belsejének sűrű erdőibe menekültek. Megmászta egy hegyet; mivel azonban az ellenkező oldalon meredeken lejtett, a megerőltetéstől kimerült túrázóknak vissza kellett térniük, ráadásul a lehető legbarátságosabb útvonalon.

Mindazonáltal a sziget természeti szépségének leírása csábító volt, és egy nagyobb expedíciót terveztek, és én is engedélyt kaptam a részvételre. A bennszülöttek, akiknek a kíváncsisága legyőzte félelmüket, már megjelentek. Köztük volt egy manluona, vagyis ördögűző, aki orvosként működik, betegségeket űz ki, amelyek a vademberek szerint nem mások, mint démonok – úgynevezett egók –, amelyek behatoltak a testbe. Nagyon hosszú haját viselte, és olyan komikus arcokat vágott, hogy nem tudtam abbahagyni a nevetést. Általánosságban elmondható, hogy ezeknek a bronzszínű bőrű, félig fickóknak – a Nikobár-szigetek teremtésmestereinek – a látványa lelkesítő. Szinte mindig közönyös, lusta fickók, akik egész nap bételt rágcsálnak, ami teljesen tönkreteszi az ajkukat és a fogaikat. Ruházatuk általában a világ legegyszerűbbje, egy darab szövet az ágyékukon – ennyi az egész. Néhányan azonban piros kendőt viselnek, amit valamelyik angol hajóskapitánytól kaptak, amiket nagyon szeretnek. Az egyik lepedőbe csavarva úgy bolyongott, mint egy színházi szellem. Sokan kapitányi címet viselnek, és külföldi tengerészek szeszélye szerint furcsa neveket kaptak, mint például London, Lord Byron, John Bull és hasonlók.

Amikor kora reggel partra szálltunk Kondul szigetén, ott csak teljes magány uralkodott, és mélyen meghatott a trópusi táj vasárnapi csendje. Bőségesen reggeliztünk, és az az okos ötletem támadt, hogy egy darab húst és egy kis hagymát csomagolok, ahogy a kulacsom megtöltését sem mulasztottam el, ami később nagyon jól jött. Gazdag zsákmány reményében indultunk útnak puskákkal, növénygyűjtő dobozokkal és rovarhálókkal felfegyverkezve. Az volt a célunk, hogy keletről északra megkerüljük az egész szigetet, amelynek kerülete körülbelül két német mérföld. A szűz dzsungel hamarosan megérezte az idegen betolakodók támadásait, és belső énje fellázadt ezek ellen a tevékenységek ellen. Elhatározta, hogy bosszút áll. A vadászok sörétes puskáinak dörrenésétől megriadva a vad egyre mélyebbre menekült a sűrűbe. Majom- és papagájrakok ugráltak fel, kiabáltak, és sietve próbálták megmenteni magukat. A botanikusok szorgalmasan gyűjtöttek példányokat a herbáriumaikhoz, a zoológusok pedig bogarak és pillangók után kutattak, amelyek csillogó szárnyaikat a trópusi virágok büszke koronái fölé terjesztették. Azt kell mondanom, hogy én igazából nem csináltam semmit. Csak a saját szórakozásomra voltam ott. A puskám lazán a vállamon lógott, és elégedetten sétáltam. A trópusi növényzet pompája, ezek a szinte őskori pandamamuszfák, a karcsú kókuszpálmák, az aréka- és bételpaprika-bokrok, a mindenféle futónövény, amelyek néha színházi díszletekre hasonlítanak, az óriási páfrányok és más növények, amelyeket gazdagon borítottak élénk színű virágok. Mindez gyönyörködtetett a szememben anélkül, hogy irritálta volna a kapzsiságomat. Az állatvilágot is megkíméltem, kivéve egy gyönyörű galambot, amelyet lelőttem, és egy kis kígyót, amelyet egy kővel öltem meg. Délben az expedíció tagjai egy nyílt erdőterületen gyűltek

össze, ettek, ittak, nevettek és beszélgettek. Néhány órával később azonban ez az örömteli nyüzsgés elült, mert nagy bánatunkra rájöttünk, hogy teljesen eltévedtünk, és nem tudunk tájékozódni. A beszélgetés és a gyülekezés hevében a csoport túl mélyre merészkedett az erdőbe. Ahogy a nap lenyugodni kezdett, megszületett az a döntés, hogy bármi áron, egy erdei késsel utat vágunk a bozótoson keresztül a tengerpartra. Ez nem volt kis feladat, és a résztvevők közül senki sem fogja soha elfelejteni. Néha meredek lejtőkön kellett másznunk, néha olyan helyeken kúsznunk, ahol a sziklafal merőlegesen a tengerbe zuhant, aztán megint átázott ruhában nyomorúságos utat kellett törnünk a szinte áthatolhatatlan bokrok között. Közben mindenki, bár holtfáradtan és az éhségtől és szomjúságtól szinte teljesen kimerülve, megérkezett a beszállási pontra – kivéve engem.

Éppen egy sziklás dombra készültünk felmászni. Lesöpörtem magam, levettem a csizmámat, és eltávolítottam belőle a követ. Közben társaim elérték a dombot, és eltűntek az erdőben. Utánuk siettem. Mivel azonban már leszállt az est, nem ismertem fel az ösvényük nyomait. Először minden irányba körülnéztem, majd hangosan kiáltottam a barátaim nevét. Azt hittem, azonnal hallom is a kiáltásaikat, de teljesen tévedtem abban, hogy honnan jöttek. Hogy ez hogyan történt, rejtély számomra. Talán a hangok visszhangja érte el először a fületem, vagy a nagy félelem állapotában már nem tudtam, honnan jön a hang. Aztán berohantam az erdőbe, valószínűleg a tengerparttól ellenkező irányba. Egy idő után újra kiáltottam, és füttyültem. De nem jött több válasz. Most egyedül álltam, elhagyatva, anélkül, hogy tudtam volna az utat, az éjszaka sötétjében, a dzsungel közepén. Körülöttem a halál csendje uralkodott; alig mozdult egy levél, alig csiripelt egy madár, mintha álmodnék. Annyira kimerült voltam, hogy alig bírtam megállni a lábamon. A ruháim átáztak és elszakadtak, az arcom és a kezem összekarcolódott és véres volt a bokrok éles ágaitól, amelyeken keresztül kellett átverekednem magam. A torkom száraz volt, a gyomrom üres, a szívem nehéz. Annyira szomorú voltam, hogy azt hittem, meghalok. Leültem egy kőre, és a sorsomon gondolkodtam. "Mi más marad neked" - mondtam magamnak -, "mint itt tölteni az éjszakát? Ha megéred a holnapot, biztosan találsz kiutat ebből az erdei labirintusból; a barátaid hiányolni fognak, keresni és megtalálni fognak. Ha egyetlen vadállat sem fal fel, és a vadak megkímélnék, akkor megmenekülhetek. És ha elpusztulok... „Most az Isten nevében!” Aztán újra összeszedtem a bátorságomat, és eszembe jutott, hogy még van nálam hús. Éhes éhséggel faltam fel. De amikor a kulacsomért nyúltam, tapasztaltam, hogy már üres. Hogyan csillapíthatnám égető szomjamat? Sehol sem láttam forrást vagy patakot. Szerencsére tudtam, hogy a lombhullató erdő, amelyben vagyok, vegyes erdő, amiben pálmafák is nőnek a közepén. Tapogatózva keresgéltem a sötétben, mígnem felfedeztem egy kókuszpálma törzsét. Nagy nehezen felmáztam rá, és találtam néhány gyümölcsöt, amit leszedtem róla, hogy gyönyörködjek benne. Miután visszaértem a földre, vadászkésemmel kinyitottam az egyik pompás diót, és belekortyoltam a finom tejbe, ami nagyon felfrissített. Elindultam, hogy legalább egy tisztást találjak, ahol némileg kevésbé kellemetlenül tölthetem az éjszakát. Így hát nekiláttam a hihetetlenül fáradságos feladatnak, hogy újra megtisztítsam az utat. Szomorúan vettem észre, hogy már így is tompa késem alkalmatlan a feladatra. "Ha megtámadnak" - gondoltam magamban -, "hogyan fogod megvédeni magad? A lőpor nedves, így a puska csak arra jó, hogy megüss vele valakit. Igen, igen, szálnalmas szerepet fogsz játszani, ha a vadak felfedeznek, te Ófelsége, az osztrák császár szegény tengerészkadétja!" Megálltam, és egy időre átadtam magam a gondolataimnak. A hazámra gondoltam, arra a kisvárosra, ahol öreg anyám élt, és talán a fiáért imádkozott, aki a Távolságon, egy barátságatlan sziget öserdjében, magára hagyva a pusztulásra, halálra kimerülten próbált utat törni magának az aljnövényzetben! Az éjszaka sikolyai egyre közelebb értek hozzám. Hol mintha két csillogó szem meredt volna rám az égből, hol pedig azt hittem, egy mérges kígyóra lépek, ami a lábamba haraphat. Hol egy éjszakai madár repült el mellettem, vagy egy majom ugrott át rajtam. Biztosan nem vagyok gyáva, de az éjszaka misztériuma, egy olyan veszély, aminek a szemébe nem lehet nyíltan nézni, még a legbátrabbak bátorságát is kiszívja. Így minden apróság

megrémített. Hark! Mi volt ez? A fülem tisztán hallotta a susogást, mint amikor a szél feltámad és átsuhan a fák között. De a fák mind mozdulatlanul álltak, mint a szobrok; itt-ott, a lombkorona között egy-egy csillag kukucskált be az erdei kriptámba. A természet a mély béke álmában feküdt. Mit jelent hát a susogás? – kérdeztem erőlködve. Diadal, diadal, kiáltottam végül, a tenger az, ami a partot veri. Előre, Isten segítségével! Hamarosan egyre világosabb és világosabb lett, ott álltam a parton. Ott feküdt előttem fenségesen, a szent tenger. Az éjszaka sikolyai egyre közelebb értek hozzám.

Nem tudom, mennyi ideig sülyedhettem mély álomba, amikor úgy tűnt, mintha egy fény kápráztatná el a szemem, amely először lidércfényként cikázott a fák között, majd egyre közelebb és közelebb ért, míg végül egy meztelen vadember árnyékának bizonyult, aki tüzet gyújtott közvetlenül a fa alatt, amelyen ültem, és lefeküdt a mellette lévő fűbe. Hamarosan megjelentek a vadon más barna fiai is, körben táborozva. Asszonyok, akik közül eddig keveset láttunk, szintén közeledtek, fiúkat vezetve vagy gyerekeket cipelve a karjukban. A férfiak között tisztán ki tudtam venni a Manlusnát, vagyis az ördögbűvölőt, akin előző nap annyit nevettem, majd az ismerős Didson kapitányt, akivel Kar-Nikobaron találkoztunk. Hogyan került a fiú Kondulba? Jelen volt Ádám tréfálkozó leszármazottja is, aki fügelevél helyett piros rongyot viselt, majd a magas hengeres kalapú férfi és a „szellem”, az a szigetlakó. ...nevezetesen, aki bebugyolálta magát abba a lepedőbe, amelyet – Isten tudja, hogyan – szerzett. Nagyon meglepődtem, hogy ennyi ismerősöm itt együtt volt, és titkos rémülettel néztem le a baljós társaságra. Aztán elkezdtek egy nagyon monoton dalt, ami úgy ütötte meg a fülemet, mint egy gyászkorus. Hirtelen a Manluona felugrott, és örült módjára ugrálva körbe-körbe, rám mutatott, miközben vicsorgatta a fogát, és folyamatosan kiabálta: „Bähju-tatänhamät” (egy fehér ember!), mire öklével fenyegetően kiáltotta: „Iti, iti!” (Nevetés, nevetés!) Mintha ezt mondta volna: „Ő az a fehér ember, aki kinevetett.” Ekkor minden társa felállt, és kézen fogva hátborzongató táncba kezdett a fa körül, amelyen én, ezeknek a szörnyetegeknek a szerencsétlen áldozata, ültem. Miközben ezt tették, újra énekeltek. Csak ezt a szót értettem: „Kapá”, ami azt jelenti, hogy „halott”. Szóval, „Öld meg! Öld meg!” Ez volt a rigmus jelentése. Megfagyott az ereimben a vér. Képtelen voltam mozdulni, egy hangot sem tudtam kiadni. Legnagyobb rémületemre a puska, amit egy ágra akasztottam, kiesett a kezemből. A nemtelen doktor, a varázsló, azonnal megragadta, és rám célozva sikoltozó hangon kiáltotta: „Hindel, hadil?” (Egy puska! Lőni?) Az egész kórus így válaszolt: „hadil!” (Lőni!) Kevés veszély volt, mert a puska nem sült el, mivel minden átázott, így a puskapor is. A Manluena azonban annyira dühbe gurult, hogy a tussal a lógó lábamra ütött. Ekkor a kapitány megpróbált lerántani, aminek „a szellem” annyira örült, hogy ledobta a lepedőjét, és megpróbált felmászni a fára. Ekkor felálltam, előhúztam a késemet, és egyik kezemmel a fa törzsébe kapaszkodva a másikkal lesújtottam a fegyverrel, angolul kiabálva a dühös bestiáknak: „Az osztrák császár szolgálatában állok! Megbosszulja magát, ha bántalmaztok.” De ők szörnyű üvöltést hallattak, miközben Dijon kapitány gúnyosan felkiáltott: „Jó barát? Jó barát? Nem félsz? – Ah, ah – urri!” (Ölj.) Az első, vigyorogva és sovány, csupasz karjaival felém nyúlva, a „Szellem” volt. De jókora ütést mértem a fejére a vadászkéssel, úgy hogy összeesett, és úgy tűnt, kiadta a lelkét. A nők olyan gyorsan vetették magukat rá, hogy nem tudtam megállapítani, él-e vagy halott. Didion kapitány most a térdem körül nyúkált, míg Montusna a puskámmal háritotta az ütéseimet, amiket a vadászkésemmel mértem rá. Elvesztem. Éreztem, ahogy a földre húznak. Aztán felébredtem. „Milyen kár, hogy a vadak támadása csak lázas agyam álma volt. Nos, nekem jobb volt, hogy csak álmodtam.” Leestem a fáról, és felébredtem. Megdörzsöltem a szemem, hogy lássam, valóban csak álmodtam-e. Az alakok olyan élénken álltak előttem. De sem a dühös Dieton kapitány, sem a „szellem” nem volt látható. A nap már magasan járt az égen, fényes nappal volt, és minden körülöttem zöld és illatos volt, mintha nem is közeledne az esős évszak, hanem már véget ért volna. Bár az egész testem úgy érezte, mintha összetörték volna, az örömtől szinte semmit sem éreztem. Most elkezdtem felderíteni a szigetnek azt a

részét, ahol találtam magam, és hamarosan rájöttem, hogy nem lehetek túl messze a csónakok kikötési helyétől. Azonban egy sziklás kiemelkedés, amely elég messze nyúlik a tengerbe, eltakarta a kilátást arra a helyre, ahol gyanítottam őket. Úgy tűnt, nincs más hátra, mint visszaballagni az erdőbe, és amennyire csak tudom, átküzdeni magam rajta. Aztán, a sziklás kiemelkedést kerülgetve, egy csónak bukkant fel, rajta egy tiszttel és több tengerésszel a Császári és Királyi Fregattból, akiket a keresésemre küldtek. Hamarosan felfedeztek, és a fedélzetre hozták az akaratlan dezertőrt. A hadihajón istentiszteletet tartottak, amelyen hálás áhítattal vettem részt. Az Úr napja volt. Ezután elmeséltem kalandjaimat és álmomat, és majdnem ugyanolyan érdeklődéssel hallgatták a beszámolómat, mint te, barátom!⁷⁸

Március 26. - Indulás a Nicobar-szigetokről

„(Az austriai fregat „Novara“) mint a „Pays“ Pondicbergből, jun. 22-től jelenti, a koromandeli part, a nikobari szigetek és az egész bengáliai tengeröböl szemügyrevétele után, a chinai tengerre vitorlázott.”⁷⁹

„A „Novara“ cs. k. fregatt világútja.) A nikobari szigetek. A szigetcsoporton át tett út. Engedje meg, hogy legelőbb is az éjszokról dél felé 3 főcsoportozatban egymáshoz sorozódó 9 nagyobb s 9 kisebb sziget közt keresztül kasul tett utunkról, aztán „erőidről és lakosairól“ tudósíthassam. Tizennégy napi kellemes de igen egyhangú, mindig egyforma szép idő kedvezése mellett tett ut után (Madraszt febr. 10-én hagytuk el) a cs. k. fregatt febr. 23 án reggel a Kar Nikobar éjszaknyugati öblében, a szigetcsoport legéjszakibb szigetében horgonyozott. Egy alacsony, lapos, a közepén emelkedő kis halmon is alig 150 láb magas sziget feküdt előttünk, részint erdővel benőve, részint füves virányokkal ellépve. A tengerpartján levő kókusz ligetek közt a benszülöttek méhkasforma viskói valának láthatók. Horgonyzásunk közben néhány ladikon közeledtek felénk a benszülöttek, kikre azonban azon perezben, midőn a fedélzeten minden kéz és minden szem el volt foglalva, nem lehetünk semmi figyelemmel, minélfogva ők ismét gyorsan eltávoztak, azon hiedelemben, hogy mi ellenségek vagyunk s ezért nem bocsátottuk őket a fedélzetre. Mint futótűz terjedt el az egész szigeten annak híre, hogy rettenetes „kalózok“ érkeztek vastag ágyukkal.“ A nők és gyermekek tüstént a sziget déli részére menekedtek, az utakat és ösvényeket pedig a férfiak, ahogy a sietségben hamar lehetett, elszórt faágakkal igyekvének fölismérhetlenné tenni. A fegyverképes férfiak nyárs és kard után nyúltak s biztos menhelyből, melyet nekik az őserdő nyújtott, lesték a veszélyes idegeneket. Midőn a fregattól az első naszádot kiküldtük, hogy a korall - sziklával csipkézett parton, melyen igen erős a hullámtörés, kiszálló helyet keressen, s midőn ez egy kinyúló sziklahát mögött föl jön találva s közölünk az első a Kar Nikobar földjére tevék lábukat, ekkor minden kihaltak látszott, egyetlen emberi lény sem mutatkozott. Mi fegyvertelenül mentünk a partra, hogy lássák a benszülöttek, hogy békés szándékkal jöttünk, s bekiáltottunk az erdőbe különböző neveket, melyeket a „Galathea“ útleírásából ismertünk. Ez hatott, néhányan a legbátrabbak közül kibújtak rejtekhelyeikből és „jó barát?“ kérdéssel és „mi jó emberek, jó nép vagyunk“ biztosítással lassan előjöttek. Mi ugyanerről biztosítuk őket, mutatván nekik, hogy minden fegyver nélkül jöttünk hozzájuk, csak hogy őket meglátogassuk és lássuk, mint megyen dolguk, s ekkor csakhamar meg volt a barátság kötve. Letevék nyársaikat és kardjaikat és comikus volt látni, mint buzgolkodtak most e meztelen ficzkók, kik a félelemtől reszkettek, kezeinket szorítani, s biztosítani bennünket, hogy ők és mi „egy atya s egy anya gyermekei“, hogy mindnyájan testvérek vagyunk. Társaikat előhívák, vendégszeretetük jeléül fiatal kókuszdiókat hoztak nekünk inni, meggyújták nálunk szivaraikat, melyeket a keresztül szúrt fül lebbenekben hordanak, a legnagyobb elégedéssel ittak rum-üvegeinkből, folytonosan

⁷⁸ Die Gartenlaube für Österreich, Juli-Dezember 1867-11-18

⁷⁹ Magyar Futár, 3. évfolyam, 1858-08-08 / 246. szám

ismételgetve , hogy ez bizony igen jó ; szóval ők rövid idő alatt oly kedélyes emberekké váltak , hogy vissza nem tarthatók őket, hogy a legnyájasabban vigyorgó arczkifejezéssel, melyre csak egy nikobaris arcz képes, karjaikat vállainkra ne fűzzék, és sajátságos nikobaru angol nyelvükön nekünk teljes barátságukat ki ne fejezzék, de mindig, mint egy „ceterum censeo“-val, azon kérdéssel a végén, hogy „tulajdonkép hát mit is akartok?“ „mikor mentek el ismét?“ „miért vannak oly vastag ágyúitok?“ Hogy mit élünk még meg ezen comikus ficzkókkal, kik majd mind angol neveket hordanak, és lord Byron, lord Nelson, John kapitány, dr. Crisp stb. névvel bírnak s angol kapitányoktól jó maguk viselete, becsületességük és a kereskedelmi szerződések teljesítésében megbízhatóságukról bizonyítványokkal vannak ellátva, azon öt nap alatt, melyeket a fregatt itt töltött, erről később többet. Minden reggel 6 órakor kiszálltunk a partra , egy kinyúló szigetszögön egy sátor volt ütve, itt találkoztunk dél táján, kis frissítőt vévén magunkhoz, s esti 5 órakor egy ágyúlövés a fregattról szolgált felül az összegyülekezésre, hogy a fedélzetre térjünk. Azok egészsége iránti igen bölcs előgondoskodásból, kik tudományos munkálatokban a szigeten voltak elfoglalva, ezen rendszabály, hogy minden este ismét a fedélzeten kellő mindnyájunknak lenni, a nikobaru szigetnél tartott egész mutatásunk alatt meg lón tartva. S mi bizonyosan azon körülménynek, hogy senki azon kártékony gőzöknek kiteve nem volt, melyek éjjel a mocsárok és erdőkből fölemelkednek, köszönhetjük, hogy egyetlen egy veszélyes éghajlati lázesetet sem kelle fájlalnunk, hanem csak a néhányakon kitért gyöngébb lázakkal fizettük le az egészségtelen vidéknek adónkat. 27-én estve végre teljesedésbe ment új barátaink leghőbb vágya, kik minden nap kérdezők, hogy mikor fogunk elutazni, s panaszkodának, hogy míg mi itt vagyunk, addig nejeik és gyermekeiknek, kik félelemből elmenekültek, nincs enivalójuk. A fregatt vitorlára kelt s 28-a délután Kar Nikobar déli oldalán vetett horgonyt. Midőn a keleti part hosszában vitorláztunk, látcsővel a 8—10 viskóból álló Lapate falunál több száz nőt és gyermeket lehet látni, kik a viskók közt a legmohóbb sietséggel föld alá szaladgáltak, aztán pedig az erdőben eltűntek. Ezek nyilván az éjszaki menekültek valának, kik most keleti- és déloldali társnőikkel megint menekülőben voltak, midőn a „nagy kalózhajót“ közeledni látták. Midőn márt. 1-jén a déli oldalon kiszálltunk, valóban megint mindent elhagyatva találánk, s csak kutyákat és fegyverképes férfiakat találtunk. Egy korall homokos kápráztatóan fehér part, sok ezer eleven kagylóval behintve, mangrove mocsárok tele nagy ceribhiákkal, pompás nagy fájú erdő, melyen egy gyalogösvény vezetett keresztül, volt minden, a mit a lapos déli part feltüntetett. Estve már ismét vitorlára keltünk a márt. 2-n a kis Batty Maive szigetnél kóvályogtunk, a nélkül hogy a gyöngye szél és heves ellenömlés mellett a szigethez közelebb juthattunk volna», hogy lehetséges lett volna egy naszádot bocsájtani ki a lakatlan, erdővel borított sziget merevedek sziklapartjainak megvizsgálására. Márt. 3-f í „Dzsaura“ mellett (Schowry a dán térképen, ésán a benszülöttek kifejezéseit követem) haladt mégel az inkább keletre fekvő Tillangshornefelé tartván, melynek éjszaki csúcsához d-ként reggel igen közel jutottunk. A szél és idő oly kedvezők valának, a mint azt csak kívárni le- hete, a méren 40 ölnyire nem talált még fenékre, a víz a mély-tenger kék színével birt. A fregatt tehát veszély nélkül közeledhetett a parthoz. Két alattságnyi távolságra vitorláztunk az octaedron formájú sziklaházhoz, mely a sziget éjszaki csúcsán mint egy erőd emelkedik, aztán fordultunk s a szigetnek szél ellen fedett oldalán haladtunk. A nyugati oldalon éjszokról délre mindig 1, 2 —3 alattságnyra, úgy hogy a fedélzetről a meredeken emelkedő partot majdnem kézzel elérhetni hívők, minden követ, bokrot és fűvet megkülönböztethetünk. Csak egy keskeny sziklaszalag kopár, különben az egész szigetet sűrít őserdő borítja, mely fölött a 4—600 láb magas meredek csúcsokon a Nibong pálma karcsú koronái tűnnek elő. Végre kis fővényes öböl nyílt, melyen néhány kókusz pálma állt, a mérón jó horgony helyet mutatott s a horgony lezuhant. — Nagy bajjal bírtunk a hullámtörés miatt parthoz jutni, s még nehezebben esett a beállt apály mellett ismét a hajóra visszaszállás, de mi mindnyájan kielégítve tértünk este a fedélzetre. Az erdő egész tömeg érdekes növényeket és fákat szolgáltatott és a vadászat barátinak oly sok galambot, hogy az összes asztali társaságokat a fedélzeten gazdagon

el lehet látni. Nekem a sziklák szép kígyó- és gabber-nemeket adtak. —Estve fölszedtük ismét a horgonyokat, azonban éjjel közel a sziget éjszakai oldalához tartók magunkat, úgy hogy 5-kén reggel egy oldalnaszádot egy tiszttel ki lehetne küldeni, kinek föladata volt, az éjszakai csúcsot megkerülni s a keleti partot fölvenni, míg a fregatt a nyugati oldalon haladt dél felé. A naszádnak a déli csúcsnál kelle a fregattal találkoznia. Ez szerencsésen végre jön hajtva, s e mellett a délkeleti oldalon egy jó, védett horgonyöböl fölfedezve.”⁸⁰

„A „Novara“ cs. k. fregatt világútja. A nikobari szigetek. A szigetcsoporton át tett át. Hatodikán reggel elhagyá a fregatt a teljesen lakatlan Tihaigngongot és a Nanghaury kikötő felé evezett. Kamorta éjszakai oldala teljesen láthatóvá lön és amint a sima tengeren haladtunk, mindig közelebb vonult; laposhalmú föld az, mely, bárha merő vad természet, az erdő- és füves táblák váltakozása által parkszerű külsőt vesz fel, a fehér korall parton kókusz pálmákkal lévén körülszegélyezve. Lassanként fölmerült a lapos kókusz- és trepang pálmákban gazdag Trinket sziget, mely a Kamorta keleti oldalán a Kamorta és Nang- Kaury közti kikötő csatorna bemenete előtt fekszik. Beevezésünk a szép derült estvén gyöngye szellő mellett, mely lassan de bizton előre hajtott, valóban bájos volt Trinket alacsony partja kápráztató fehéren ragyogott elő az erdő sötét zöld lombozata alól és a fehéren tajtékzó hullámfalak, a korallsziklákon megtörve, messze kivetődtek a különben tükörsima tengerre, mely alig észrevehetőn mintegy hosszú lélekzetekben hullámzott föl és alá, balra az erdős Nang Kaury, jobbra és balra a Kamortán és Nang Kauryn viskók, falak valának a parton láthatók, melyekből a benszülöttek naszádokban eveztek felénk, de tiszteletteljes távolságban tartván magukat a bennünket csak mint figyelő hajóraj követvén. Jobbra a csatornán át Trinket és Kamorta közt Tillangshongot látók, minden part s az összes tengeri láthatár sajátságos faja morgánákat tüntetett föl. Tillangshong legdélibb kis sziklaszirtjei egészen a levegőben látszanak úszni. Trinket és Kamorta partszögei ékalakú légbemetszéseket mutattak a tenger láthatárán. Ezen magán a megtörő hullámcsúcsok a levegőben tánczoltak. A benszülöttek naszádjai lefelé fordított tükörképben jelenének meg, a benn ülő alakok ez által lefelé annyira megnyúltak, hogy azt lehet hinni, óriási emberek járnak a tenger tükrén. Mindezek igen érdekes tárgyait képezék a szemlékezésnek, míg épen napnyugtakor a horgony az úgynevezett nyugati kikötőben az Itoé faluval szemközt a Nang Kaury sziget előtt le nem zuhant. Itt feküdtünk ekkor egy oly nyugalmas vízmedinczében, melyet még egész utunkban sem találtunk, körülvéve sötét őserdő által, melyből a tücsök czirpegése, a házikakas kukorikálása és a nagy nikobari erdei galamb kiáltása egész a hajóig elhangzott. Különben nesztelen csend, még egy szellő sem mozdult, egy hullámba sem göndörült; bárha a Kar Nikobar szigeten kirándulásaink alatt izzadságban fürödtünk, mégis csak itt érzek igazán a vízgőzökkel megtelt forróövi levegőnek nyomiasztó, lankasztó rekkenőségét. A hőmérő folyvást 28, 29 és 30 Cels. fokon állt, s még a vízben sem találhattunk fölfrisülést, mely átlagosan még melegebb volt mint a víz. Az izzadság csepjes ujjaim hegyéről csurgott le a papírra, ha kabinomban írni akartam. Márt. 7-én tevők az első látogatást e szárazon. Az Itoé és Malacca falukat a benszülöttektől egészen elhagyatva találtuk, csak a disznók és kutyák maradtak benn. A Malacca faluban mintegy 20 kutyát olvastam meg, melyek iszonyú sakály kivítással fogadtak, de aztán épen oly félénken mint gazdáik, az erdőbe menekedtek, s utánuk hatalmas szökésekkel a disznók is. A Feuang falunál hajók feküdtek angol lobogó alatt, melyek Pulo Peuangból jöttek kókusz diókat, ehető fecskefészkeket és trepangot rakodni. Malayok képezék legénységüket, kikkel sehogy sem bírtuk magunkat megértetni. De szerencsére az egyikén egy igen értelmes chinait találtunk, ki jól beszélt angolul. Owe Bengkong neve a mennyei birodalom e derék fiának, ki mint tolmács és közbenjáró sok jó szolgálatot tett nekünk, s ki valóban mintegy civilizált európai tűnt föl előttünk a nikobari nép mellett. Midőn pedig a benszülöttek látták, hogy a malagokkal egészen veszélytelenül közlekedünk, előjöttek lassanként ők is, s a mint folyvást csak békés foglalkozások közt láttak bennünket, napról napra

⁸⁰ Budapesti Hírlap, 1858-08-12 / 183. szám

több bizalmat nyertek s aztán elláttak bennünket tyúkok, tojások, disznók, banánok, ananászok, citromok és narancsokkal, mindennel, amit a gazdag természet e szegény népnek nyújt. De nőket és gyermekeket itt egyszer sem láthattunk. A fregát öt napig feküdt a nang kaurgi kikötőben, míg a nagy soköblű kikötő megmérése be volt végezve s aztán 12-én reggel a két sziklakapu által jelölt szűk nyugati bejáraton keresztül, továbbá Kamorta és Katsal közt éjszakra Teressa és Bompoka felé haladtunk. Fájdalom az egész idő, mely e szigetek úgy mint Dzsaura és Katsal meglátogatására volt szánva, szél és áradat elleni hasztalan kísérletekben veszett el. 17 -én reggel a kis Treis és Track szigetek keleti oldalán Kis Nikobárnál feküdtünk. Gyöngeszellő fűtt s egy 1 óra alatt 5 mértföldnyi gyorsaságú áradat, mely a nyugalmas víz partjain mint egy folyó zúgva és parthoz ütődve szökött tova, ragadott meg bennünket, úgy hogy a horgonyt ki kelle vetnünk. Ez váratlanul alkalmat nyújtott ezen kis erdőszigeteket meglátogatni. A kiszállás az erős hullámtörés miatt csak néhány benszülött segélyével sikerült, kiket a különben lakatlan szigeteken az ő naszádjainkkal találtunk. A látogatás rövid de igen érdekes volt. Treis valódi galambsziget, tele a legkülönbébb és legszebb galambfajokkal s a commodor szerencsés lövésének köszönik zoológjaink, a nikobari pompás galamb első és egyetlen példányát. Treis és Track szigeteken találók a barna szén első nyomait is. Délután beállván a dagály, az áradat is nekünk kedvezően fordult, s nem sokára napnyugta után elértük a horgonyhelyet Kis-Nikobar éjszaki öblében az ebben fekvő kis Miu szigetnél. Már. 18-kan reggel Kis-Nikobar partja hosszában fölűnően sok naszádot vettünk észre, melyek föl és alá jártak, ez ismét a menekülő női lakosság volt, mert midőn a partra kiszálltunk, mint mindig, úgy most is, a fészket üresen találtuk, csak néhány férfi maradt vissza. Miután e nemzetnek csak egy nap volt szánva, ennél fogva a természettudósok inkább a különben is hozzáférhetőbb Milu sziget kis elkülönített területét választák a vizsgálatra, mintsem hogy a Kis Nikobar őserdeibe és mocsaraiba behatolni igyekezzenek. Valóban a Duo Milu, egy nikobari sziget valódi példánya, gazdag anyagot és egy tiszta pandanus erdő különös látványát nyújtá, oly buja és nagyszerű volt ez, a milyet daczára e fa gyakoriságának minden szigeten, sehol sem láttunk. Már estve föl vontuk ismét a horgonyt, s Kis-Nikobar keleti partja hosszában evezünk s 19-én estve a Györgycsatornában Nagy-Nikobar éjszaki oldalán, délkeletre a csatornában fekvő Kondul szigettől, vetettünk horgonyt. 20-n meglátogattuk a Kondul szigetet, annak keleti oldalán számos viskót találtunk, de ismét, kivéve néhány férfiút, elhagyatva. Néhányan közölünk vállalkoztak az egész sziget megkerülésére, melynek kerülete legfőlebb 2 német mértföldet tesz. Ők korán reggel a keleti oldalról az éjszaka felé mentek s estve felé teljesen kimerülve és ellankadva találtuk társainkat a déli oldalon. Mászva, úszva, magukat keresztül vágva, éhezve és szomjúhozva jutottak ők ennyire. Ilyenek az utak a nikobari szigeteken. 21-dikén a vasárnap óhajtott pihenő nap volt. 22-én meglátogattuk Nagy-Nikobar partjait. Egy kis öbölben kötöttünk ki, melyben egy malayi naszád horgonyzott. A hajdus öbölben a matrózok valódi Sz. Péter-féle halfogást tettek. Oly légiója volt a halaknak, hogy a naszád egészen megtelt. A naszád malajain kívül, kik a parton viskót vertek össze, nem találtunk embert. A sűrű őserdő és kiterjedt mangrove-mocsarak nem egy érdekes tárgyat nyújtanak a szemléletnek s gazdag állattani és fűvészeti kizsákmányolásra adtak alkalmat, de egyszersmind meggátolák a további behatolást. 23-án reggel a fregát vitorlára kelt és Nikobar nyugati partja hosszában evezett. Azon terv, ezen még teljesen ismeretlen partot fölvenni, megghiúsult a roppant hullámtörés miatt, mely az e célra kiküldött naszádot fölfordítá, úgy hogy a tiszték és legénység csak úszva érhatték el a partot s éjjel sok bajjal lehete csak őket ismét visszahozni. 24 kén estre a N-Nikobar déli csúcsán levő teljes öbölben horgonyoztunk, melybe a Galathea folyó szakad. 25-bén az ünnepet a fedélzeten ültük meg, s 26-kán utólszor léptünk a nikobari partra, melytől már estve ismét elbúcsúztunk. 27-kén reggel már rég minden föld eltűnt szemünk elől, s mi a malaccal út felé vitorláztunk.”⁸¹

⁸¹ Budapesti Hírlap, 1858-08-13 / 184. szám

Április 15-21. – Szingapúr

„Singapúrtól Bataviáig. Három nap alatt a fregat tökéletesen élelmezve volt hat hónapra a chinai hajóélelmező Whampoától. — Ezen férfi nevét érdemes megnevezni, ő egyike a legnevezetesebb az érkező hajókra nézve legfontosabb személyiségeknek Singapurban. Már atyja is vagyonos férfi volt, a mi Whampoánk millionárius s fiát Skótzában európai módon nevelteti, mi bizonyára a legelső példa e nemben. Még a singapúri angolok sem tagadhatják meg a mennyei birodalom e hosszúhajú fiától a tiszteletet. Bárha több angol „ship chandlers“ van letelepedve, mégis maguk az angolok is Whampoát, a chinait ajánlják. Bár a mi hajóélelmezőink az adriai öbölben ily chinaiak volnának mint Whampo! — Whampoának mindene van, ami csak egy hajó számára szükséges lehet, raktárai oly nagyszerűek, hogy ugyanazon időben még három más fregattot láthat el évekre. De Whampo nem csak szilárd pontos kereskedő, ő ültetvény birtokos, sertésenyésztő engross mind e mellett is, mint az angolok maguk is kénytelenek megváltani, „gentleman.“ Ért ahhoz is, az ő pompás fekvésű, gyönyörűen berendezett mezei lakában az európai társaság színét maga köré gyűjteni, s ismeretes azon fényes ebédekről, melyeket ad. Nem lehet tőle megtagadni, hogy a „Novara“ tisztjei és természetbúvárai közül is többeket magánál ne fogadhasson, s ebbeli hírét irányunkban is tanúsítsa. Vidám, meglegedett estvét töltünk Singapurban székelő több consul társaságában, melyen sok toaszt mondatott, s bizonyosan első toasztja hangzott itt el egy chinainak „a nagy austriai országra és e nagy austriai ország Novara hadihajójára!“ Whampoának köszönjük hogy oly gyorsan lettünk az elindulásra készen s már ápr. 22 n vitorlára keltünk Bataviába. Kedvező szélű időben az 560 tengeri mértföldet Bataviáig a vitorláhajók 5—6 nap alatt tehetik meg. De a monsum-változás idején, melybe utunk esett, oly gyöngék és változók a szellők, hogy még egyszer annyi idő válik szükségessé. 14 napig álltunk vitorla alatt. Ápr. 25 én harmadízben keltünk át 105° 31 k. sz. fok alatt az egyenlítőn. Ezúttal a vonal forma szerint ki volt a vízen jelölve. Egész naphosszant számtalan sárga szalagok közt mentünk, melyek sok mértföldön keresztül a víz felszínét fedik. Ezen tüneményt már egyszer láttuk a brazíliai parton, az ismeretes „tengeri fűrészforgácsok“ neve alatt. Milliárdnyi conservákhoz (vízi növények) hasonló testek azok, melyek e víz színezetét okozok. De még sehhol sem láttuk e tüneményt ily nagy felszínen elterjedve. Rendkívül gyakoriak a sekélyes, kevés mozgású, szigetekkel behintett tengeren Borneo és Sumatra közt a tengerikígyók (hydrophis nem) Minden nap láttak közülük többeket nyugodtan a víz színén feküdni, de ha közel jöttek a halókhoz, gyorsan lemerültek, messze fönn árboczaink fölött lebegtek a fregattmadarak s mindennemű rovarok repültek fedélzetünkre, még az alkalmatlan monquitók is. A Bataviába menő hajók előtt két út áll nyitva, a belső vonal a Rhio és Bangka utón át vagy a külső a singapúri vagy a Gáspár-úton keresztül. A „Novara“ az utóbbit választotta s ápril 20-án a Gáspár után ünnepelte Triestből elindultának évnapját. Ünnepi lakoma egyesíté a tiszteket és természetbúvárokat s örömteljesen beleszóltunk az expedíció magasztos indítója Ferdinánd Miksa Főherczeg Ö cs. Fenségéért mondott toasztba. A második örömteljes toaszt részünkről a mi igen tisztelt commodorunknak szólt. Vajha utunk második éve épen oly boldog legyen ránk nézve, mint az első! Helyén lesz talán itt egy rövid pillantást vetni vissza a múlt évre. Ha a tengeri utat, mely mögöttünk fekszik, járatunk délpontjától délpontjáig összevetem, nem kevesebb mint 20,773 tengeri mértföld jő ki, s ha a napokat összeszámítom, melyeket tengeren tettünk, 238 nap jő ki, az év 2/3-a, 127 nap marad a szárazon tartózkodásra, 9 különböző állomás számára, melyek képei mint álmképek húzódnak el emlékezetünk előtt. Már három világrész partjait üdvözölte Austria lobogója. Azokat, kik oltalma alatt állnak, mindenütt nyílt karokkal fogadták. Baráti viszonyok köttettek az állam és tudomány férfival. Személyesen megvittük akadémiáink és tudományos társulataink üdvözleteit az idegen pártok hasonló intézetei és egyleteinek. Vajha arra szolgáljon ez, hogy a személyes barátság alapján a tudomány és ismeret utáni törekvés eredményeinek kicserélésére

honunkra nézve általánosabb legyen. Az idegen országok és népek ugyan csak futólagos képekben húzódtak el mellettünk, de ezen futólagos képek is benyomást hagytak maguk után, és a saját személyes nézet, bármily hiányosnak kelle is annak a világ körüli röptünkben lennie, mégis sok olyannak helyesebb megértését teszi lehetővé, amit magunk nem látunk, amit csak hallunk vagy olvasónk. S ha másrészt mi is hozzájárultunk mások honunkról képzett fogalmai és képzeleteinek helyreigazításához, immár ezzel is el van egy cél érve. Talán ez volt az eset ott mindenütt, hol folyvást újra kelle hallanunk, „mi soha sem láttunk igazi austriaiakat, mi őket nem így képzeltük magunknak.“ Megelégedéssel tekintünk vissza azon pontokra, hol észlelés és bűvárlat által hézagokat kelle kitölteni, hol lehetséges volt teljes képet szerezni. Magunk és mások ismerete végett. Habár csak kevés ily pont volt is, szinte eltűnő a nagy földegészhez képest, mégis mint olyan csekély valami, mi kisszámúaknak rövidre szabott idő alatt lehetséges volt, csatlakozhatik azon nagyhoz, mi a tudás mezeje számára századok folytán már meghódítva jön. Reánk nézve épen ezen kevés jelentéktelen pont a jelentősebb. Sz. Pál, a kis vulkánkúp egy véghetlen világtenger közepett, s a Sambalang vagy Új-szigetek, a Nikobarok még friss emlékezetben vannak, ládáinkat és szekrényeinket megtörték mindennemű tervek és rajzokkal, kövek, növények és állatokkal így kívánta egy feladatunk. A mű befejezte után ítélnének mások arról, mi lesz állandó kincsül megnyerve abból, a mit mi kivítettünk s még kivíni remélünk. Máj. 3-án a Sunda-tón ünneplé a „Novara“ komoly halotti misében azon hősnek emlékét, kinek hős tetteinek köszöni a maga nevét, gr. Radeczky frigy emlékét. Máj. 4-n a láthatáron felbukkantak az „Ezer szigetek“, melyek a bataviai öböl előtt fekszenek, s máj. 5 n, midőn ezt írom, szerencsésen megérkeztünk a bataviai révbe 2*3 órakor d. u. leesett horgonyunk. Batavia. Máj. 25-én ereszték le a horgonyt a bataviai révben, máj. 29 én már ismét Manilla felé röptett a vitorla. Élményekben túlgazdag napok fekszenek e két időpont közt. Bataviában rég vártak bennünket, a főkormányzó rendeletei rég elmentek a hollandikeletindiai gyarmat minden részeibe az expeditio ünnepélyes fogadása, tagjainak erőteljes támogatása végett. Egy német kereskedő, ki épen Celebesből jött, kivel első nap találkoztam Bataviában, beszélt nekem Macassarról, hogy az egész lakosság már havak óta vagy teljesen várja az idegen hadihajót, és hogy a jelzőállomás őre, valahányszor egy nagy hajó mutatkozik a láthatáron, azt reméli, hogy ő lehet az első, ki a „Novara“ megérkeztét jelentheti. Ha már ezt hallók Celebes és Macassarról, annyival többet kelle Bataviától, a hollandul India fényes fővárosától, Javától, a hollandi korona büszkesége és gazdagságától várnunk. Tudva volt előttünk, mily előzékenyen fogadták a hollandusok Pfeiffer Ida honleányunkat, hasonlót várhattunk mi is, de várakozásunk messze fölül jön haladva. A mi csak egy gazdag hatalmas kormánynak, milyen a hollandi kormány Javában, lehetősége körében fekszik, minden ellen követve, hogy az expeditio tagjainak Javában tartózkodásuk néhány napjait — fájdalom nem hat hónapot, mint ezt tőlünk várták — oly kellemessé és tanulságossá tegyék, mint csak lehetséges.. És amit a tudomány emberei, kikből Java, mióta a hollandi kormány a tudományos törekvést és bűvárlatot a maga gyarmataiban a legnagyobbszerűen támogatja és előmozdítja, többeket bír, mint bárhol utunkban találtunk, köztük európai hírű neveket, mint dr. P. Bleeker és dr. Jungbuhn Ferencz, amit a tudomány emberei nyújthattak, mindaz nyújtva jön baráti collegialitással. Pahud főkormányzó úr ő exeja a commodort, a tiszteket és természetbűvárokat a maga beutenborgi mezei lakára hívta meg. Innen kirándulásokat tettek Java helyébe, a ki hamva Pangerango vulkánkúp majdnem 10,000 láb magas csúcsára, Tjandjurma, a bandongi fennsíkra stb. A kormány a tagoknak mindenütt szabad posta és nyargaló lovakat helyzett rendelkezésükre, s mint igyekeztek az ország benszülött fejedelmei, a tjandjuri és bandongi régensek is mindent megtenni, ne csak, hogy a vendégeket mulattassák, hanem hogy nekik a tudományos czélok elérhetését is lehetővé tegyék, erről majd később egy bandongi fennsíkot környező hegységben tett földtani utam alkalmával fogok szólni.”⁸²

⁸² Budapesti Hírlap, 1858-09-05 / 203. szám

Május 5-29. – Jáva

A sajtó szerint, május 5-én Bataviában volt, ahonnét 29-én indult tovább Manilába.⁸³

Június 15-25. – Manila

„A cs. k. „Novara“ fregát, mint a „Triest. Ztg“ jelenti, jun. 15 én a 4000 mflndnyi nagyságú manilai öbölben horgonyozott, a hasonlóvárostól 6 mflndnyire, Caviténél. Bataviából május hó 29-n indult el, úgy hogy az 1800 mflndnyi utat nem egészen 17 nap alatt téve meg. A tenger folyvást nyugodt és sima volt, s kedvező szél fúj. E mellett elég szép idő járt, igen kevés esővel, s nem igen magas hőmérséklettel. De Manilában igen magas hőséget találtak, s 16-kán reggel szakadt az eső. A „Novará“ nak mintegy 9 napig kelle Manilában maradnia, s October végén kell Sidneybe érkeznie.”⁸⁴

Július 5-18. Hong Kong

A sajtó szerint a Manila – Hong Kong utat 9 nap alatt tette meg.⁸⁵ „Az expedíciót az angolok igen nagy kitüntetéssel fogadták. A commodor, Wüllerstorff-Urbair báró, s a tisztek közül többen egy angol ágyúnaszádon kirándulást tettek Kantonba, s ott meglátogatták a szövetséges hatalmasságok főhadiszállását. A természetvizsgálók Hongkong szigetére, s Macaóba tettek kirándulásokat, messzebb bemenni a tartomány belsejébe, a politikai viszonyok miatt, nem volt lehetséges. Az expeditionnak 17 ín kelle Shangaiba indulnia, erre a Marianne, Karolina és Salamon szigeteken át Sydneybe mennie.”⁸⁶

„China: Kirándulás Hongkongból Macaóba. Ugyanazon napot, melyen a commodor a tisztszakkal azon érdekes látogatást téve Kantonban, a természetbúvárok egy Macaóba tett kirándulásra használák. A gőzösök onnan 12 órakor indulnak el Hongkongból s a Macaóba rendesen 4 és 5 órakor délután érnek. Kicsi, de meglehetősen kényelmű gőzösök, s az átkelés maga sem érdektelen. Az út eleinte szűk csatornákon magas gránitsziklák közt víz keresztül. Ott hol a szigetek közül a nyílt járható vízre érünk, a víznek mindig zavarosabbá és szennyesebbé váló színezete mutatja, hogy a Kanton folyó tulajdonképi torkolata előtt vagyunk. Nagy hajókat lehet be- és kimenni látni, dzsunkát és halászcsoznakokat nagy számban föl és alá járni. A Lantao sziget hatalmas csűrőalakú csúcshegye (3000 magas) és szemközt a Quangtong tartomány szárazföldén a Castle csúcs hegye fölülről egészen le egy mély barázda által keresztül hasítva, képezik a festői háttért visszafelé. Bármily vulkányszerűen néznek is ki rendes csűrők alakjuknál fogva ezen csúcshegyek, ezek mégis minden valószínűség szerint csak gránit- és porphyrr-csűrők. A Kanton-folyó torkolatai ott oly szélesek, hogy a szemközt fekvő partok csak lassanként merülnek föl. A vízfelület oly kiterjedt minden irány felé, hogy azt hihetnők, ismét nyílt tengeren vagyunk. Ez azon hely, hol 1857. febr. a Hongkongból Macaóba menő „Queen“ gőzöst, melynek tetemes pénz- és ópium-rakománya volt a fedélzeten, az azon létező chinaiak, mialatt az európaiak mind a hajószobában asztalnál ültek, a hajót birtokukba ették s az európai utasokat és matrózokat meggyilkolták. A kapitány és néhány utas, hogy magukat megmentésék, a vízbe ugrottak, de csak egy angolnak sikerült megmenekedni, ő maga élte csak túl ezen borzasztó eseményt. A gőzöst később a Kanton folyóban szétrombolva és elégve ismét megtalálták. Még mielőtt a macaói házakat világosan megkülönböztethetni, már elhaladunk hajók mellett, melyek a macaói révben fekszenek. A nagyobb hajóknak 6 — 8 mértföldnyire kell a várostól, majdnem nyílt tengeren, horgonyozniok, s nem csoda, hogy itt csak 10 hajót számláltunk meg, míg a kitűnő hongkongi kikötőben százanként feküdtek. A jól védett kis ágyú.

⁸³ Budapesti Hírlap, 1858-07-15 / 159. szám

⁸⁴ Budapesti Hírlap, 1858-08-29 / 197. szám

⁸⁵ Der Humorist, September 1858-09-04

Pesti Napló, 9. évfolyam, 1858-09-05 / 2571. szám

⁸⁶ Budapesti Hírlap, 1858-09-18 / 213. szám

„belső kikötő,“ azon keskeny földnyelven túl, melyen Macao fekszik, csak kis hajók és chinai dzsunkák számára megközelíthető, ily járművekkel telisded tele van. Macao város nem kevésbé bájos látványt nyújt mint Victoria town. A házsorok festőileg csoportosulnak a földnyelvnek erődökkel koronázott számos halmas körül, a kettős tornyú templomok s a jezsuita collegium hatalmas kúpja a várost mint katolikust, mint portugalli várost már külső jellemzés által is megkülönböztetik Victoriától. A Praya Grande földnyelv keleti oldalán, ott hol a parton, a frissítő tengeri szellőnek kitéve, paloták és tekintélyes európai lakházak hosszú sorban egymás mellett fekszenek, téteték ki magunkat a szárazra, míg a gőzös a bel kikötőbe tovább haladt. Carlowitz porosz k. consul úr a legbarátságosabban fogadott, az ő házában, családja körében németek közt találtunk legszívélyebb (legszívélyesebb) fogadtatásra. Az ő baráti segélyének és intézkedésének köszönjük, hogy azon rövid idő alatt, mely Macaóban rendelkezésünkre állt, mégis nem egy dolgot láthatunk és kivihetünk, mi más körülmények közt nem leendett kivihető. Főreményem, melylyel Macaóba értem, hogy itt ritkább chinai munkákra jobb könyvvásárt fogok találni mint Hongkongban, nem teljesedett ugyan, de minden más tekintetben messze túlhaladta Macao az én várakozásomat. A város épen nem egy bukott nagyság hatását tévé reám. Virágkora ugyan letűnt s azon nyüzsgő élet és forgalommal szemközt, mint ezt Victoria utczáin, kikötőjében láthatni, itt szinte szomorú csend uralkodik. Csak a chinai részeken található lármás sürgősség és szorgalom. De ha Macao számára a portugáli kereskedés virágkora és nagysága eltűnt is, mégis e város igen kényelmes jólétnek örvend, német, angol és amerikai nevek töltik ki a portugáli nevek hézagait, s a gazdag hongkongi és kantoni kereskedők Macaóban, hol a frissítő délnyugati monsunoktól soha sem tesz oly nyomasztóvá a hőség, tartanak családjaik számára nyári szállásokat. Első utunk Macaóban természetesen a híres Gamoens-barlangnak volt szánva, hol a Lusiade szerencsétlen költője számúzve szerelmi fájdalomtól marczangolt szívét e nagy költemény dicső stanczáiba öntötte ki. Egy gazdag portugali e helyet nagyszerű parkká és kertté alakította át, s a költőnek a gránitsziklák által képezett barlangban emléket állított. A költő mellszobra a barlangban egy talapzaton áll a Lusiadéból vett feliratokkal, a bejáratot chinai jelvények díszítik és a legfelső sziklapon pavilion áll bajos kilátással a városra és a macaói belkikötőre. Az egész elrejtve áll magas, árnyas fügefák közt, s csak ezen nagyszerű, sok ízléssel kivitt ültetvényekben emlékeztetett az elhanyagoltság és nyilvános romlás fényesebb múlt időkre. De talán az elvadult tenyészet titok teljes félhomálya, az utak síkos méhlepke, a bedőlt falak porladéka épen legjobban illett azon ábrándos lelkek hangulatához, kik a költő emlékéhez zárandokolnak. Ezen európai kertültetvény, ezen költőtemplom mellett érdekes ellenmást képez egy chinai ültetvény a belkikötői oldalon, hol festői gránitszikla-partiek közt, melyeken óriási chinai föliratok ragyognak, és pompás facsoportok közt egy halmon fölmenet chinai bálványtemplomok elszórva állanak, melyek mint egész nevezetes istenek parkját képeznek, melynek bemeneténél egy nagyobb buddhista templom áll. Oly sokat regéltek a „csengő kövekről,“ melyek a belkikötőn túl a Macao félszigettel szemközt fekvő nagy Macao szigeten előfordulnának, hogy egy kirándulást tenni oda földtani érdekűnek látszott, fölvilágosítást szerzendők, mi rejlik ez állítólagos csoda alatt, minthogy azon titokteljes érczeknél, melyeket e kövek magukban rejtenének, villanyosság, delejesség, villámütés és menydörgésnek s sok egyébnek, a miről nekem chinai és nem-chinai beszélt, jelentékeny szerepet kelle játszaniok. C., dr. W. K. angol orvos és dr. Wang - Fun urak, kik e csodát maguk még soha sem látták, kísérenek e kirándulásban, egy francia, F. úr, Bzivel volt kalauzul szolgálni. E társaságból megengedi ön, hogy a szeretetre méltó művelt dr. Wang-Fun orvost közelebről bemutassam mint oly chinait, ki Edinburghban hallgatta az orvosi tant, orvostudorrá emeltetett, de ismét chinaivá lett egész külső megjelenésben. Macaóban honfiainál nagy sikerrel üzé gyakorlatát s mint a természeti tudományok buzgó barátja hozzánk csatlakozott. Ily példák még igen ritkák a chinaiak közt s ezért említésre méltók. Úgynevezett tanka-naszádok vittek át a bel kikötői öblön a túlsó partra. E naszádok kicsinyek, úgy hogy csak két személy férhet el bennük kényelmesen, s kizárólag

két női személy által vezetettek, rendszeren egy öreg nő és egy megnőtt lány, vagy egy megnőtt és egy félig megnőtt lányka által. Nem tudom, hogy e tankalánykák, kik csolnakjaikban egészen háziasan be vannak rendezve, még különben is játszanak-e szerepet. De azt hiszem, kissé megváltoztatott szöveggel bátran rájuk alkalmazhatni az ismeretes velencei gondola-dalt: „Vigy át csolnakodon szép hajósnő“ stb. A kikötőöblön túl az itt egy bájos völgybe vitt, rizsföldek borítják a völgy talaját. A friss hegyi patak, mely itt futásnak ered, el van rekesztve s több chinai malmot hajt, melyek kis dagasztó tavakkal oldalvást és pompás virág és facsoportokkal ingerlő tárgyat képeznének egy festő ecsete számára. A lejtőkön chinai pásztorgyerekek terelék a marhát a legelőre. A völgy háttérékben elértünk célunkhoz. Az állítólagos csoda egy syenit darabokból álló nagyszerű sziklatengerben találta megoldását, mely egészen hasonló a hesseni Oden-erdőben levő „sziklatengerhez“ Felsberg mellett. Ezen syenit darabok közül némelyek üregesen fekszenek egymást fölött s ekkor aztán cseng a syenit kőzet, ha kalapáccsal ütünk reá, mint cseng minden bazalt- vagy márványlap, ha ereszen fekszik. Miután elég sokáig mászkáltunk ezen kőzet közt, melyből a chinaiak tigris és orosz lány alakokat vésnek, melyeket Macaóban templomaik bemeneténél látunk fölállítva, visszaindulunk a hegyháton, melynek magasságából szép kilátás élvezhető a kikötőre és Macao városra. Chinai sírok fekszenek mindenütt ezen és a táj minden többi hegyein elszórva. Egy nagy chinai falut, mely lent a parton fekszik, kikerültünk, hogy szükségtelen összeütközésbe ne jussunk. Habár földtani várakozásaim csak kevésbé valónak kielégítve, mégis egy darab chinai földdel többet láttam, s megelégedve tértem vissza. Még ugyanazon nap visszavitt bennünket a gőzös Hongkongba. A még hátralevő napokat a gyűjtemények bekötegelésére s ezzel járó más ügyletekre kelle használnunk. Július 18-n reggel a „Novara“ fölszedte horgonyait, Shanghaiba menendő.”⁸⁷

„Hongkongtól Shanghang. — Yang-tse-kiang. A „Hongkong“ gőzös jul. 18-án korán reggel kivitt bennünket a hongkongi kikötőből a szűk keleti úton, az úgynevezett Lye-mun szoroson és a To-thong-mun csatornán keresztül a nyílt tengerre. Midőn a „Nanking“ nevű angol állomás-fregát mellett elhaladtunk, zenészeink a „God save the King“-et játszották, az angol fregáton a lobogó barátilag üdvözölve hajlott le és földülebb a chinai „Comprador“, mely a Novarát élelmiszerekkel látja el, állt föl a maga naszadjával és búcsúüdvözetül a Gong-gongot hangoztatós pattanó röppentyűket bocsátott föl. Oda künn magas hullámjárást találtunk, de egyszersmind friss délnyugati szelet, mely bennünket a parttól gyorsan elvitt. Valamint a bemenetnél, úgy kimentünkör is párosan vitorlázó halásznaszádok hosszú sorát kelle keresztülvágnunk, melyek 50—60 mértföldre a parttól föl és alá járnak. Járatunk a legderültebb idő és friss délnyugati monsun mellett, mely most egész erővel lengett, oly kedvező volt, hogy jul. 20-án már a Formosa-út közepén voltunk, de a nélkül, hogy akár a chinai partot, akár Formosa magas hegylánczait megláthattuk volna, s 23-án a Saddle-szigetekenél a Yang-tse-kiang torkolatánál feküdtünk. Itt a kapu elé érve, melyen be kellett mennünk, megváltozott a szél és az idő. Szélcsend, ellenkező szelek és a leghevesebb árzások letartóztatának a szigetek s a nagy folyó torkolata közt s kényszerítenek 24-én a keleti „Saddle“ szigetnél horgonyozni. Mellettünk köröskörül számos hajó osztozott e sorsban s csak a gőzöket láttuk irigyelve, járásukat ki és be háborítlanul folytatni. A láthatáron föltűnő több angol és francia fregát azon gyanításra vezettek bennünket, hogy az egyesült hajóhad a Petseli öbölt elhagyta s valószínűleg a Yank-tse-kiangra bement. Chinai kalauzt vettünk a fedélzetre s 25-én a Gützla-sziget láthatárában voltunk. Ez egy kis, csak 210 angol láb magas sziklasziget, „az óceán fia“ torkolatának tulajdonképeni jele. A mindig zavarosabbá és szennyesebbé váló víz világosan mutatá, hogy már hullámai körületében voltunk s napnyugta előtt a folyó kül sorompója előtt horgonyoztunk. 25-én kedvező szelünk volt s a rossz időjárásnál gyakran igen veszélyes sorompón folyvást 5 és 5/2 rőfnyi vízben minden akadály nélkül keresztülmentünk. Partnak

⁸⁷ Budapesti Hírlap, 1858-10-09 / 231. szám

vagy földnek azonban még folyvást semmi nyoma sem volt. Mögöttünk a szigetek lassanként eltűntek a láthatáron s nemsokára nem láttunk egyebet, mint végtelen tengerszerű szennyes sárga vörös víztükröt, mely a nap fényét kápráztatón vetette vissza. Egy zátonyba akaszódó világító hajó s egy hajórom egy második zátonyon, miután már a Gützlaff-sziget a láthatárról eltűnt, ezek a kalauznak egyetlen támpontjai, hogy magát a beláthatlan folyó torkolatban, melynek csak 1—2 mértföld széles járható vize van, tájékozassa. Ha immár itt, amit gyakorinak mondanak, borult ködös idő van, vagy még épen a borzasztó Teifum lep meg, úgy épen nem kellemes helyzetben találják magukat az utasok. A bemenet a Yang-tse-kiangba ennél fogva a legnehezebb és legkellemetlenebb átkelő egyikének tartatik, főleg nagyobb hajók számára. De a „Novará“-nak annyira kedvezett szél és idő, hogy a 47 mértföldnyi utat a sorompótól a Wusong-folyónak a Yang-zsóba szakadásáig minden akadály nélkül megtette, s 26-án este a Wusong torkolat előtt szerencsésen horgonyt vetett. Ezen it ugyan épen nem érdekes, de reánk nézve mégis valami új élmény volt egyszer egy folyóba bemenni, mégpedig China legnagyobb folyójába, melynek forrásai sok ezer mértföldre távol a mongolok országában a Khukkunornál fekszenek. Ezen kívül az élet magán a folyón, a ki és bejáró három árboczosok, a nehézkes chinai dzsunkák, a gyors vitorlájú ópiumszádok, nem egy mulattató képet nyújtanak. Csak messze a világító hajó fölött lesznek a partok láthatók; alacsony, lapos, a víztükren alig fölülemelkedő buja zölddel benőtt föld. Egy pagod-torony (pagoda) a nankingi porcellántorony formájában s néhány magasb fák képezik itt a jeleket kalauzok számára. De csak a baloldali föld (jobb folyampart) tartozik a szárazföldhöz, a jobboldali Tsung-ming-sziget partjai, mely a torkolatban fekszik. A Wusong-folyó beszakadásánál a Yang-tsének ezen sziget által képezett déli ága $6 \frac{1}{4}$ tengeri mértföld széles s csak fölebb a Busch-szigetknél szűkül meg 4 mértföldre. A Wusong-torkolat a bemenet Shanghaiba, mely még 12 mértfölddel fölebb a Wusong vagy Shanghai folyónál fekszik, de nagy hajókra nézve sekélyes folyamsorompója miatt csak sebes árnál érhető el. Nanking most a fölkelő császár székhelye, 180 tengeri mértföldre fekszik fölebb Shanghaitól a Yang-tse-kiang mellett, mely odáig átlag 3 mértföldnyi szélességgel s oly mély járható vízzel bír, hogy még fregátok is egész Nanking falai alá mehetnek. 600 mértföldre a Wusong-torkolattól fekszik e város trias, Wuchang, Hangang és Han-keu 8 millió lakossal, a chinai belkereskedés központja, s csak 900 mértföldre a Wusong-torkolattól, a főnöki város Kweinél vannak a Yang-tse-kiang első folyó örvényei, melyek a fölebb hajózást gátolják. Kweiig majdnem 1000 teng. mértföldre a torkolatoktól beljebb az országba folyamgözösök járhatnának e roppant folyón, úgy mint a Rajnán, a Dunán, a Mississippin. Mily nagyszerű kifejlés vár itt a folyamgőzhajózásra, ha az 1858-as béke állapítványai valósággá lesznek. De ne tévedjünk el China helyébe, hanem igyekezzünk célunkat, Shanghait elérni. Nagyobb hajók többnyire a kis chinai falu Wusongnál a Wusong vagy Shangai folyó torkolatánál a Yang-tse-kiangon maradnak horgonyon. Itt láttuk ekkor, midőn júl. 27-re reggele fölvirradt, a hatalmas amerikai „Minnesota“ gőzfregátot, a francia „Audacieuse“ és „Nemesis“ fregátokat, s nagyszámú ágyúszádokat, mintegy 20 európai hadihajót, nagyszerű látvány ily távoli parton (nem kevesebb mint 86 hadihajó tartózkodott 1858. július havában China partjain, a Petsili öbölben egyesült hajóhad 37 hajóból állt, melyek legnagyobb részét most itt találtuk; az angol hajók mind Shanghai előtt feküdtek), oly hatalom, melylyel szemközt a kiterjedt, de félig elpusztult chinai erőd a Yangse és Wusong folyó közti szögleten, egypár nyomorult ágyúval igen nevetséges benyomást tesz. Számos chinai jármű, a legkisebb tarkán befestett Szompántól kezdve, melyet egy ember mozgat előre egy tolókormánylyal, egészen a 15 árbóczu nagy dzsunkáig, czírkált föl s alá. Nemsokára egy „comprador“ is jelent meg a fedélzeten, ki a fregátot mindennel, amire szüksége van, ellátni ajánlkozott. A commodor ugyan azt határozta, hogy a fregáttal fölmegyünk Shanghaig, de minthogy ehhez kedvező szelet kellett bevárni vagy vontató gőzöst rendelni, tehát mindenesetre 12 nap is elmúlhatott, ezért a természetbúvároknak megengedettett a comprador-naszád alkalmát használni, s már ma Shanghaiba menni. 11 órakor elhagytuk a fregátot s 372 órakor

Shanghaiba értünk. Ha már útközben is elcsodálkoztunk az európai kereskedőhajók nagy számán, melyek részint Wusongnál horganyoztak, részint a Wusong-folyón vitorláztak, mégis a Shanghai folyónak magának látványa minden várakozásunkat fölülmúlta. Itt az aránylag szoros folyamágyban hajó hajó mellett állt, hogy azt kellett volna hinni, nincs többé hely, hogy kis vitorlás naszáddal keresztül hatolhassunk, beláthatlan árboczerdő, melyen át csak itt ott pislogtak az európai kereskedők nagyszerű épületei, melyek a folyam partját díszítik. A hírlapi jegyzékek Shanghaiban tartózkodásunk alatt 102 európai és amerikai kereskedőhajót mutattak ki a Shanghai folyón; szóló bizonyága annak, hogy mily jelentőségre emelkedett e hely a nankingi békekötés után az első ügynökségeknek 1843-ban történt első fölállítása óta, s mely most a kantoni zavarok kitörése óta határozottan a legfontosabb az európaiak szántára Chinában megnyitott kikötőknek. De nem csak európai hajók voltak ott, hanem ott, hol Shanghai chinai város kezdődik, szintúgy feküdt több száz dzsenke, melynek rézsútos rövid árboczai az európai hajók büszke magas árboczai mellett úgy vették ki magukat, mint egy komlókert rendetlen karózata egy büszke fenyveserdő mellett. A parton vidáman lengtek a tengerjáró nemzetek consulsági lobogói. Az utánunk jövő austriaiak jövőben valószínűleg az austriai lobogót is ott látandják, melyet mi fájdalomosan nélkülöztünk. Partra szálltunk, s azonnal számtalan buli vett bennünket körül, kik podgyászaink hordhatásáért maguk közt oly harcztot kezdtek, hogy azt hittük, nem egy fog közüllük a csataterén maradni. Néhány rendőrnek közbelépte ismét helyreállította a rendet. .. Jul. 29-én sikerült a Novarának is sebes árral és kedvező székét 20 óra alatt Wusongból Shanghaiba vitorlázni s az itt letelepedő számos németek által a legörömteljesebben üdvözöltetett.”⁸⁸

Július 25. – Sanghaj

„China. Tartózkodás Shanghaiban. Shanghai! A kereskedőnek e szó egyértelmű a selyemmel és bheával. Ami e cikkekéből Chinából Európába megy, azt jelenleg majd kizárólag mind Shanghaiban rakják hajóra. Ha a conjuncturák kedvezők, óriási a kereset, ellenkező esetben pedig, mint nevezetesen a múlt évben, a veszteségek is igen nagyok. — A fedélzeten levő barátaimat, kik nem voltak oly szerencsések a szárazon szellős magas szobákban védő függönyök mögött a napi munka és forróság után a nyugalomnak áldozni. Shanghai csak a majdnem tűrhetlen 90—96 F. (32—36° C.) foknyi melegség kínjaira, amelyet egész utunkban sem tapasztaltunk, ezer kízó moszkítóra s ennek folytán gyötrelmes álmatlan éjjekre fogja emlékeztetni A geológus Shanghaiban oly téren találja magát, hol, ameddig a házak tetejéről, a chinai városfalak sánczairól körül néz, semmit egyebet nem lát, mint lapos, egyforma folyammosadékot, minden hüvelyknyi beültetve és használva, rizsföldek, pamutültetvények, káposzta- és főzelékkertek. Az egyetlen emelkedések a beláthatlan síkon sírdombok, az egyetlen bevágások csatornák és víziutak. Csak ha 6 mértföldre Shanghaitól a Longfapagod legfőbb emeletére fölment, sikerül talán neki, derült időben ködkék távolban a „Shanghai dombokat“ fölfedezni, melyekről neki mint a vidéken levő egyetlen hegyekről szóltak. Ha ezen beláthatlan kiterjedésű folyamiszapból mégis valami földtani érdeket akar kizsákmányolni, úgy egy chinai számolódeszka segítségével, ha ugyan ennek titkaiba behatott, számítsa ki, hány százezer vagy épen annyi millió év alatt fogja a Yang-tse-kiang és szomszédjai, ha iszapos hullámaikat folyvást a tengerbe hömpölygetik, betölteni az egész chinai tengert, úgy hogy Pekingtől Yeddóig száraz lábbal lehetene átmenni De hagyjuk a kereskedői és földtani speculatiókat. De törődjünk a több mint forróövi hőséggel július havában ezen forró övön kívüli tájon, hanem tegyünk egy egyszerű körsétát az európai és chinai Shanghain keresztül. Az európai Shanghai északra fekszik a mint minden chinai város ormésfallal köröskörül foglalt chinai várostól, a Shanghai folyó mellett a chinai kormány által az itt képviselt egyes államoknak átengedett telkeken. Csatornák és folyóágak választják el itt ismét a francia, angol

⁸⁸ Budapesti Hírlap, 1859-03-22 / 66. szám

és északamerikai telepítvények területeit. A többi európai államok telepjei ezek közt szétszórva fekszenek. Pompás palotaszerű épületek, kertekkel és falakkal körülvéve, engem igen nagyon Madraszra emlékeztettek. De mintegy az európai városra nyomott chinai pecsét fekszik ezen épületek közt a parton az épülőben levő chinai vámház, a legbizarrabb mandarin stílusban. A folyampart a nap folytán sok ezer sürgő chinai kulinak, napégette erőteljes alakoknak színhelye, kik vállakra fektetett bambuszkarókra aggatva, a legsúlyosabb terheket a leggyorsabb futásban viszik ide s oda, e mellett üzenyszerűen fölötte kellemetlen, szinte nyöszörgő hangokat adnak. Estre a folyampart legkedvesebb sétahelye az európai társaságnak. Teljes ellentétet az európaiak ezen szellős pompás szállásaival, széles tisztán tartott utcáival, melyek a telepeket egyenszegűleg keresztülvágják, képez a chinai város. Már a kapu előtt kezdődnek a piszkos alacsony bárkák, oly szorosán egymásra építve, hogy a szűk utcában a folyást után levő néptömeg közt forma szerint át kell vergődnünk. A kapu elé, a város fala alá érve, a chinai, kit útmutatóul vagy ciceronénak magunk mellé vettünk, — mert ilyen nélkül senki ne merészkedjék először egy chinai város tömkelegébe, — kis fonott kosarakra figyelmeztet, melyek fönna a falak ormaira hosszú sorban aggatvák, ezek intő például a népek a fölkelők levágott fejait foglalják magukban. A kapu tornyában fekszik egy kis őrház igen kevés katonailag kinéző őrséggel. Valamint a hangyák az ő építményükből hosszú sorokban ki- és beköltöznek, sürgősen és munkásan, úgy özönlenek itt ki az emberek a szűk kapukon ki és be. Végre a befelé tóduló áradattól elragadtatva, benn vagyunk a városban. Egy szűk utcából, mely alig oly széles hogy két palankin egymásnak kikerülhet, minden kigondolható illatok csapnak meg, melyek csak a levegőt eldögleletesíthetik; a belépő elé százával meredeznek keresztben és hosszan lefüggve a tarka táblák nagy chinai arany, fekete, kék és vörös feliratokkal, az egész úgy néz ki, mint egy országos vásár, midőn az árubódék szűk járatain áthatolunk. A nagy Shanghai város — és a chinai városok ebben mind hasonlítanak egymáshoz — semmi egyéb, csak egy boltváros, egy nagy országos vásár. S mint egy országos vásáron az áruboltokon kívül a szabadabb, tévesebb helyeken a kötél-tánczosok, tanlovarok, állatseregetek és panorámák terjedelmesebb bódéit látjuk fölülve, úgy itt, ha tovább hatolunk, különös nevezetességeikül a mandarin épületek, a Tsing-hwang-meat templom, a banképület, egy nyilvános zálogház, egy lelenczház, a theakert, és Shanghai-ban közepette a chinai városnak egy keresztény missiotemplom is szemünkbe tűnik. Az idegen bizonyosan legelőbb a theakertbe siet, hogy a maga kíváncsiságát kielégítse, mert itt egyszerre láthatja a chinai ízlés képét ültetvények és épületekben s egyszersmind a chinai népeletet. Ily theakert, milyennel kivétel nélkül minden chinai város bír, semmi egyéb mint a bécsi Wurstelprater chinai modorba áttéve, nyilvános mulatóhely az alsóbb néposztályok számára. A theakertnek különös elzárt osztálya kizárólag az előkelők és gazdagok számára van fenntartva. Az ültetvények a chinai ízlés egész bízár és bárók voltát mutatja. Csatornák és tavak büzhödt, zölden bevont vízzel, de melyben a lótusvirág buján fejté ki fehér virágait; cikkcakkos hidak faragványos korlátokkal, szigetek mesterséges falazatú sziklákkal, barlangok, földalatti folyosók, pavillonok mindenféle nagyságban és formában, hosszúszerű fehér kecskebakok staffage-úl a mesterséges mészhegyekben, mindennemű árubódék, teaházak mindenfelől, jósolók, énekesek, zenészek, alakosok, mindennemű komédiások, bohócok, kajdászok, ritkaságárusok, szakadatlan hullámvása az oly embereknek, kik mulatságot keresnek, a furfangosok, hetérák és gazembereknek, kik nyereséget hajhásznak, ezek a chinai Wurstelprater elemei. Látva, mennyire tele van itt minden egész nap, azt kellene hinnünk, a chinaiak oly nép, mely egész naphosszaid az élvezetet vadászsza, de ha bemegyünk a városba, kora reggeltől késő estig szintűgy tele találjuk az összes műhelyeket s mindnyáját szorgalmasan dolgozva. Nem bírjuk fölfogni, hol laknak mind a sok emberek, honnan jönnek s hová mennek. Shanghai-nak állítólag 300.000 lakosa van, pedig a várost terjedelemre nem tartom nagyobbnak mint Bécs belvárosát, s a házak mind alacsony bódék. Szorosan a theakert mellett fekszik a fönnemlített fő, — a Buddha-templom. Némely nap az egész templomudvar a szorongásig megtelik, egymás hátán a sok ember, ekkor isteni — vagy bálványtiszteletet — ezt kellene

hinnünk, nem — színelőadásokat tartanak. Egy a nézők földszinti helyéhez aránytalanul magas emelvényen a darabnak tarkán fölcziezomázott hősei és hősnői méltóságosan járnak föl s alá s sajátyszerűen éneklő hangoztatással mondják el monológjaikat. S a nép a legforróbb nap hevének kitéve, szótalánul báméskodik reggeltől estig. Más napon az áldozatokat jósmesterségükönél látjuk elfoglalva. Az ügylet jól megy, az Istent egész kötegeivel a papírpénznek — ragyogó ezüst és arany papír a chinai ezüst rudak formájában — fizetik, az áldozatkemencze víg lángokban emésztí föl azt, de az áldozat csengő pénzt fizettet magának azért, hogy a titokteljes mondatot magyarázza, mely egy bambuszpálcára van írva, melyet a bálványtiszteletét végző chinai nő egy hasonló bambusz-pálczákkal telt egész tegezből sok szertartás közt kirázott. Mit jelentenek a nagyhasú, majd barátságosan vigyorgó, majd borzasztóan fenyegető, a legfényűzőbb aranytakaróban pompázó istenalakok, melyek a templom háttérében állnak, ezt nem tudom. Confucius temploma magában és elhagyatva, senkitől nem látogatva, ha csak épen az államhivatalnokok az államvallás hivatalos szertartásait nem végzik, áll egy távolibb szögleten a város fala mellett, s a keresztény templom előtt nem egy cinait látunk, ha mellette elmegy, tiszteletteljesen meghajolni. Azon sok ellentét mellett az európai szokás és ízléssel, melylyel találkozunk, fölötte meglepőleg hat viszont az, hogy másrészt ismét oly sokat találunk, ami tökéletesen megegyez, úgyhogy azt kell hinnünk, vagy mi utánoztuk a chinaiakat vagy ezek minket. Zálogház, lelenczház, bankház, tudósegyet, jótékony társulat, mindez épen úgy megtalálható Shanghaiban mint nálunk, egy chinai gyógyszerár az ő növény- és labdacsszagával, aprószerű rendjével, mely a gondosan sorba állított kiskatulyák, dobozok s fiókokban uralkodik, az ő súlyai és mértékeivel, a gyógyszerárus által szedett százalékaival, teljes hasonmása gyógyszerárainknak. Csakhogy itt a növények és rovarok mellett a kövek, tigriscsontok és kövületek is drága pénzen mérlegeltetnek mint valami orvosság. Egy chinai könyvárusbolt olyan mint egy európai könyvkereskedés, habár a chinai könyvek hátulról kezdődnek s a jegyzetek azokban fölül oldalvást vannak nyomtatva, s nem lent. Könnyen fölfogható, hogy ez ellentétek s ismét azon összhangzás, melyet itt találunk, oka annak, miért tűnnek föl nekünk a chinaiak s ezeknek mi oly különöseknak, hogy egymást kölcsönösen a legnagyobb curiositások gyanánt bámulják meg s egymáson nevetni kénytelenek. A chinai, ha hideget érez, mindig egy kis köntöst ölt föl a nagyobbra, és pedig egy dúshímzetű mellényt, mi megfordítva, a köszöntéskor fölteszi a kalapot, balról jelöli ki a tiszteleti helyet, jobbról balra ír, mi mindezt megfordítva tesszük. Ha egy chinai különös érdemei által nemesi okmányt szerez, úgy ez mindig elődeire szól, és soha nem utódaira. A chinai dandy a lehető leggondosabban igyekszik a szakáll minden nyomát kiirtani, csak a nagyapó hagyja meg tuskéit; a mi dandyink alig várhatják, mikor búvik már ki az első szál ajkuk fölött. A chinai hölgy csak lábait fűzi, — de a mi szépeink? S ismét! mily nevezetes összhangzás a czopf! Szinte ugyanazon korban, midőn Európában e hajdisz virágzott, volt az divat Chinában is. A mi czopfkorunk elmúlt, s mi a chinait most „az emberiség rokokójának“ nevezzük.”⁸⁹

„China: Puynipet sziget a Karolina szigettengeren. „Puynipet“ — ez neve az angol térképeken azon szigetnek, mely sept. 15 én reggel a láthatáron föltűnt, így neveztetvén Lütke orosz kapitányról, ki 1828. évben e szigetet fölfödözte s a nyugatra közel fekvő atoll-szigeteket, Andemát és Paghenemát (a bennszülöttek Aent és Pakinnak nevezik) hajója nevével Seniavine szigetek csoportjának jelölte. A francziák e szigetet „Ascension“-nak nevezik. A bennszülöttek a maguk hazáját „Bonebe“-nek mondják; ebből mindenféle nevek támadtak: „Bonibet,“ „Bonybay,“ „Bornobe“ stb. Ezen nevek egyike alatt bizonyosan előfordult olvasó előtt a Greenwichől 6° 57' éjsz. sz. és 158' 20' keleti hosszúságra fekvő sziget a térképen s ennél fogva tájékozva lesz az olvasó az iránt is, hogy földünk mily félreeső, ritkán látogatott szigete felé vitorlázott most a „Novara.“ Minthogy még egy szellő sem mozdult meg, ennél fogva csak fölötte lassan, egy déli árástól hajtva, közeledtünk; azonban napnyugtakor már fölismerhettük

⁸⁹ Budapesti Hírlap, 1859-03-23 / 67. szám

a kis erdő és sziklaszigeteket, melyek északra a szigetnek 2860 a lábra emelkedő központi fő tömegétől még a magas szigetet gyűrűszerűen 1—2 teng. mérföldnyi, északi oldalon pedig 5 mértföldnyi távolságban körülvevő „sziklasáncz“on (Wallriff) belül fekszik. Puynipet egyike a legszebb példányoknak a nagy óceán „sziklasánczok“-kal rendszeresen körül foglalt „magas szigetei“ közül. Csak a Hogoleu és Ualan szigetcsoport a Karolina szigettengeren hasonló „magas szigetek.“ A többi szigetek mind „alacsony atollszigetek.“ Kinek keblében friss és fiatal kedély lakik még, ki nyílt szívvel és szemmel tiszta kielégítő élvezetet érez nagyszerű természeti tünemények látására, kire valaha az örök havasok, a határtalan tenger, vagy egy gőzölgő vulkántölcsér első látványa tartós hatást tett, az föl is képes fogni azt, hogy mily türelmetlenül, mily vágyakodva néztünk e közeli sziget elé, melyen először jut nekünk a szerencse, az óceáni korall-építmények csodáit saját szemünkkel láthatni. A Puynipet utolsó éveiben mindinkább nyert jelentőségében a csendes világtengeri hajózatra nézve. Az északi tél folytán (októbertől mártiusig) az északkeleti passat dél felé egész Puynipet szélességéig nyomul elő. Ez évszakban a hajók, melyek Sidneyből Chinába tartanak, s gyakran eléje teszik a csendestengeren keresztüli utat az Új-Holland körül s a Sunda-úton vagy a Torres-út veszélyes vonalán keresztül vezető útnak, a Puynipel vagy Guajannál kikötnek, hogy magukat friss vízzel s élelmiszerekkel ellássák s jó gyors utat tesznek, így az „Eugenie“ svéd hadikorvette föld körüli útjában 1852. novemberben a nem kevesebb mint 5000 tengeri mértföld hosszú utat Sidneytől Honkongig 37 nap alatt tette meg. De leggyakrabban látogatják a szigetet decembertől mártiusig a czethalvadászok, kik a biztos „Roan Keddi kikötőt“, vagy „szélelentes kikötőt“ a sziget dél- nyugati oldalán fölkeresik, hogy hajóikat kijavítsák s magukat fával és vízzel ellássák, mikben a szigetnek nagy bősége van. A czethalvadászokat, kik a sziget pompás természetéről, barátságos, vidám, jóindulatú lakóiról a legelőnyösebb leírásokat vitték haza, mint a Sandwichszigeteken északamerikai missionáriusok követék, s ma nem kevesebb mint 30 európai van ott forma szerint letelepedve. Puynipets a 300 teng. mértfölddel távolabb keletre fekvő Ualan az éjszakamerikai missionáriusok állomása, kik számára egy külön shooner tarja fön a rendes összeköttetést a Sandwich-szigetekkel. Sept. 16-án éjjel végre egy könnyű északnyugati szellő támadt s 16-án a sziget nyugati oldala hosszában a dél-dél nyugati oldalon fekvő Roan-Keddi kikötő felé vitorláztunk. A magas sziget a felhőktől megtisztultan feküdt előttünk telisedteli erdővel, csak az északnyugati szögleten mutatkozott egy messze kinyúló, talán 1000 láb magas varacsforma kopasz szikla, függőleges falakkal emelkedve s fölül vízszintesen elvágva. (Később hallám, hogy ezen szikla külön szigetérképez egy keskeny csatorna által a főszigettől el lévén választva s a bennszülöttek „Dochokotts“-nak nevezik.) A gyűrűforma korallsziklasáncz kis alacsony szigeteivel még mindig a láthatáron alul feküdt. Most, amint lassan közeledtünk, a sziget két oldalán a láthatáron egyes sötét pontok lettek láthatók, melyek lassanként szaporodva s egymáshoz közelebb sorakozva mint egy a láthatár fölött a levegőben kifeszített gyöngysor verék ki magukat s emellett finom fehér felhőcskék emelkedtek föl rögtön a sötét feketéskék tengeri láthatár fölött s tűntek el ismét, itt-ott lángocskák gyanánt fölcsillámolva. Ez volt a szikla-szigetek s maguk a hullámtorló korall-sziklák első megjelenése, a mint azok a légtükrözés hatása által 5—6 tengeri mértföldnyi távolságban ott mindenütt mutatkoznak, hol, mint a forró-övi tengereken majdnem rendszeren, a víz légmérése a felszínen s ennek folytán a legközelebb fölött fekvő légréteg légmérése is nagyobb mint a magasabb légrétegekben. Midőn 2 mértföldnyire közeledtünk, ekkor azon sötét pontok zöld kókusz és kenyérfa ligettké olvadtak össze, melyek helyenként a külső sziklát díszítik, s azon felhőcskék egy rettentően tajtékzó fehér hullámtorlás egybefüggő szalagjává, mely a föld alá hullámzó óceánt azon széles csatorna világos, nyugodt víztükrétől elválasztja, mely a gyűrűformán körülmenő korall-szikla-sánczon belül azon nevezetes természeti víziutat képezi, melyen a bennszülöttek még a leggyarlóbb vályúnaszádban is az óceán hullámtorlódásai ellen megóva a sziget körül közlekedhetnek, s mely ott, hol elég mély s a sziklasáncz egyegy nyílása a bemenetet megengedi, még a legnagyobb hajóknak is mint egy mesterséges

dockban biztos kikötőt nyújt. Puynipetnek több ilyen kikötője van, melyekbe az évszak minősége s az abban uralkodó szelek szerint még nagy hajók is bizton ki- és bemehetnek. A legfontosabb e kikötők közül az úgynevezett „zivatarkikötő“ az északkeleti oldalon, „középkikötő“ az ész nyugati oldalon, és a „szélelentes kikötő“ a dél-dél-nyugati oldalon. Az utóbbi főleg észkeleti szélnél fekszik igen kedvezően. S minthogy a legtöbb hajók az észkeleti passatok idejében jönnek a szigethez, a leglátogatottabb is, bárha a különböző irányokban kigyózdó szűk bemenet nincs nehézség nélkül.”⁹⁰

„China. Puynipet sziget a Karolina szigettengeren. (Vége.) Seregei a tengeri madaraknak csapongtak a sziklák körül, ezek voltak az első élőlények, melyeket észrevettünk. Csak miután a sziget nyugati oldala hosszában vitorlázva ennek oltalma alatt az éjszakeleti hullámcsapást egészen nyomunkból veszítettük s tökéletesen csendes sárvízen egyrészt Puynipet sziget s másrészt nyugatra tőle távolabb fekvő Payhanema és Audema attoll-szigetek közt, melyek szintén láthatók valának, könnyű szellő előtt lassankint tovább sikláink, ekkor látók több pontról a bennszülötteket vályunaszádjáikban háromszögletű vitorláikkal sziklaövkökből felénk kilőni. Az első naszád, mely a fregáthoz ért, négy bennszülöttet s egy fehéret, egy amerikaihoz magával, ki már 19 évig élt a szigeten s nekünk kalauzi szolgálatait ajánlotta. Őt nemsokára hasonló társaságban s ugyanoly czállal egy francia, egy amerikai s végre egy Amerikában született néger követé. Mi a négert tartjuk meg kalauzul a Roan-Kiddi kikötő számára a fedélzeten. Az amerikai és a két európai pedig, merő kalandos emberalakok, valószínűleg megszökött matrózok, csakhamar elhagytak bennünket. Mily komor képeit az emberi sorsnak lehetne Puynipet fehér lakóinak élettörténetében leleplezni, kik itt a békés, barátságos „vademberek“ közt biztos menhelyet találtak, s nyomorult viskóban kókuszpálmás kenyérfák árnyai alatt egy barna hitves oldalánál zárják be napjaikat? Azt hiszem, a regényírónak Puynipet csak annyi tárgyat nyújtana mint a természetbúvárnak. Engem sokkal jobban érdekelt a „vad“ barátságosan néző bennszülött, mint az elvadult idegenszerű európai. Könnyen fölfogható, hogy a nikobariakra emlékeztünk. S méltán, mert ezek úgy mint a puynipetiek egy nagy népcsaládhoz tartoznak, mely mint malayi faj különböző többé kevesebbé eltérő árnyalatokban a Madagascartól nyugatról egész Polynesiáig keletre terjedő szigetvilág legnagyobb részét népesíti. A sept. 16-áig fedélzetünkre jött puynipetiek, valamint azok is, kiket később magán a szigeten láttunk, színre sötétebbeknek látszottak mint a nikobariak s barna szintük a vörösrézsínbe vágott. Fekete, részint egyenes, részint göndör fürtös, de semmiesetre sem gyapjas hajjal bírnak, eleven fekete szemekkel, orruk kissé lapos, ajkaik vastagok, de tiszta fehér fogaik, bételrágás által nem elrútítva, merő kis alacsony alakok, nem oly erőteljesek s nem is oly jól tápláltak mint a nikobariak, a legtöbb undorító bőrbetegséggel ellepve, leggyakrabban úgynevezett „halpikkely kiütéssel“. Férfiak asszonyok karjukon s lábukon tátowirozva vannak, s egyetlen ruhájuk szabadon függő kókuszdió-levelekkel sűrűn körülrakott öv, tehát egy neme a rövid, térden fölül érő ráknak, melyet „goal“-nak neveznek. A fülcrámpák alul fölül kilyukasztvák s a legkülönbözőbb tárgyak, szivarok, pandanusgyümölcsök, virágok stb. vannak azokon keresztül tűzve. Nyakkötők tarka üveggyöngyökből igen kedvelt ékszer, melyhez nőknél még friss, sárga virágokból álló koszorú járul, mely a fekete fürtös haját igen díszesen fonja körül. Favályúnaszádaik mind vörös színűek, s azon különösséggel bírnak, hogy közepén egy neme az emelvénynek van rajtuk, mely a naszádtól az egyensúlyzó evezőig terjedő egész szélességet elfoglalja, s kényelmes helyet nyújt a lefekvésre, ünnepi alkalmakkor pedig még kis táncpadul is szolgál. A legtöbbben, kik fedélzetünkre jöttek, értettek néhány szót angolul, félelmet vagy zavarodottságot épen nem tanúsítottak. Sőt egyik közölük segített is tengeri miveleteknél matrózainknak kötelet húzni. Minthogy mind a sziget északi és északnyugati oldalára valók voltak, tehát megint mind elhagytak bennünket, mihelyt estve felé a délnyugati csúcs felé közeledtünk. Azonban sept. 16-

⁹⁰ Budapesti Hírlap, 1859-03-25 / 69. szám

án már nem voltunk képesek bevezni. Az éj beállt, épen midőn a bemenet előtt voltunk, sötét zivatarfelhők, melyek az égen keletről fölemelkedtek s nemsokára éles széllel és záporral vonultak el fölöttünk, kényszerűen bennünket a korall sziklák veszélyes közelségéből eltávolítani, melyek tompa hömpölygő hullámtörése egész hozzánk áthangzott és éj folytán tovább a tengerre kimenni, s midőn sept. 17-e ismét vidám és baráti napfényrel köszöntött be, oly állásponton találók magunkat, melyről, hogy a kikötőbe bejuthassunk, egy gyöngé éjszaknyugati szellő ellen mintegy 20 mérföldnyire kelle labodáznunk. Ezzel elveszett az egész nap, s midőn napnyugtakor ismét annyira voltunk, hogy a legközelebbi irammal bejuthattunk volna, elért ismét az éjszaka. Ekként, csak 18-án sikerült a bejáratba bejutnunk a kókusz, pálma- és kenyérfákkal buján benőtt, Nahlap- sziklasziget és a Sandy-sziget erős hullámtörésű, csak alacsony csalittal fődött korallsziklatömegei közt. De itt is csakhamar meg kelle állapodnunk. Hogy a sokkal biztosabb kikötőrévbe, mely mintegy mesterségesen kifalazott óriási medence a tenger színvonaláig érő korallzátonyok közt fekszik, eljuthassunk, a sziklák közt egy szűk csatornán kelle áthatolnunk, mely ugyan a tökéletesen nyugodt víz színe s az ezen fölül kítűzött jelek által világosan meg volt jelölve, de mely először nyugatnak s aztán északnak visz s reánk nézve északi szél mellett megközelíthetlen. Nem maradt tehát egyéb hátra, mint azon helyen, a hol álltunk, horgonyt vetni. A horgony 35 ölnyi mélységnél korallsziklára esett. Ez oly horgonyfenék s oly álláspont volt, melyen a hajó biztonsága iránti gondoskodás maradnunk nem engedi. Hogy a további hasztalan kísérletek által, a kikötőbe juthatni, még több időt ne veszítsünk, a commodor elhatározó Puynipelről letenni s ismét a tengerre ki a Salomonszigetek felé kimenni. Fájó szívvel ezt nyíltan bevallom — láttam azon reményt eltűnni, hogy a bájos szigetre léphetendek, melyen már pompás erdők, barátságos, nyájas természeti emberek közt, légies csúcson, hullámtorló sziklákön álmodom magamat; reményeimben csalódva látom már az előkészületeket a horgonyfölszedésre megtétetni, midőn a commodor baráti meghívása, hogy vele legalább néhány órára szálljak ki a szigetre, míg a fregát ismét a nyílt tengerre kijut, legalább némi vigaszt adott. A nyolcz napból, ameddig eredetileg tervünk volt, a természetrajzi tekintetben még alig ismert sziget megvizsgálása végett maradni, a körülmények kedvezőtlen volta miatt csak néhány óra lett. Amit ezen gyorsröpű néhány óra alatt éltünk és láttunk, azt fogom itt röviden előadni. Reggeli 10 órakor elindult a commodor a fedélzetről. A szikla partján kókuszpálmák alatt néhány viskó volt látható. Ezek felé evezünk, de miután a mély kikötőmedencét keresztülszeltek, egy sekély korallfenéken találunk magunkat, hogy a viskók irányában, bárha azokhoz már igen közel voltunk, nem bírtunk előbbre hatolni. Mélyebb járatú vizeket keresve, egy inkább keletre fekvő folyamtorkolatba jutottunk, melyet mindkét oldalról alacsony iszapos talajon sűrű mangroveerdő vesz körül, a kísérletek, a mangroveken keresztül hatolni, hasztalanok voltak, minthogy az egész talaj a mangrovék sajátos gyökerkinövésével mintegy hegyes karókkal volt kiverve, a leghozzáférhetlenebb tér, melyet csak gondolni lehet. Az erdő ellenben ezernyi mindennemű madarakban bővelkedett, s a commodor rövid időn nagy számmal lett, ezek közül hét különböző fajt, különösen egy pompás, vörös, fekete és zöld tollazatú papagály-fajt. Kis távolságnyra beveztünk a mangrove-csatornába, melyből több kis mellécsatorna részben mintegy mesterségesen készítve elágazik, de mivel a táj nem változott s viskók nem mutatkoztak, ismét megfordultunk s szorosán a part hosszában, hol a víz kissé mélyebb volt, iparkodtunk a fönnemlített viskókhoz eljutni, mi sikerült is. Több európai s egy bennszülött jött barátságosan elénk, köztük dr. Cook, egy amerikai, ki itt mint orvos él. Beléptünk egyszerű viskójába. Csak bel rendezet, egy fölállított kis könyvtár, asztalok és székek által különbözik a bennszülöttek viskóitól s úgy mint ezek egymásra fektetett bazaltsziklából álló alapon egy a pálmák s más fák által szolgáltatott anyagszerből inkább fonva mint építve van. Ezen a Roan-Kiddi kikötő melletti telep neve: „Rei“. Míg a bennszülöttek cserébe dohányért, melyet mindennek eléje tesznek, kagylókat, halakat, némely gyümölcsöket stb. hoztak, addig én egy kis ösvényen indultam meg, mely a viskók mögött egy szelíd lejtésű halmon visz fölfelé. Csupa

kenyérfa és pizangbokrok vettek körül s itt ott fekete bazalt-szikla nyúlt ki a vörös agyagos földből, csinos kis gyíkok fémcsillogású zafírkék farkkal iromlottak villámgyorsan a köveken keresztül. A halom tetején egy szegényes viskót találtam. Egy kutya, néhány tyúk és egy közönyösen az árnyékban heverő bennszülött voltak az egyedüli élő lények ezen viskóban. „Kedzsini“, vagyis puynipeti nyelven annyi, mint: „tűz“, kérésemre egy öreg ránczos anyóka bujt ki a viskóból s izzó fadarabot nyújtott. Az anyóka egy szivarral jön megjutalmazva, melyre azonnal rá is gyújtott és láítantó gyönyörrel szíttá. Néhány kókuszdiót kérvén ivásra, a viskó ura kikiáltott az erdőbe néhány szót, mire válasz hangzott vissza s csakhamar nevetve és tréfálva jött két fiatal leány s elhozta a mit kívántam, frissen a fáról szedve, s ezenfölül még egy hosszú czukornád-szárat s friss szakítású gyömbér-gyökeret. Ezek valának a frissítők, melyeket nekem sok nevetés s mindenféle megjegyzések közt melyeket én fájdalom nem értettem, a csak kevésbé félénk, majdnem teljesen éva-öltözetben előttem álló erdőleányai nyújtottak. Két kis tükör, melyeket magammal hoztam, volt a két leány jutalma, min ők fölötte megörvendettek. Az ifjúság ingerét nem lehet a természet e gyermekeitől megtagadni, de mindamellert sem mondhatom őket csinosoknak. Folytatom utamat s egy neméhez a fészernek értem, mely alatt négy bennszülött egy vályúnaszádott ácsolt. A szekerczék, vagy tulajdonkép fejszék, melyeket a fatörzs kivájására használtak, egyszerű európai gyaluk voltak. Két női lény mulattatá a férfiakat, dolguk úgy látszik az volt, ételről italról gondoskodniok, s magukat és a férfiakat s egy nádból készült klarinétforma játékszeren játszással mulattaták, s melyből mindenféle épen nemi zenei hangokat csaltak ki. Ezen primitív klarinétot örömmel engedték nekem át néhány szivarért. " Visszatérve dr. Cook viskójához, jelentékenyen megszorodva találok a társaságot, főleg asszony nép jelent meg, fiatal leányok, kik a zoológ előtt magukra aggatott kis zsákokból kirakták azon tárgyakat, melyeket ma reggel az apály alatt a korallszirteken összeszedtek, halakat, kagylókat stb., de kik az idegenektől igen kétségtelen módon más kevésbé fárasztó keresetet vártak, melyhez a czethalvadász-telepek által jobban látszanak szoktatva lenni, mint a korallszirteken szedett csemegéik és ritkaságaik eladásához. A női népség, úgy hiszem, Puynipeten számra jóval fölülmúlja a férfiakét, legalább ezt lehet következtetni azon könnyűségből, melylyel az itt levő európaiak asszonyokhoz jutnak, s nemcsak egyhez, hanem mint e kalandorok közöl többen beszélek, 3, 4, 5 nőhez egyszerre. Az ily házasságok sarjai nagyon emlékeztetnek a luzoni tagazokra, kik szintén nem egyebek mint a malayi és fehér vér vegyülete. Hallván, hogy sertéseket, tyúkokat, banánokat és yamokat csak a főnöktől magától kaphatunk, megindultunk a „Frissvízfolyó“ vagy Roan Kiddi mellett fekvő lakásához. Vízen tevők meg az utat, s ismét a mangrove-csatornába jutottunk. Egy mellécsatorna kivitt bennünket a szennyes iszapvízből a kristálytisza „Frissvízfolyóra“. Bájos tájkép nyílt meg előttünk, melynek kókusz- és pálmafái mögöl mindenfelé viskók és lakások néztek elő, de a háttérben sötét magas erdőcsúcsok meredeztek. Ezen főtelep a folyón fölfelé „Roan Kiddi“ nevet visel. E telep nem viskófalú, hanem a halmokon a legpompásabb tenyészet árnyában festőileg elszórt lakások. Mindjárt az első egy missionáriusé, ki maga Sandwich szigeti szülött, de jelenleg távol volt Ualau szigetén. Egy téres fészernél, mely alatt több naszád nap és eső ellen védve feküdt, kiszálltunk a folyó balpartjára s egy a folyó fölötti magaslaton szép kilátással a folyó völgyére, a tengerre, a sziget hegyeire, elértünk a főnök lakához. Fiatal karcsú férfi volt ez, vörös övvel és a nemzeti „goal“-lal ágyékaira fűzve, karjain és lábszárain csinosan tátowirozva, hosszú úszó hajfürtökkel halántékain (vörös török fezt ajándékoztunk neki kék czafranggal, mi különösen jól állt neki). Behívott viskójába, hol ő maga egy szalmagyékényre gugorodott le, míg számunkra faszékeket hozatott; fiatal csinos neje, kinek szintén a szaroong volt ágyékaira fűzve s éppúgy volt tátonirozva, mint férje, a „Joan kiddi“ i király egyetlen neje duzzogva ült le melléje. A commodor szivarokkal kínált meg a főnöki párt, amiért bennünket poharakban nyújtott friss kókusz-vízzel vendégeltek meg. Közölünk valóban mindenki kéjjel nézett a csinos fiatal párra, kiknek szeméből boldog megalégedés és a legjobb egyetértés nézett ki. Látható örömmel mutaták be nekünk egy kis barna kamaszban, ki a

viskóban Űzé játékeit, a jövő főnökét. A sertések és tyúkokat illető ügy egy tolmács — amerikai — segélyével csakhamar folyamatban volt, a főnök parancsot adott a künn egybegyűlt bennszülötteknek, és ezek nemsokára néhány sertést és tyúkot hoztak, melyeket mi dohányért és öreg puskákért cseréltünk be, ezek a legkedvesebb cikkek Piynipetben. A bennszülöttek úgy látszik már jól ismerik a lőfegyvereket, a főnök viskójában több két- és egy csövű fegyvert láttam, de elhanyagolt állapotban, hanem mint szerzik meg maguknak a lőszert, ez előttem titok maradt. A főnök viskója nagyságra különbözik a többtől, tér és hosszúság négyszög s magas csúcsfedelével egészen hasonlít egy európai fészkerhez. A belhelyiség semmi közfal által sincs elválasztva s szalmagyékényen, fonott kosárkán, Üveg poharakon, egy láda vasszerszámokon s egy fölötté sajtáságos kis szövőszéken kívül, melyen épen egy tarka szalag volt munka alatt, semmi különöst sem láttam berendezési és más tárgyakban. Megkötötten az üzlet, ismét visszatérésünkre kell gondolnunk, a bennszülöttek elkísértek néhány vályúnaszádon s az egyenesb után a folyamtorkolaton át csakhamar a sziklacsatornába értünk. 4 órakor a fedélzeten voltunk s 6 órakor vitorlára keltünk délnek a Salomon- szigetek felé. Még egy parttól sem váltam meg oly nehezen, mint Puynipettől.”⁹¹

Augusztus 11. - Indulás Sanghajból

„A cs. k. „Novara“ fregát, mint a „Triest. Ztg“ jelenti, jun. 15 én a 4000 mflldnyi nagyságú manilai öbölben horgonyozott, a hasonlóvárostól 6 mflldnyire, Caviténél. Bataviából május hó 29-n indult el, úgy hogy az 1800 mflldnyi utat nem egészen 17 nap alatt téve meg. A tenger folyvást nyugodt és sima volt, s kedvező szél fúj. E mellett elég szép idő járt, igen kevés esővel, s nem igen magas hőmérséklettel. De Manilában igen magas hőséget találtak, s 16-kán reggel szakadt az eső. A „Novara“-nak mintegy 9 napig kelle Manilában maradnia, s October végén kell Sidneybe érkeznie.”⁹²

Szeptember 17. - Puynipet-sziget

Október 17. - Sikyana (Stewart) – sziget

„Egy a „W. Z.“-ban közlött levél Kantonból, amely úgy látszik a „Novara“ fregat parancsnoka kíséretében ott volt szemtanútól jó, igen részletes közléseket hoz, nem csak az európaiak kellemetlen és veszedelmes helyzetéről az ottani brávók szemtelenségével szemben, hanem a középbirodalom általános látszólagos felbomlásáról. Körülvéve mindenütt ellenségektől, benn az országban forradalom dühög a polgárháború minden borzadalmaival. Az óriás testnek, így végződik ez érdekes levél, minden üterei be vannak dugva, és beleiben túrnak tűzzel vassal, de nem azért, hogy haljon meg a kolosszus, hanem azért, hogy ébredjen új életre. A világtörténet érő ököllet dönget China kapuin, hogy az emberiség egy harmada, 360 millió ember, bontakozzék ki ezredéves elszigeteltségéből és kezdjen élni a többi emberiségnek is. Zárt kapui mögül okvetlenül felelnie kell. És habár százszor így fog hangzani a felelet: „Mit akartok? Nincs szükségünk rátok, beérjük mi magunkkal!“ A viszonzás mindig sürgetőbben és parancsolóbban így fog hangzani: „Habár nektek nincs is szükségtek reánk, de nekünk szükségünk van reátok, azért fel!“⁹³

November 5. – Sydney

„China és Sydney. Salomons szigetek. — Stewart-atoll. (Folytatás.) Minthogy a legénység közt súly nyomai mutatkoztak, habár kis mértékben, mégis ez alkalom, némi friss élelmiszerekhez jutni, igen kívánatos volt, s 17-én reggel, maga a parancsnok által vezetve, három naszád

⁹¹ Budapesti Hírlap, 1859-03-30 / 72. szám

⁹² Budapesti Hírlap, 1858-08-29 / 197. szám

⁹³ Magyar Futár, 3. évfolyam, 1858-10-14 / 265. szám

vitórlázott a fregattól a sziget felé. A bennszülöttek naszádjakkal a csatornánál a sziklahát északnyugati oldalán várakoztak reánk, a szél alatti oldalon, az egyetlen helyen, melyen naszádokkal az atoll-sziklaháton át az ez által körül foglalt lagúnába jut hatni. Mindenütt egyebütt, még a legcsöndesebb időben is, borzasztó hullámtörés dühöng a sziklahát ellen, s még ezen hely is hozzáférhetlen, hacsak némileg is friss szellő jár. De mi épen kedvező napra akadtunk, mely naszádjainknak lehetségesévé téve, csöndes vízben a sziklahát szélelles oldalán egész magáig a sziklahátig jutni s azon horgonyt vetni. A csatornán átkelés mindamelllett is még elég nehézséggel járt, minthogy a lagúnából egy ragadó folyó ömlik a tengerbe s ez apály idején kevés vízzel bírt naszádaink számára. Minthogy nem akartunk visszatérni, a nélkül, hogy bejutottunk volna, ezért megkísértünk mindent, a mit megkísérthetünk. A bennszülöttek naszádjai segélyével a sziklaháton vagy zátonyon, mely egyes kiálló szirteket kivéve, apály idején is víz alatt áll, egyenként egymásután vitették át magunkat, ezután sikerült egy naszádot egészen üresen átvontatni. A többi kettő kívül maradt horgonyon, vályúnaszádokon vivék el azokhoz naphosszant mindazt, amit bealkudtunk, s estve mindnyájan igen meglegedetten 20 sertéssel, 40 tyúkkal, számos kókusz-dióval stb. térünk vissza. Stewart-atoll egy félholdforma korall sziklahát 16 tengeri mértföld (14 német mértföld) körülettel, közepében egy mély lagúnával s 5 kis erdős szigettel magán a sziklaháton. Csak a két legnagyobb sziget, melyet a bennszülöttek Szikéiana és Fa'ulénak hívnak, bir népességgel. A lakosok száma mintegy 180 lelket számlál. Egy angol matrózt is találtunk a bennszülöttek közt, kit egy czethalvadász hajó 7 hó előtt ide kitett, mert láz folytán munkaképtelen lett. A bennszülöttek a legbarátságosabban fogadták őt, de a szegény ember mégis túl boldog volt, hogy általunk önkénytelen száműzetéséből megszabadulhat. Szívesen teljesítve jön azon kérelme, hogy őt Sydneybe átszállítsuk. Két részre oszlottunk a nevezett két szigetre. Én a közelebb fekvő Faulén maradtam, hogy elég időm legyen e kis szigetet megvizsgálni. Különös ingerrel bir ily korlátozott világot venni szemle alá, mely mindamelllett az embernek lakhelyül szolgálhat, s melyen, mint ezen szigetieken látszott, boldog gondatlan létnek örvendhetni. Ezen szigetiek egész világa, a korallsziklahát egész lakható földje nem tesz többet 1/3 négyszög tengeri mértföldnél; semmi hegy, halom vagy folyó, a legmagasb pont csak oly magas, hogy a hullámok és a szél elég homokot és porladékokat fölhalmozhat; köröskörül a végtelen tenger, az egész ásványgazdagság itt egyetlen ásványra szorítkozik, a szénsavas mészre, melyet milliárdnyi korall-állatocskák a sóáradatból kiválasztanak. Rendkívüli esetekben az óceán úszó köveket is hord ide, rajtköveket, melyek a földet kissé megjavítják, vagy az úsztatott fatörzsek gyökérzetében jönnek más kövek is, melyeken ezen kis világ lakója a kagylóteknőket megköszörülheti, melyeket vágó eszközökül használnak. A növényvilág különféleségének itt csak 20—30 képviselője van, a tenger gazdagabb partokról hozzá el a magvakat s veté ki a korall-homokra; ezek kikeltek, a kókuszpálma, ez ezerszeres hasznú fa, mely táplát, háziszereket, épületanyagot és ruházatot nyújt, a „Pini-Pini“-fa, melynek törzséből a sziget lakója köszörült kagylóval vályúját kivájja. Még szűkebb az állatvilág, egy négylábú sem. Csak néhány tengeri madár és rovarok. Az egyetlen hastáplát a tenger halak, ollótlán rákok és teknős állatokban nyújtja. Méltán kérhetni, hogy a szellemi és erkölcsi kifejtés mily fokára juthat el ember, kinek ily korall-sziget korlátozott világa szolgál lakhelyül. A Stewart-szigetiek egyébiránt nem élnek már ezen legeredetibb legegyszerűbb viszonyok közt. A hajóknak mint látszik meglehetősen gyakori látogatása sokat hozott nekik, ami tételüket lényegesen javítja. Most vannak sertéseik, tyúkjai, mindennemű gümös növényeik, melyek e szigeteken kitűnően diszlenek, melyekért ismét más tárgyakat cserélhetnek be, mikre szükségük van. Szintúgy nem látszanak egészen tiszta polynéziai faj lenni. Nekünk mindenekelőtt azevzonásaik rendkívüli különfélesége tűnt föl. Csak kevesen teszik reánk a tiszta malaji faj benyomását. A közel Salomoni-szigeti pápua-fajjal vegyülésnek semmi nyoma. Ellenben sokan oly határozott európai vonásokkal bírnak, hogy majdnem hajlandók vagyunk, egy sydneyi missionarius azon nézetét elfogadni, hogy ezen szigetlakók mindnyájan egy angol matróztól és egy nőtől a Samoa

szigetről származnak, kik a múlt században telepedtek itt le. Bármily rövid volt látogatásunk a Stewart-szigeteken, mégis élénkítve és fölfrissítve hatott reánk oly hosszú egyhangú tengeri út után, s ezenfölül azon jó következménye volt, hogy a súly terjedése a fedélzeten meggátoltatott. Friss szel vitt bennünket October 18-ára forduló éjjel gyorsan dél felé, de csakhamar ismét szélcsönd állt be. October 19-kén és 20-án mozdulatlanul álltunk a Contrariello szigetnél északra San Christovaltól, s csak 21-én sikerült, a Surville-fokon átkelni. Ekként szabadok voltunk a Salomons-szigetektől s most gyors bevezetésére számíthatunk az eddig oly igen kedvezőtlen útnak.”⁹⁴

„China és Sydney. Vége az útnak Shanghaitól Sydneybe. Megérkezés Port Jacksonba. Szél és időjárás egyszerre mintegy kicserélve látszanak lenni, mióta a Surville-fokon átkeltünk s a Salomons-szigeteket elhagytuk. Hetekig sőt havakig hasztalan vártunk északra a Salomonsszigetektől egy friss szellőre, s most egyszerre itt volt a délkeleti passat egész idejében s a sötét felhők helyett szép derült ég. A délkeleti szél csakhamar oly friss lett, hogy a fregát csak kevesbített vitorlával folytathatta útját dél felé s a nagy hullámmáson, melyet a feszes szél elénk gördített, csak bajjal vergődhetett át. Oct. 25 és 26-kán viharerőre gyarapodott a délkeleti szél, s úgy látszott, hogy utunk vége ép oly viharos lesz, mint kezdetben a chinai tengeren. De egy igen nyugtalan éjszaka után oct. 27-ken több nyugalom állt be. Az új-caledoniai korallszirtek legészaknyugatibb csúcsának szélességében voltunk, és most a veszélyes korallszirtekkel behintett tengeren kellő Új-Caledonia és a Sandy-fok közt Auszália partjain keresztül mennünk. A commodornak eleinte szándéka volt a tenger e részén az Új-Caledonia nyugati partja hosszabani szabad járó után átkelni. De a kísérletek, a viharos délkeleti szél s az elénk gördülő magas hullámmáson ellen fölkóvályogni, hasztalanok voltak. Ezért a commodor oct. 27-én megfordító a hajót s most ragadó gyorsasággal mentünk teljes vitorlával a kelet-délkeleti szél felé, hogy a Bampton-sziklahát mellett él a nyugatibb járó útra érjünk, mely a keleti hosszúság 156 és 158 foka közt Greenwichől szabadon keresztül visz a korallsziklákra. 28-án reméltük a patkóforma Bampton-sziklaházat megláthatni. De még az árbocz csúcsáról sem lehet seholl hullámtörést hallani, csak a nyugalmas víz, melyre egyszerre jutottunk, tanúsító világosan, hogy a sziklahát létezik s mi annak szélelles oldalán vagyunk. E sziklahát álláspontja a különböző térképeken annyira különböző, hogy míg egy térkép szerint már rajta álltunk, egy másik szerint az még 4 s egy harmadik szerint 14 teng. mértföldre volt tőlünk. Úgy látszik az utóbbinak van igaza, mert 4 mértföldnyire látnunk kellett volna a hullámtörést, 14 mértföldre ez lehetetlen volt. A szél, mely mindinkább délkeletről keletnek fordult, annyira kedvező volt, hogy egyenesen délnek tarthatóknak. Már oct. 30-án átkeltünk a Sandy-fok szélességén, s most a nyílt tengeren egyenesen Sydneynek mehetünk. E napon keltünk át a déli fordítón is. A szél folytatá megkezdett fordulását s a hőmérő esése és eső mellett oct. 31-én s nov. 1-jén lassanként északivá, aztán észak-nyugati, nyugati, délnyugati és délivé lön. Nov. 2-án mintha minden felhőt elsepertek volna, bámulatos szép felhőtlen nap, a szél ismét elkezdé forgó útját visszafelé délnyugaton át nyugatra és északnyugatra, az első viharadarak megint mutatkoztak s mi régi ismerősököt örömmel üdvözlöttük őket. A léghőmérsék, a Salomons-szigetektől kezdve, folytonos esésben lévén, többet kitett 15—16. foknál. A déli szélesség 28 foka alatt voltunk, úgy hogy a posztóruhákat ismét elő kelle vennünk. Teljes tíz hónapot töltöttünk a forró égöv alatt, a szép hűvös novemberi napon úgy érzök magunkat, mint otthon egy pompás tavaszi napon. Nov. 4-n fölmerült az ausztráliai part a Smoky foknál, friss keleti szél törte meg minden vitorlánkat s óránként 10 mértföldnyi haladással közeledtünk célunk felé. Nov. 5-én d. u. 2 órakor föltűnt a szárazföld Port Jacksonnál s 6 órakor estve a fregat Pindigut és Gardensziget közt a nagyszerű Port Jacksonban Sydney előtt horgonyon állt. 48 napi tengeri út után, mely alatt 6256 tenge mértföldet tettünk, elértük szerencsésen célunkat. Az egész után csak egy hajót láttunk, s meg voltunk lepelve,

⁹⁴ Budapesti Hírlap, 1859-04-01 / 74. szám

midőn Port Jackson előtt is sehol egy vitorlát sem tudtunk fölfedőzni. Csak midőn már szorosan a bemenetnél voltunk, vettünk néhány gőzöst s kis partjáró hajót észre, melyek közvetlen a part mellett tartózkodtak. Nem írom le önnek azon kéjérzetet, melylyel ily hosszú tengeri út után az ember ismét szilárd földre lép, leveleket fogad hazulról, a legújabb hírlapokat átlapozza, mily vágyakodva nyúl a friss gyümölcs, tej és vaj után s mily könnyen szökik meg más idegen emberek közt, kik egész barátsággal és előzékenységgel mennek az új jövevény elé. Sidney ezenfölül annyira európai város, hogy mindnyájan úgy érezek, mintha hazai partra értünk volna. De ki kell még emelnem az örömet, sensatiót és lelkesedést, melyet a már rég várt „Novara“ megérkezése a németek közt Sidneyben gerjesztett. Az „Australische Deutsche Zig“ (kiadja Degotardi, született grázi) nov. 6-áról, melyet a szerkesztőség mindnyájunknak a legnagyobb előzékenységgel megküldött, tele van „Novará“-val. „Általános német nagygyűlés a „Novara“ cs. k. fregát megérkezése alkalmából a fogadási ünnepélyek fölötti tanácskozás végett.“ Ezen föliratú cikkében kiemeli az expeditio fontosságát, az arra vállalkozott férfiak önfömládozását s a nagylelkű küldők tudományszeretetét. Egy másik levele a „Novara-expeditio uraihoz“ van intézve s így szól: „Benső örömmel hallottuk Önök szerencsés megérkezését Port Jacksonba s szívélyesen üdvözljük Önöket nemes férfiak Austrália partjain. Legyenek, igen tisztelt urak! meggyőződve az itteni németek legmelegebb részvételéről a Novara-expeditio nagy vállalata iránt, valamint Önök nemes áldásdús tevékenysége iránti bámuló elismerésünkről. Ágyúik hatalmas döreje nem egy német szívben felköltendi a hon iránti szendergő Szerelmet, valamint Önök bensőleg egybekötött férfi szövetségének nyájas képe az e város németjeinek egységes ösztartását újból fölélénkítendi.“ Nov. 6-án reggel dörögni kezdtek az ágyúk az angol korona üdvözlésére New-South-Walesben, a természetbúvárok kiszálltak s a fedélzeten megkezdődtek a munkálatok és előkészületek arra, hogy a fregát a szükséges javítások megtétele végett a kormányt dockokba Cokatov-szigetre vitethessék. A fregatnak Port Jacksonban tartózkodása valószínűleg e hó végéig fog kinyúlni.”⁹⁵

„Sidney-ből (Ausztráliában) m. évi nov. 10-ről jelentik. A „Novara“ fregát f. hó 5-én, 87 napi utazás után, Shangaiból ide érkezett. Néhány beteg itt kiszállított, s már gyógyulófélben van. A fregát november végéig hihetőleg itt marad, s erre Új-Izlandba menend.”⁹⁶

Ezt a folyó hó 13-án az állami szárazdokkba vitt remek hajót, a Mr. Cuthbert felügyelete alatt végrehajtott gondos javítás után 20-án tették újból vízre. A fedélzeteit és az oldal palánkozatát alaposan végig dugarozták, megjavították a vízvonaltól alatti rézborítását, valamint néhány új vitorlarúddal látták el, és a tisztjei nagy meglegedésüknek adtak hangot, hogy a gyarmaton ilyen kiváló minőségű faanyagot kaptak erre a célra. Ez a legnagyobb hadihajó, amit eddig Ausztráliában kidokkoltak, és erre az alkalomra teljes mértékben kialakították ennek a remek létesítménynek a képességeit és erőforrásait. A Novara, amikor teljesen felfegyverzik, 44 löveget hordoz. A hajót kb. tizenhét évvel korábban építették Velencében, és csak élő, adriai tölgyfát használtak fel az építéséhez.” (Shipping Gazette and General Sydney Trade List, 29 November 1858).

1858.11.10-i helyzetjelentés: „évi nov. 10-ről jelentik. A „Novara“ fregát f. hó 5-én, 87 napi utazás után, Shangaiból Sydney-be érkezett. Néhány beteg itt kiszállított, s már gyógyulófélben van. A fregát november végéig hihetőleg itt marad, s erre Új-Izlandba menend.”⁹⁷

„A „Novara“ cs. k. fregát világ körüli útja. (Dr. Hochs, letter Ferdinand 39. és 40 levele.)

⁹⁵ Budapesti Hírlap, 1859-04-07 / 79. szám

⁹⁶ Budapesti Hírlap, 1859-01-12 / 8. szám

⁹⁷ Budapesti Hírlap, 1859-01-12 / 8. szám

„Tartózkodás Sydneyben, ünnepélyek. Utolsó levelemben írtam végül azon örömteljes lelkesedésről, melylyel Sydneyben az ottani németek a „Novara“ megérkezését üdvözlötték, s említtem az előkészületeket a különböző ünnepélyekhez, melyekben örömük és szíves részvételük kifejezést talált. Ez ünnepélyes napok most mögöttünk vannak, a „Novara“ levetkőzte ismét azon ünnepi mezt, melyben az utolsó héten díszelgett, vitorlakészen áll, hogy minden perezben kiindulhasson a pompás Port Jacksonból, bennünket Új-Zeeland barátságos partjaira valódi ellenlábásainkhoz elviendő. Én pedig e csöndes vasárnapon, oly szép időben, mely majdnem mindenkit kicsalt, bezárom magamat négy falaim közé, hogy önnek az elmúlt napok képét leírjam. Az ünnepélyek, bárha rég előkészítvék, csak azután jöhettek létre, miután a „Novara“ fregát a kormánydockokból a Kakadu-szigetről kijutott. A „Novara“ a legnagyobb hadihajó, mely Port Jacksont valaha meglátogatta ; ennél fogva a legnagyobb hajó is volt egyszersmind, mely ekkor a kormánydockokban szárazra tétetett, s az angolok büszkék azon elismerő dicséretre, melyet a fregát parancsnokai a dockok kitűnő szerkezetéről kifejeztek. A „Novara“ megújulva lépett ki azokból, úgy hogy most akár kétszer is megtehetné útját a világ körül. Nov. 23-án ismét elfoglald horgonyhelyét a barlangsziget mellett s 24-kén kezdődött az ünnepélyek sora. (A tisztelt tudor közli itt egy ausztráliai lapnak meleg leírását az ottani németek által rendezett fáklyászene, lakoma és bálról, mely a „Novara“ fedélzetén tartatott. Minthogy azonban terünk nem engedi, hogy a „Novara“ útjának ezen érdekes epizódját is közöljük, ennél fogva áttérünk utasunk 40 levelére, mely már a tengerről dec. 12-én kelt.) Dec. 7-re — úgymond — volt elindulásunkra kitűzve. Még kora reggelig vidáman tánczoltunk az ausztriai consulnál, ki hogy a „Novarának“ az elbucszást igazán nehézzé tegye, még utolsó estre rendezett bált. Kevés órával később a viharos mozgású óceánon tánczoltunk. Két teljesen szélcsöndes nap után dec. 7-én rögtön friss déli szél emelkedett, mely a kimenésnek nagyon kedvezett, a horgonyok fölszedettek s és oly váratlanul gyorsan a mint jöttünk, voltunk ismét távol. Már délben eltűnt a láthatárról Ausztrália, a déli szél valóságos viharra nőtt, mintha a fregatnak tüstént próbát kellene tennie, várjon a dockok munkásai, ácsok és vitorlakészítők jól végezték-e munkájukat. A jelenetnek ezen rögtöni változása épen nem volt kellemes, de már két napra reá ismét lecsöndesedett a szél és a tenger s ekkor a legszebb legkellemesebb időnek örvendtünk s igen jó járattal tartottunk célunk Új-Zeeland felé, mialatt én önnek további tudósításokat írok Sydneyben tartózkodásunkról. A rendkívüli előékenységek, melylyel bennünket Sydney lakosai fogadtak, a nagy bőkezűség, melylyel a new-south-walesi kormány az expeditio céljait támogatta, a gazdag becses adalékok a „Novara“ gyűjteményeihez közhivatalok és intézetektől, valamint magánosok, tudósok és nemtudósoktól — mindezen sok bizonyítványai azon egyesített törekvésnek, ottmúlásunkat minél kellemesebbé tenni s a cs. expeditio tudományos céljait lehetőleg előmozdítani, — közölünk bizonyára mindenkit késztetnek nagy meglepéssel gondolni oda vissza. „Hogy tetszik önnek Sydney? Mit mond ön ez országra?“ Igen gyakran tevék nekem e kérdést, s a nélkül, hogy a választ bevéárnák, folytatá maga a kérdező : „Nem a világ legszebb kikötője-e Port Jackson ? Nem bájos e táj? Íme mily bámulatos a norfolki fenyőfa, az árnyas moreton fügefafa ?! Itt a szép gazdag kertek teli narancsok, citromok, baraczkok s minden európai gyümölcsnemmél, csinos mezei lakok, pompás paloták s ott az ausztráliai „csalit“ a kopasz homokkőszirten, még épen úgy, mint Cook idejében! — Itt a kikötő számtalan melléköbleivel, teli hajókkal, gőzösökkel minden irányban, minden nagyságban, és itt Sydney, e kis London. Mindent amit kíván, megtalálhat itt, nekünk mindenünk van, vasutaink és távirdáink. S ezen éghajlat, semmi tél, csak tavasz és nyár, ime lássa, mily egészségesek és frissek a mi gyermekeink, mily szépek leányaink, mily erőteljesek férfaink! Vájjon nem valódi földi éden e ez?“ így kérdeztek gyakran. Nem mondhattam „nem“et. Bárha nem tekinthetek is mindenre oly lelkesedéssel mint a született ausztráliai, ki büszke a maga honára s hazája iránti szeretetből szólt így, mégis s legnagyobb mértékben meg voltam lepetve ezen hatalmas előhaladás, az ifjú ország ezen gyors kifejlődése által, bámulnom kellett, mint volt képes a szorgalom és tetterő két emberélet alatt ennyit teljesíteni. S én szívesen

hiszem, hogy Ausztráliának nagy, fényes jövője van, ha jövő nemzedékeiben sem hiányzana azon lelkesedés és erély, mely a mostani nemzedéket kitünteti. Sydney most 70,000 lakost számít, és minden külvárosaival, milyen Wulumulu, Pyrmont, Balmain stb. mint jelenleg is a legnagyobb európai városok kiterjedésével bír. A „Georges Street“ fő utczában tökéletesen Londonba képzeljük magunkat. 30 év előtt még deszkabódékból álló sor volt, most szép kőpaloták sora az. A vidék kitűnő épületköve, a homokkő-kocka, teljes alkalmaztatásra talált a szép templomok, köz- és magánépületek felépítésénél. A börze, a banképület, a kormányzó háza s sok más épület nagyszerű európai szélben emelt paloták, és ha a „Hyde park“, egy fa nélküli mező a város közepében, sokat ígérő nevének épen nem felel is meg, ellenben a fűvészkert, a Domaine és Lady Maquarie sobak annál bájosabb sétahelyek. Csak az kár, hogy a madarak dallamos éneke helyett kora reggeltől késő éjjelig sok millió nagy zöld tücsöknek fület tompító cziripelése hangzik. Sydney légszesz- és vízművekkel és mindennel, ami a közlekedés könnyítésére egy nagy városban szolgál, omnibuszok, cabok és gőzösökkel jól el van látva. A színházak ekkor nem emelkednek a középszerűség fokán fölül, de annál kitűnőbbek a kórházak, nevelő intézetek, nyilvános könyvtárak. Az ausztráliai múzeum igen érdekes természetrajzi s ethnographiai gyűjteményeket tartalmaz Ausztráliából és a csöndes tenger szigeteiről, de a helyiségek már most is szűkek és a gyűjtemények fenntartására rendelt személyzet igen korlátozott. Ennélfogva egy nagyobb múzeum alapításáról is beszéltek. A múzeumot mi igen gyakran látogattuk, s igen ki kell emelnünk Angus titkár és Waller előzékenységét és szívességét. A meghatalmazottak bőkezűségéből igen érdekes gyűjteményeket is leírunk a múzeum kettős példányaiból. Egy csillagda, egybekötve időjárási és villamossági figyelővel, ép most van épülőben, miután az előbbi figyelő Paramattában megszűnt. Egy nagyszerű egyetemi épület be van fejezve. Központul a tudományos törekvésekre a gyarmatban két tudományos társulat szolgál, mindkettő sir W. T. Denison főkormányzó exc. elnöklete alatt, a new-south-walesi bölcsészeti társulat és a kert- és földművelési ausztráliai társulat. A két társulathoz egy közös hírlapja: „The Sydney Magazine of Science and Art“ havi füzetekben jelenik meg. Mily érdekes volt reánk nézve a tudomány ily sok férfianak személyes ismeretsége! Mennyi értekezni, látni és összehasonlítani való kínálkozott itt sir W. Denison, W. Macleay, W. B. Clarke, dr. G. Bennett, dr. Roberts gyűjteményeiben! A napok elrepültek azzal, ami Sydneyben magában és legközelebbi környékén tenni és látni való volt, s csak kevés nap maradt hátra kirándulásokra. A vasutak, gőzösök, melyek a part hosszában naponként éjszaki és déli irányban közlekednek, valamint a rendes posta-összeköttetések gyorsan viszik most az utast a gyarmat legtávolabb részeibe.”⁹⁸

„Tartózkodás Sydneyben, ünnepélyek. Míg a commodor több társaimmal déli irányban Campelionon át az Illanzara-kerület erdő- és vaddús tájaira tett kirándulást, addig én északi irányban a Hunter-folyó medencéjét, a newcastlei köszénmezőket látogattam meg. Gazdagon gyűjtött kincsekben és megelégedve tértünk vissza. De mi nem szívesen válunk el egy parttól, hol még oly sokat óhajtanánk látni és tapasztalni. Mindig reméltem, mikép időt fogok nyerni, hogy a kék hegyeket és az aranyhegyeket Bathurst környékén meglátogathassam; azonban mi az aranymezőket illeti, meg kell elégednem a „goldruggets“-ek látásával, melyeket a szerencsés találók a george-streeti ékszerészeknél a kirakatokba tesznek, és azon érdekes tudósításokkal, melyeket a hírlapok naponként hoznak; a régi aranymezők folyvást tanúságot tesznek gazdag tartalmukról. A statistikai kimutatások 1858-dik évre januártól September végéig 182,092 szemet arany mennyiséget tüntetnek föl, mely a havi kisérettek által a New - South- Wales gyarmatból a sydneyi királyi pénzverdébe szállított. Sydneyben tartózkodásunk alatt a nyugati kerületekben 1800 szemernyi arany tömeget találtak 5000 font stíg értékben. Ily leletek mindig százakban ébresztik föl újból a reményt, hogy ők is szerencsések lesznek. Az északon a Fitzroy folyónál Port-Curtis mellett újon fölfedözött eldorado felőli hitre több mint 10,000

⁹⁸ Budapesti Hírlap, 1859-04-08 / 80. szám

ember vándorolt ki a Victoria- és Új-Déli Wales gyarmatból. Ezen roppant emberáradat, oly vidéken, hol semmi telepítvényesek nincsenek, hol ki magával nem hozza, se fedelet se élelmiszert nem találhatott, iszonyú nyomort idézett elő. Eladtak minden ingós ingatlant, nem fele áron, hanem negyed, sőt ötödén a becsárnak, hogy a szükséges kutató szerszámokat megvehessék s az átkelési díjat kifizethessék; elhagyták a bizton fizető üzleteket s szolgáltatokat a mielőbbi aranygazdagság reményében. Az utcák hemzsegték Sydneyben és Melbourneban aranszomjasoktól, kik paplanok és matraczokkal, edényekkel, fejszék és lapátokkal telisdedtek megrakva, lélekzet nélkül rohantak az utjegy eladó helyiségekbe s a hajókba, melyek az új eldoradoba elmenendők valának, ez az idén szeptemberben történt. De miként hangzottak a tudósítások már októberben! Egy törvényt nem ismerő és rendetlen embersereg, csalódva reményeiben, állt védtelen, földél nélkül, a kiállhatlan hőség befolyásának kitéve, minden eszköz nélkül a visszatérésre, másnemű kereset lehetősége nélkül, miután a mezők nem adák meg a jutalmat, egy távoli idegen országban, a gyámoltalan nők és gyermekektől elválasztva. Mindenfelé lehető férfiakat szerszámaikat, melyek fontokba kerültek, egy pár shillingért eladni látni. Kocsikat lehetett volna mindennemű eszközökkel megrakni, az egész út az állítólagos aranymezőktől a hajók kikötőhelyéig be volt hintve a sok szerekekkel, melyeket a nap heve s a feltört lábak elvetni kényszerítenek, hogy a nehéz utat megkönnyebbitsék, s a nép most újra visszautasíthatatlanul tolongott rendkívüli mohósággal a hajók felé, melyek minden mértéken fölül megteltek. Csak a kormány erélyes föllépése, mely folyvást élelmiszereket küldött, s a reményeikben oly borzasztóan csalódottakat visszazállító, távoztatta el a nagyobb szerencsétlenséget. S most ama vidék ismét puszta és elhagyott, s Rockhampton sátorváros, mely oly rögtön keletkezett, eredeti alakját, mely egyetlen deszkabódéból áll, ismét fölvette. Ez röviden története a legújabb aranyláznak, mely Ausztrália lakosait megszállta. Nevezetes, hogy már a chinaiak is megtalálják az utat Ausztráliába, ott aranyásásban keresvén szerencséjüket. Állítólag még mindig nyereségre tudnak szert tenni, hol az európaiak siker hiánya miatt már rég elvonultak. Új-déli-Walesben már 12— 15,000 chinait, a Victoria gyarmatban pedig 40,000-et számítnak. Sokan a mennyei birodalom fiai közös szerencséjüket találják itt s még európai, főleg izlandi nőket is kapnak. A Moreton-öböl közelében pedig nem rég azon első eset is előfordult volna, hogy egy német leány is férjhez ment egy chinaihoz. S mindez annak daczára, hogy a chinaiak ellen, mivel elterjedésüktől félnek, vagy mint egy angolszász megjegyzi, mivel az ausztráliai fajt tisztán akarják fönntartani, igen korlátozó kivételes törvények léteznek. Annál kedveltebbek Ausztráliában a német kivándorlók, s ha kérdezzük az angol farmert, miért teszi a német munkásokat még saját honfitársainak is eléjük, azon összhangozó választ nyerjük, mert szorgalmasabbak és állhatatosbak és nem szöknek el az aranymezőkre. Az angol kormány újabb időben figyelemmel is volt a néme bevándorlásra, főleg azon kérvény folytán, melyben a német telepítvényesek a kivándorlási hajók fedélzetén uralkodó bajokat emelék ki. Sokkal nagyobb azonban mint Új-déli-Walesben a németek száma a Victoria-gyarmatban s Dél-Ausztráliában közel 10ét teszik az egész lakosságnak. A melbournei lapok egyike a Victoria-gyarmatba bevándorlást illetőleg ezt írja, mi egyébiránt Ausztráliára egészben illik : „A gyarmat jóléte ekkorig igen meg volt akadályozva az által, hogy a bevándorlók nem juthattak oly könnyűséggel mint Canadában s az Egyesült államokban, egy darab föld birtokába. Ezen akadályt azonban szándékoznak elhárítani egy a kormány által életbe léptetendő törvény segélyével, mely szerint minden bevándorló vehet földet, egy fontjával a holdat. Tudományos emberek, tudósok és művészek itt, mint minden csak most fejlődő államban, leginkább csak akkor nyerhetnek alkalmazást, ha tehetségeiket különösen gyakorlatilag lehet használni“. Egy jó arczkép- és tájfestő p. Ausztráliában igen jó üzletre tehetne szert, „a paraszt, kézmíves, juhász, kertész, ács, kőmíves, vasúti munkás vagy közönséges napszámos teszi a gyarmatnak legnagyobb szolgálatot.“ Ezért ez osztály a legkeresettebb s az is fog maradni, bár néha megesik, hogy az új jövevények váratlanul nagy számbani véletlen megérkezte által, ha közülük sokan akadnak, kik az ország helyébe menésre

magukat elhatározni nem képesek, hanem inkább a kikötő városokban kóvályognak, ez osztályban is beáll pillanatilag a munkahiány, sőt még szükségét is idéz elő. Azon jó tanácsok közt, melyek ezután következnek, a legfontosabb mindenestre ez: „mindenki, ki ide letelepedni jó, igyekezzék az angol nyelvvel megismerkedni; minden szó egy chillinget ért. Nem zárhatom be e levelemet anélkül, hogy habár röviden, a bennszülöttekről is ne emlékezzem. Ezen szerencsétlen emberfaj, se önmagától se idegen befolyás által semmi műveltségre nem lévén képes, változhatlanul arra látszik ítélve lenni, hogy a föld színéről eltűnjék. Állhatatlan vándor- és kolduséletet folytatva, belőnek néha egyesek magába Sydneybe, de nagyobb számban gyűlnek az eredetileg itt letelepedve volt törzsek szétszórt maradványai karácsony a királynő születésnapja táján a városban össze. E napon a kormány ruhákkal s mindenféle hasznos tárgyakkal ajándékozza meg őket. De a „Botany bai“ öreg királya, egy őszhajós szakállú agg, zsibbadt tagokkal, ott ül az utcán a porban mint koldus Ausztrália leggazdagabb emberének ajtaja előtt. Ez adott neki ruhákat, szállást és táplát öreg napjaira, de mindamelltt itt ott ül ő, koldulva szedvén be kis rézpenzékben az elhaladóktól az arany ország adóját, melyet régi büszkeségében még ma is magáénak mond. Vájjon mit gondolhat ő, a hajdanról és mostanról, a Botany bai öreg királya”⁹⁹

December 7. - Indulás Sydneyből

„Wüllerstorff lovag sorhajó-kapitány, s a „Novara“ fregát parancsnoka egy emlékiratot dolgozott ki, melyben egy Triest a Rio de Janeiro közti közvetlen s rendes csavarhajózási összeköttetés mellett emel szót. Szerinte ama czikkek, melyeken ezen összeköttetés lehetősége főleg nyugodni fogna, a liszt, mint Rióba kiviteli, s a kávé mint beviteli czikkek.”¹⁰⁰

December 21. - Új-Zéland

„A „Triest. Zig“-hoz érkezett s Aucklandből jan. 8-ról kelt tudósítások szerint, a „Novara“ fregát dec. 22-kén érkezett meg oda. Egy ottani lap az austriai hadihajó megérkezését következő szavakkal jelenti: „Most először látjuk legrégebb európai szövetségesünk lobogóját az újzeelandi vizeken. A Novara“ békés küldetést teljesít, korábbi időkben Jenő herceg s Marlborough egymás oldala mellett harcolnak; jelenleg úgy látszik az egész angolszász faj a polgárisodás nagy ügyében működik közre.“ A tartomány kormányzója Gore Browne, a hatóságok, az angol gyarmatosok s az ott letelepült németek részéről honfitársaink legszívélyesebb fogadtatásban részesültek. Egy újzeelandi lap részletes közléseket hoz ottani tartózkodásukról. Többek közt Wüllerstorff lovag commodor, Pöck báró parancsnok, s a tudományos bizottmánynak több tagjai jelen voltak azon karácsonyi ünnepélyen, melyet a maorik legfőbb főnöke Pannone fajrokonainak adott. A harci-táncz után a főnökök a commodore körül kört képeztek s őt beszédekkel üdvözlék, melyekben egyebek közt a polgárisodás áldásait, mikben az angolok közbenjárása folytán részesültek, s azon törvények oltalmát magasztalák, melyek alatt élnek. Valóban ezen egész törzs keresztény hitre tért át, s maga Patuono egészen gentlementesen volt öltözve; fekete frakk s nadrággal, kalappal s fehér nyakkötővel, e mellett azonban, szintűgy mint minden honfitársai tátowirozva volt). Egy másik főnök, Hor i Haup apa, ki óriási alkatú s megnyerő arczvonásai által tünteté ki magát, következő szavakkal zárta be beszédét: „Mi büszkéek vagyunk arra, hogy látogatást nyertünk egyik tisztjétől nagy királytoknak, ki Victoria királynő s gyermekeinek barátja.“ — Érdekes s tanulságos kirándulások eszközöltettek a Waikato közelébe, és magán ezen folyamon is, mely a Rajnára emlékeztetett, hosszabb menet történt. Az aucklandi kath. püspök, Pompallier tudor is, főhelyettese Macdonalds hat bennszülött főnök kíséretében,

⁹⁹ Budapesti Hírlap, 1859-04-09 / 81. szám

¹⁰⁰ Budapesti Hírlap, 1858-10-30 / 249. szám

látogatást tett a „Novara“ hajón, ő illő tisztelettel fogadtatott s másnapra a commodore-t s az egyik fregát-hadnagyot vendégeül hívá meg. — Jan. 2-án ünnepélyes nagymise volt a Sz.-Patrick-székestemplomban, melyet a hajó-lelkész Marochini tartott, a főhelyettes segédlete mellett. A hajó-lelkész a commodore megbízásából s Császár ő Felsége nevében, templomi edények, díszítményekből álló gazdag ajándékokat nyújtott át a püspöknek. 8-án ment végbe Cergogna Mátyás 1-ső osztályú kormányos temetése, ki szélhűdésben halt meg. A „Novara -nak egy másik tengerésze, Francz Venczel, Csehországból, 1858. dec. 9-én aszkóiban halt meg. A „Novara“ elutazása, melynek 1859. jan. 2-án kelle történnie, nem kedvező szél miatt elhalasztatott. Azt remélték, hogy április májusban Limában s Valparaisóban lehetendnek. Egy a „Novará“-n levő orvosnak Aucklandből jan. 3-tól kelt levele szerint a fregáthoz tartozó összes egyének m. évi december hó alatt a legjobb egészségi helyzetben voltak. Jacobi, hajó-zászlótartó, ismét megkezdő szolgálattételét s Zelebor, segéd a cs. k. állattani udvari kabinetnél, szintén gyorsan fölüdült.”¹⁰¹

„A „Novara“ cs. fregátról tegnap ide érkezett levelek azon tudósítást hozzák, mikép Hochstätter tudor, az ujseelandi kormányzó megkeresése folytán s Wüllerstorf Urbain báró commodor engedélyével hat hónapig Új-Seelandban maradandó ott, az ottani kormány költségén földtani nyomozásokat eszközönd. Új Seelandból a gyarmati kormány által, ennek költségén Triestbe fog szállítatni, hova hihetőleg a „Novara“-fregáttal egyszerre, november végén vagy december elején fog megérkezni. Aucklandban a hajó népét a lakosság összes rétegei előzékenységgel fogadták.”¹⁰²

1859.

Január 2. - Indulás Új-Zélandról

Február 2-23. - Tahiti

Április 24. – Valparaiso

„A „Novara“ fregát világ körüli útja. Nem lesz érdektelen egy az ellenlábásoknál mulató némettől igénytelen tudósítást venni a „Novará“-nak Aucklandban, Új-Zeeland fővárosában tartózkodásáról, annál inkább, miután azt fontos eredmények kísérték, melyek ezen szép gyarmat további fölvirágzására nagy befolyással lesznek. A „Novara“ nem csak a legnagyobb hajó volt, mely valaha az itteni kikötőt meglátogatta, hanem ő mutatta itt föl legelső ízben az austriai lobogót is. Minthogy szerencsénk volt annak legtöbb kirándulásaiiban részt venni, ennél fogva mint szemtanuk vezethetjük a legérdekesb mozzanatokot az olvasó szeme elé. Mit tudnak otthon Új-Zeelandról? Fájdalom nagyon keveset s amit a nagy tömeg abból ismer, többnyire tév és fölfogáson alapszik. — Ritter Károly ugyan egy már 1842-ben Berlinben tartott fölolvasásában valóban jós hangon mondá: „Egy ily, szemeink előtt kifejlő eseménynek(Új-Zeeland /Seeland/ gyarmatosítása) egyéni szemlélete első kezdeteiben mindenesetre már magában is tanulságos. De még inkább az lesz idő haladtával, mert talán már egy század múlva könnyen meglehet, hogy ezen partdus ausztráiali óceán közepén Új-Zeeland ama kettős szigetéből az ellenlábás világ egy megifjodott Albiona kel ki, és másutt így szól: „Új-Zeeland elkülönöttségének a többi összes testvér-szigetektől, melyek közöl a legnagyobb rész csekély kifejlődésben maradt vissza, igen, e kettős sziget óceáni magányának megfelel nagysága, gazdag áldása, tartalomdús komolysága, önelégültsége. Elég lehetne önmagának, saját népcsaládot tarthatna és táplálhatna; hivatva lehetne mint egyik ausztráiali testvérsziget sem, termékeny anyja lenni civilizált népcsaládoknak.“ Tudunkra e nagy emberen kívül senki sem figyelmeztette Németországban a kivándorlókat ezen pompás országra, s azon kevés németek, kik a két szigeten elszórvák,

¹⁰¹ Budapesti Hírlap, 1859-04-02 / 75. szám

¹⁰² Budapesti Hírlap, 1859-03-31 / 73. szám

töbnyire mind Ausztráliából jöttek ide, hol csalódtak és a keresett boldogságot föl nem találhatták. Tudtommal egy sincs köztük, ki megbánná, hogy idejött s mindannyian vállalatuk jó menetének örvendenek, mivel itt a komoly törekvésű férfiú biztos jólétnek nézhet eléje. Mihelyt Sydney hírlapjai meghozák a tudósítást, hogy a „Novara“ ide fog jönni, nagy öröm mutatkozott a németek közt, de a többi gyarmatosok is nem kevésbé voltak meglegedve, mert e hajó látogatásából nem csak ez ország ajánlását Németországban hívek remélhetni (a német gyarmatosokat itt szorgalmuk és józanságuk miatt igen kedvelik), hanem azt is remélték, hogy az expeditio tudós része a föld gazdagságáról fontos fölvilágosításokat fog adni s az állat- és növényvilág ismeretét jelentékenyen gyarapítani. Dec. 22-én kalauzolák be a fregátot a kikötőbe s a Brittemart erőddel szemközt vetett horgonyt. Az itt lakó németek azonnal a fedélzetre mentek s átadák jegyeiket; az itteni lapok szerkesztői is megjelentek, áthozván lapjaik utolsó számait. 21 ágyúlovással jön az angol lobogó üdvözölve s az erőd ágyúi ugyanannyi lövéssel feleltek az austriai lobogó tiszteletére. Másnap a tudósok kiszálltak a szárazra s nem kevésbé örvendettek Fischer Károly orvostudorban Berlinből, ki öt éve lakik itt s a homoeopathiának itt annyi elismerést szerzett, hogy most az első itteni orvos, oly honfit ismerni meg, kinek vendégszerető házában a legelőzékenyebb fogadtatásra találtak, s kinek alapos ismeretei a természettudományokban nekik a gyűjtés feladatát nagyon megkönnyítette, nem csak a legjobb lelhelyeket jelölve ki nekik, hanem egyszersmind saját gyűjteményeit is a legnagyobb készséggel rendelkezésükre helyezvén. Ebédek, estélyek a kormányzónál, a csapatok ezredesénél 8 különféle magánházakban tarka sorban követék egymást s úgy a fregát tisztjei mint a tudósok is az ő igénytelenségük és alapos tudományuk által csakhamar megnyerők mindazok tiszteletét, kiknek szerencséjük velük élénk közlekedésben lenni. Dr. Hochstetter, Frauenlol), Zelibor és Jeltinek kisebb kirándulásokat tettek Auckland közelében s estve mindig gazdag nyerreménynyel tértek ismét vissza. Dr. Scherzer statistikai adatok gyűjtésével s együtt dr. Schwarzal a bennszülöttek diagnostikai megmérésével foglalkozott, mely munka nekik igen érdekes eredményeket szerzett. Sellény mesteri kézzel vázoló Auckland környékeit s a többi látogatóval együtt nem győző eléggé magasztalni e szép ország pompás tájait. Leírjuk most azon két epizódot, melyekben az expeditio a bennszülöttekkel bővebben megismerkedett s miknél azok életét pontosan észlelheté. Patuone, egy a kikötő másik oldalán lakó főnök, karácsonykor a közelében lakó összes baráti törzseket egy ünnepre hívá meg s a „Novará“-nak is küldött meghívást, mely készségesen elfogadtatott. Nem csekély izgalmat okozott a maorik közt, midőn halják, hogy Victoria királynő egy császári szövetségesének két kavanája (kormányzó), kísérve néhány bölcs embertől, kik miután vonásaikat megszemléltek, megtudják nekik mondani, honnan jöttek elődeik, őket meg fogja látogatni. — Négy hadi kanoéval és két czethal-naszáddal ajánlkoztak átjönni, s a megállapított órában el is indultak. De félreértésből néhány tisztet a Novarától eltávozó naszádban a commodornak és parancsnoknak tartottak, a miért tüstént visszatértek, hogy a fogadásnál jelen legyenek. S midőn tévedésüket belátták, már késő volt ismét elindulni, miután már beállt az apály, mi nekik nem kis bánatot okozott. Azonban az expeditio Aucklandban mulató tagjainak számára az őket kísérő urak csakhamar szereztek naszádot, s a fregat két tisztje, dr. Scherzer által a közbejött esetről értesítve, saját naszádban indult a part felé, hol a maori-tábor létezett. Kiszállván, egy halmon az angol lobogóval és sok más zászlóval díszített különböző hosszú sátorokat látunk fölütve, azok körül tarka néptömeg hullámzott, mely, midőn a kis halom tövéhez értünk, a fennsíkon a sátorok előtt gyűlt össze és sűrű tömeget képezett. Rögtön a légben egyhangú, sebes ének hangzott dactylusokban, mely alatt mindnyájan az első szótagnál lábaikkal egyet roppantottak; a mezéből (zöldkő) készült buzogányaikat, méltóságuk jelvényét a főnökök föltárták, kinek a maorik közös botja volt, fenyegetve suhogtatá azt a levegőben, míg a többiek takaróik végét a magasba emelék. Borzasztóan szép kép volt ez, s midőn közelebb értünk, s az ének hevesebb és sebesebb lett s a bennszülöttek ugrándozásait, szemek elforgatását, mi mellett

nyelvüket kiölték, közelebről láthatók s e mellett e földet ezen kétszázra menő csapat alatt reszketni éreztük, nem nyomhatók el magunkban az önkénytelen borzadást.”¹⁰³

„Backer kormánytitkár a bennszülöttek osztályában, s tolmácsul adva az expeditio mellé, közli most, mikép a maorik, hogy látogatóiknak képet nyújtsanak a régi szokásokról, a harci tánczot adták elő, s hogy ezen látványban európai a mostani korban csak ritkán részesül. Midőn a halomra fölértünk, a sűrű csoportok Pál a koromandeli főnök vezényszavára, ki mint az öreg főnök Patuone szertartásmestere működött, rögtön megoszlottak s az út két oldalán három ember mély sorfalat képeztek. A vad ének megszűnt s valamivel nyugalmasb dallam hangzott föl, szintén dactylusokban s unisono, melyben a nők is részt vettek. Mig e sorokon áthaladtunk, folyvást ugyanez éneket hangoztaták, mely csak ismétlődő ütemekből állt, mi alatt a bennszülöttek jobb kezüket fejük felé tárták, azzal sajtáságosan reszkető mozgást tettek, míg balkezüket mellükre tevék. A tolmács jelenté, hogy ez a maorik üdvözléte. A két sort Patuone főnök zárá be, jobbra és balra Hori Haupapa és Apibai Te Káván főnökök álltak, mind a hárman híres mezőikkel kezükben. Ők az idegen látogatóknak angol szokás szerint nyújták kezüket, kérve ezeket, hogy foglalják el az előbb általuk elfoglalt helyet, s ekkor a nyílt sor közt visszahaladtak, hogy őket saját szokásuk szerint Új-Zeelandban üdvözöljék, mi mellett Backer úr tolmácsul szolgált. Először Paora Tuhaera Orakaiból lépett elő s így szólt: Légy üdvöz, a főnök egy távol országból, hírnöke egy királynak s egy nemzetnek, melyről mi csak utóbbi időben hallottunk. Európai barátaink beszélnek, hogy honfítársaid régidő óta barátjai és szövetségesei voltak az angol népnek, melynek királynője a mi oltalmazónk s melynek törvényei alatt mi háborítlan békés birtokát élvezzük országainknak. Te itt jövevény vagy, tehát először látsz magad előtt egy népcsaládot, melynek apái tudatlanságban, háborúban s minden lehető rész szokásokban telték életüket Idejöveteledkor láttad, mily módon kísérték meg szenvedélyeinket fölizgatni s ellenségeinket megriasztani. Te nyugodtan nézted e látványt s senki sem merészlé s nem is gondolt reá, hogy kezét ellened fölemelje. De ha azon időben jöttél volna közénk, melyekről szóltam, egy kar emelkedett volna föl halálos csapásra, vagy a te kezéd, melyet én most barátilag megszorítottam, ellenem emelkedett volna föl, hogy megsemmisítsen. — Te sok más országot láttál s tán nem egyet azok közül, mely szebb mint a mi szigetünk; de itt nem létezik semmi rész, mi bennünket zavarna, vagy azt óhajtatná velünk, bár más országban lagnánk. Anglia törvényei megoltalmaznak az ellenség kezétől; mi boldogul és békésen élünk, s örülünk azokat fogadhatni, kik úgy mint te, békeüzenettel jönnek ide. Wüllerstorf commodor rövid szavakban, de kitűnően angolul, melyeket a tolmács a bennszülötteknek lefordított, válaszolt a főnök beszédére. Örvendezését fejezi ki a fölött, hogy ők békében élnek és annyi kényelemtől vannak környezve. Ő bizonyára sok országot látott, többé kevésbé szépet, de sehol ennyi jólétet és hasonló meglegedést nem talált a bennszülöttek közt és különös gyönyörére szolgál az, hogy ők annyi ártalmas szokásukat letették, melyek közül a legtöbb, mint maguknak is meg kel vallaniok, reájuk nézve csak kártokozó s nagy bajoknak szülőoka volt. Ekkor előállíták Gruera Pannonét Anatahából, Tamati Waka Mene öregebb testvérét s ez így szólt: „Üdvöz, Üdvöz légy! Az ifjú emberek Üdvözöltek s én, az öreg ember, az európaiak barátja az első naptól fogva, melyen lábaikat Új-Zeeland partjaira tették, én is üdvözöllek tégedet. — Mit mondhatok még többet? Hallottad, hogy mik voltunk, s magad látod, mik vagyunk most. Nem szükséges, hogy az előttem szólónak szavaihoz még, valamit hozzá tegyek. Ezért légy üdvözölve a maorik s barátjok a pakeha (fehér) országában.“ Miután még több fiatal főnök Üdvözlé hasonló módon a látogatókat, előlépett Hori Haupapa, kinek óriási alakja s nyílt valója már mindnyájok érdekét magára voná s így szólt : „A szomszédtság főnökei Üdvözöltek ; az én törzsem messze lakik innen, de én itt vagyok , üdvözöllek tégedet. Te azt mondod, hogy mi boldogok vagyunk s békében élünk. — Igaz. — Királynőnk törvényei idézték elő ezen állapotot. Azelőtt háború, gyilkolás és vérontás volt főfoglalatoságunk. Még most is fordulnak elő viszálokodások, melyek nehezen

¹⁰³ Budapesti Hírlap, 1859-04-22 / 92. szám

kiegyenlíthetők. Épen midőn te kiszálltál, voltunk mi egy levél elolvasásával elfoglalva, mely közlé velünk, hogy a Nyatinbatna és az Uriobare-törzs közt régóta tartó viszály háborúra akar alkalmat adni. Ha még korábbi maori állapotunkban élnénk, bizonyára mielőbb hírt vennénk ütközetekről és vérontásokról; de a két törzs meg fog emlékezni, hogy a törvények nem engedik meg, hogy a királynő egy családja a másoknak gyermekeire háborút árasztson, s ezért haragjukat mérsékelni fogják, azon reményben, hogy viszályuk békés után fog elintéztetni. Egyébiránt mi érdeklődéssel bírhatnak e dolgok reád nézve? Te eljössz hozzánk békében és barátságban, vedd magaddal az egész gyülekezet szeretetét, mely büszke reá, hogy nagy királyod egy tisztje, ki Victoria királynő s gyermekeinek barátja, bennünket meglátogatott.“ A bennszülöttek, kik két oldalvást álltak, érthető módon fejjel és kézzel adák beleegyezésüket e beszédekhez. A mód, amint a maorik ily alkalmakkor szólni szoktak, igen sajátos s megérdemli a közelebbi megtekintést. A szónok mintegy tíz lépésre áll a megszólítottal s beszélve egész három lépésnyire megy feléje; hallgatva megy aztán vissza, s előbbi álláspontjára érve, újból elkezdi beszélni. Ezen szokásban sok jó van, mert nem csak a szónoknak van ideje, ismét öszszeszedni gondolatait, hanem a hallgatóknak is időt enged a már mondottakba jobban behatni. Hány szónok szeretné a természet e népének szokását otthon is behozva látni, mi által az ismétlések, torokráspolások, sőt akadozások is meg lennének kimérve. Méltóságosan és nyugodtan közlék a maorik nézeteiket; beszédjüknek csak egyes különösen fontos helyeinél emelik föl jobb kezüket, míg lebocsátott bal kezükben a merő buzogány van, mely nélkül egy főnök sohasem beszél. — Azalatt megszemléltük a bennünket környező alakokat. Ezek legnagyobb része európai öltözetben volt; a főnökök többnyire fekete ruhában s aranyrojtos fűvegben, a többiek minden csak gondolható jelmezben, amint azt szeszélyük vagy a véletlen velük választana. Az öreg emberek rangjukhoz képest többé kevesebbé tatovirozva voltak, mi az európai öltözettel nem igen hangzott össze; az öregebb asszonyoknak, többnyire európai, néha választékos öltözetben, ajkaik és álluk szintén tatovirozva volt, míg a fiatalok mindkét nemből ezen szokást már nem igen szeretik s korábbi alacsony műveltségi állapotuk ezen dísz nélkül tüntetik föl természeti, gyakran igen szép arcvonásaikat. Egyébiránt van még a bennszülötteknek egy kis része mindkét nemből, mely ez európai öltözethez még nem szokhatott, s kik vagy egy közönséges gyapot takarót vetnek magukra vagy kakadut, egy nagy, gyakran kettős takarót viselnek, melyet a nők az ujseelandi kakalamból (phormium tenax) igen mesterséges módon készítenek. Meg kell vallanunk, hogy ezen utóbbi öltözet, mely különösen festői, nekünk mindig jobban tetszett mint az újonnan fölvetett szokás. Ezen szép alakok közül nem egy a maorit-köpenybe takarva, s egyik végét vállra vetve, önkénytelenül a régi rómaiak tógájára emlékeztetett De mindnyájan nagy előszeretettel viseltek fülékeket, többnyire tojásdadon köszörült zöldkőből, vagy nagy czápa-fogból, mely a fülezimpában szúrt lyukba fekete szalaggal van megerősítve.”¹⁰⁴

„Közeledünk a sátorokhoz s azokban hosszú, mintegy két láb magas asztalokat látunk föltárva, melyeken csinos kis, az ujseelandi len leveleiből font kosarak álltak, s melyekben főtt burgonya, disznóhús és halak voltak. A vendégek elszórt friss harasztra ültek a földön, vagy maguk alá kulcsolt lábakkal, vagy sarkaikon ülve, s kitűnő étvágyat tanúsítanak, mi mellett természetesen csak ujjakkal nyúltak az ételek után, mert kés és villa használatáig még nem emelkedett a maori. Fiatal emberek nagy üstökkel forogtak körül, s az evőknek theát töltöttek, mely az ujseelandiak szükségévé lett. Mindnyájan jó kedvben valának s mindenütt vidámság és elevenség uralkodott, s mi tökéletesen helyesnek találjuk egy régi angol író megjegyzését, ki a maorikat a déltengeri-szigetlakók francziáinak nevezé. A főnökök nagyon sajnálák, hogy az őket annyira meg tisztelő látogatásról előre értesítve nem voltak, mivel most nem lehetséges nekik, miután ők és törzsrokonaik csak európai öltözetet és semmi fegyvert sem hoztak magukkal, tánczaikat s egyéb játékaikat előadni, mit meg mi igen sajnáltunk. Ekkor elmentünk mindenhová, ahol a bennszülötteket kik már ettek, kis körökben a földön ülni láttuk,

¹⁰⁴ Budapesti Hírlap, 1859-04-23 / 93. szám

dohányozva és tréfálva töltvén idejöhet. A dohányzás mindkét nemnek szenvedélyévé vált s láthatni karon ülő gyermekeket, a mint a pipát anyjuk szájából kiveszik s tovább dohányoznak. A cseréppipát, oly kurta szárral, csak hogy szájba lehessen fogni, legjobban szeretik. Midőn ekként az egyes csoportok közt elhaladtunk s a gyakran valóban pompás alakokat bámultak, két ember tűnt föl előttünk, kik fejüket egy takaró alá dugák s keservesen sirták. Okát kérdezve azt hallók, hogy ők két barát és rokon, kik egymást rég nem látták s viszontlátásukat ekként ünneplék. Csók és kézszorítás ismeretlen valának a maorik előtt, ezeket csak utolsó időben verék át az európaiakkal a közlekedésben. De maguk közt most is fönnáll az orrdörzsölés vagy inkább orrnyomás szokása s ez a barátság vagy tisztelet foka szerint hosszabban vagy rövidebben tart. De a barátok és rokonok a viszontlátás fölötti örömeiket az által fejezik ki, hogy gyakran órahosszant is együtt ülnek s orraikat összeteszik, keservesen sírva és zokogva mellette. Ha senki sem látja, a nélkül teszik hogy fejüket betakarnák, más esetben takarót vetnek magukra. Általánosan föltűnt, hogy az egybegyűlt benszülöttek formája, színe s haja annyira különbözők, s német vendégeink úgy mint az angol tudósok azon véleményben voltak, hogy a maori törzs tökéletesen vegyes, melyben déltengeri szigetlakos, malayi, néger, chinai s maga a zsidó is, mindnyájan egyenlő mértékben vannak képviselve. Miután a „Novara“ tisztjei és tudósai egy óráig mulattak a tarka csoportok közt, a legszivélyesebb köszönetet mondtak a főnököknek s azon megjegyzéssel távoztak el, hogy ezen érdekes jelenet elfeledhetlen lesz előttük. Ekkor a benszülöttek ismét egybegyűltek a fensíkon a sátorok előtt, de az előbbi látvány helyett s azért, hogy megmutassák, miképp egy civilizált nemzettel élnek együtt, a távozó után háromszor három angol éljent küldöttek. Minthogy utolsó időben Auckland közvetlen közelében más ásványkincseken kívül kiterjedt kőszéntelegeket is fedeztek föl, ennél fogva a kormányzó Gore Brown megkeresi a commodor Wüllerstorffot, engedje meg, hogy azokat dr. Hochstetter az expedíció geológusa által megvizsgálathassa; miután ez készségesen megadatott, egy expedíciót szerelt föl a kormány, s hogy egyszersmind alkalmat nyújtson a „Novara“ tudósainak, az ország helyébe is jobban behatni, ezért az nem csupán a kőszéntelegre szorítottatott, hanem el len határozva az Auckland és Waikato, az éjszaki sziget legnagyobb folyója közt elhúzódnó, egész 15 mérföld széles őserdőt keresztül vágni, ezen pompás folyó partjait s a benszülöttek ott fekvő némely faluit meglátogatni. Dr. Scherzeren kívül, kinek más vizsgálatok és ügyek végett Aucklandban kellett visszamaradnia, s Zeliboron kívül, kinek kissé megtámadott egészsége nem engedé meg, hogy magát a várható fáradalmaknak kitegye, az expedíció összes tudósai részt vettek; ezenfelül, a „Novara“ parancsnoka báró Becks Kronowetter tiszt is. Auckland több tudománynyal foglalkozó lakóit szintén meghívá a kormány, kik közé e sorok írója is tartozott. Az expedíciót Drummond-Nay százados, a kormányzó segéde és Auckland tartomány déli részének kerületi biztosa (politikai ügynök a benszülötteknél), Heaphy, Auckland tartomány főmérnöke kísérik. Smallfield György, a „New Zealander“ főszerkesztője mint tudósító kísért bennünket. Dec. 28-án reggel öt kocsiban indultunk el Aucklandból. Daczára annak, hogy nyár közepén voltunk s egyetlen felhő sem borítá a sötétkéket, mégis igen mérséklék a hőséget a folyvást lengő száraz és tengeri szelek s német vendégeink nem győzők eléggé magasztalni a pompás új-zeelandi éghajlatot. Igaz, hogy a „Novara“ egész ott tartózkodása alatt 70—76 Fahrenheit foknyi meleg volt árnyékban, mi egyenlő 18—20. fokkal. így haladtunk vulkáni csürkök, merő kiégett tölcsérek közt, melyeken a benszülötteknek korábbi időben hadi utjok volt, a miért azok többnyire 4—8 láb magas terraszokba, melyek rendesen egymás fölött fekszenek, vannak bevágva, mi ezen hegyeknek sajátos kinézést kölcsönöz. A halom útjában vagy tövében fekvő villák, farmok, gyakran közepette díszes virágkerteknek, igen kellemes ellentétet képeztek a különböző irányban elhúzódnó, haraszt és más csalittal benőtt régi láva-áradatokkal. Itt ott lovak ugráltak a buja zöld mezőn, vagy erőteljes marha- és juhalkák legeltek békésen s igen világosan tanúsíták ezen legifjabb angol gyarmat gyors fölvirágzását.”¹⁰⁵

¹⁰⁵ Budapesti Hírlap, 1859-04-26 / 95. szám

„A kormány azon két ura, kik bennünket ide kísérték, elhozták magukkal maori szolgálókat, csinos ügyes két legényt, kik elköltött ebéd után a bennszülöttek előtt kedves játékot láttatának velünk. Ennek neve: mate mate, s abból áll, hogy az egyik kezeivel gyors mozdulatot tesz s e mellett matét kiált, mit a többiek ugyanoly mohósággal utánoznak. Mihelyt az utánczó egyszer hibázott, be van fejezve a játék s a vésztőnek kell kezdenie. Alig lehet képzelni, mennyire fölhevülnek e mellett a maorik, mint lódítják kezeiket és karjaikat a legsajátszerűbb állásokba, míg végre gyakran hosszas harcz után az utánczó hiányzik s a játék újra kezdődik. Közölünk többen megkísérlék velük játszani, s bárha mindent elkövetének, hogy comikus, gyakran csak a vargainasoknál látható s ekként a maoriknál teljesen ismeretlen kar és kézmozdulatok által az utánczókat tévedésbe ejtsék, ez mégis nem sikerült nekik, míg ha mi kísérlék meg mozgásaikat utánozni, azonnal vesztettünk, mi a természet ezen embereinek mindannyiszor homéri kacajra adott alkalmat. — Éjjel igen pompásan aludtunk ágyainkban ezen a civilisatio véghatárán fekvő vendégfogadóban, s alig képzelhetők el, hogy ezen egész vidék még húsz év előtt pusztaság volt, melyben kannibálok barangoltak, kik az európaiak ellenségül tekinték vagy őt.... a megevésig szerették. Másnap az expeditio geológiai része Heaphy vezérlete alatt tovább ment, hogy a körülfekvő, földtani tekintetben annyira érdekes völgyeket kinyomozza, míg másik része Drummond-Hay kapitány vezetése mellett egy vályúnaszádban, melyet a bennszülöttek vakának neveznek, Te Tahekin, egy a manukani kikötőbe szakadó folyócskán indult el, hogy a bennszülötteknek egy közel fekvő faluját meglátogassa. A mi vakánk mintegy 25 láb hosszú s mintegy 2 1/2 lábnyi volt átmérőjében, s a kahika (*podocarpus excelsus*), fehér diófa törzséből állt. Egy ily rakát a bennszülöttek öt font sterlinggel fizetnek meg s húsz harmincz évig tart, míg egy hasonló kanoe, a totara (*podocarpus totara*) fájából kivájva, 30 font sterlinget ér s gyakran még száz év múlva is használható. Vannak vakák, ezen erdőóriásokból készítve, melyek 70 láb hosszúk s öt hat lábnyi nyílásuk van s a korábbi hadjáratokra használtattak, miután ily járműben kényelmesen elférhet mintegy 100 ember. Vakánk mindkét végén friss harasztal volt fedve s négy evezővel ellátva, melyek közül egyet a bennünket kísérő maori használt, míg mi többiek úgy mint ő sarkainkon ülve, vagy kinyújtott lábakkal félig fekve, csakhamar megismerkedtünk annak használatával. Ezen evezők alsó vége hegyes s a vizet azzal, függőlegesen tartva, ugyszólva tova kell lapátolni. Az ár, mely beszállásunk pontjáig ért, már leszállt, úgy hogy csak nagy bajjal juthatunk nyílt járó vízbe. De daczára minden törekvéseinknek nemsokára majd zátonyon ültünk, majd meg valamely sziklaháton, de mi követve a bennszülöttek példáját, csakhamar leveték lábbelinket s a vízbe ugrottunk, hogy velük egyesülten a vakát ismét tengővé tegyük, s az akadályt elhárítsuk; ekkor egy vízsodrón hatoltunk át, mi alatt a vájat a vízen áthúzódó sziklagerinczen át kelle emelnünk. Körülöttünk síri csend uralkodott, melyet csak néha zavart meg egy kacsa vagy más madár fölrepülése. Fájdalom nem lehetünk, minthogy hét személy volt a naszádban, mely ennél fogva meglehetősen mélyen merült be, s ezért a legpontosabban kelle az egyensúlyt megtartani, hogy föl ne forduljon. A partok vízi növényekkel s szép csalittal voltak fedve s erőteljes színeik és szép formáik által kapcsolatban az idegenszerű környezettel bájos tájképet képeznek. Dél táján a víz megnőtt, a folyó szélesebb lett s mi annál gyorsabban haladtunk rendeltetési helyünk felé. A kilátás terjedtebb lett, a halmokat bokrozat lépé el, mely a víz partjáig terjedt, itt ott egy nikaupálma emelkedvén ki. Barna és sárga árnyalatok az egésznek egy németországi őszi tájkép külsejét kölcsönzik. Itt ott egy sziklán vagy zátonyon álló fatörzs mutatja, hogy néha esőszakadások rohannak le a hegyekről s gyors esésükben az őserdő lakosait magukkal ragadják. Nem sokára bementünk a Maukan kikötő egy ágába, mely minden oldalra beágaztatja öbleit a szárazba, de a falut még ezért nem fedőzhettük föl. Végre megláttunk egy maorit, ki egyszerű horgonyával halászva egy sziklán ült, feléje evezünk s tőle hallók, hogy a falu még két óra járásnyira van, nekünk azonban oda gyalog kell elmennünk, mivel a folyón odáig nagy volna a kerülő. Drummond-Hay kapitány kérdésére, várjon akar-e kalauzunk lenni, azt válaszolá, hogy ő ide halászni jött s ezért munkáját nem akarja félbehagyni. Azonban az idegen

kavasz tiszteletére (Poeck parancsnok velünk volt) készségesen átadta három halát. Mi azalatt kiszálltunk a partra s haditanácsot tartottunk, melyben el lón határozva, hogy a falu látogatásával föl hagyunk s csak a környéket vizsgáljuk meg. Frauenfeld vidám fölkiáltása, ki a parton kutatva néhány lépéssel tovább ment, mindnyájunkat élénk mozgásba hozott s hozzá érve egy osztriga-telepen látók öt állni s azt több mint természetbúvári szemmel nézni. Derekasán segítők öt ezen tengeri kincsek összegyűjtésében; csakhamar mintegy száz darab volt fölütve, vidám tűz pattogott, a nagyobbik hal gyakorlott kezek által csakhamar meg volt tisztogatva s nyársul szolgáló boton a tűzre téve és megsülve. A maori nagy figyelemmel nézte a parancsnokot, a mint a halat nyugodtan közjóra megtisztogatta s az osztrigákat fölütötte; jó indulatú vonásai mosolyra húzódtak, mi által széles szája két sor szép fehér fogat tüntetett ki, ezt mondva: kavasz goodman, mi a maori eszmemenetből áttéve, mintegy ezt jelenté: a kormányzó egész ember. Kormányzónak neveznek a maorik minden magasb rangú tisztet, minthogy a fensőbb rangfokozatokról nem tudnak maguknak semmi fogalmat sem képezni. Félóra múlva kész volt az ebéd, egy ív itatós papír szolgált túlul pecsenyénk számára s köröskörül ültünk friss lágú haraszt, ujainkkal nyúltunk az étel után s osztrigákkal fűszerezett lakománk ezen idegenszerű környezetben valóban derekasán ízlett. Szomjúnkat pedig egy a szikláról lecsörgedező patakocskánál csillapítottuk, és pedig, mert nem volt mivel menni, a bennszülöttek módja szerint, szánkat közvetlen érintkezésbe téve a vízzel. Ekkor a gyűjtéshez fogtunk, növényeket és tengeri füveket raktunk össze, csigákat, kagylókat és rovarokat szedegettünk. Sellény nagy gyorsasággal és hűséggel levázolá ezen szép pontot, s minthogy az ár 4 óra táján ismét emelkedett, elindulási pontunkra minden további baj nélkül visszaveztünk. Druryba érve, ismét összetalálkoztunk az expeditio másik részével s eszméinket kicserélve és a nap kalandjait elbeszélve, nem sokára a visszaindulásunkra gondoltunk, miután holnapi, az őserdőt át vezető utunk meglehetősen fáradságokra nyújtott kilátást.”¹⁰⁶

„A láma az udvarokban napkelte után nem hagyott többé aludni; minden oldalról hoztak be lovakat, melyek részint lovaglásra részint a padgyász hordására valának rendeltetve. Csakhamar föl valánk öltözve s készen az elindulásra. Poeck parancsnok, hivatásabeli ügyek által Aucklandba visszahivattatván, nem vehetett tovább részt az expeditióban, minek folytán, mindnyájunk nagy sajnálatára búcsút kelle tőle vennünk. Pompás nyári reggel volt, rózsás illat terjedezett szét az egész vidéken, a dicső színvegyületek, ily nemben talán még soha egy festő által sem visszaadva, Claude Lorrain halhatatlan műveire emlékeztettek. A magaslatokra fölkiyózó út itt kocsiknak járhatatlan kezd lenni, bárha targonczák még sok mértföldre mehetnek rajta tovább. Egy órahosszat meződús, hullámzó földek közt haladtunk, melyek többnyire besövényezve és erőteljes marha által élénkítve valának; időnként egy díszes ház tűnt föl virágokkal és díszítő bokrozattal körülvéve, s mutatá, hogy annak lakója túl van azon első kemény időkön, midőn egy gyorsan összetákoltt wharóban (bennszülötti ház) kelle laknia s az erdős berkes országot mívelés alá vennie. Végre a bennünket a Waikuto folyótól elválasztó erdőbe benyargaltunk; mennél belebb értünk, annál sűrűbb lett a bokrozat, annál méltóságosb a fák alakja. 150 láb magas fák nem voltak ritkaságok, pálmák és páfrányok 25 lábnyi magassággal alattuk állva, meglehetősen közönségesek. Kúszó- és élősdű növények mind inkább terjeszkedtek, s az óriásfákat föl egész a legmagasb csúcsokig befödtek indáikkal és nedves leveleikkel. Közben Új-Zeeland csodálatos madarai, a sok lónak szokatlan zaja által fölriasztva, minden irányban fölrepültek vagy a hallgatót dallamos énekükkel megörvendezteték, mi bennünket egy otthoni élvezett kora reggeli órára emlékeztetett. Fájdalom nem egynek közülük nem volt többé megengedve, továbbb a szabad erdei életnek örvendhetni, minthogy egy biztos lövés a telhetetlen zoológ birtokába ejte őket. Az erdő legsűrűbb lakója a tűi (prothemadera, novae sei.), melyet Cook parancsnok lelkesznek nevezett el, mert nyakán két feltűnően fehér tolla van. Szinre és alakra nagyon hasonlít a német

¹⁰⁶ Budapesti Hírlap, 1859-04-30 / 98. szám

jégmadarhoz. Victoran és fáradhatlanul szökik ágról ágra, s messze hangoztatja dallamos énekét. Ezen madáron kívül, melyből csakhamar egy pár példányt lelőttünk, az erdőket a kukariki (platycercus Novae Zel.), egy kis zöld papagály élénkíti, mely magát a lombos lombozatban hintázva, visító hangot ad, s ez által ismét a föld forróövi tájaira emlékeztet; az ő neméből is egy pár Frauenfeld táskájába vándorolt. Ma alkalmunk nyílt Drummond- Uay kapitány tehetségét és ügyességét bámulni s megfoghatnak találni azt, hogy egy ember, ki évek hosszant gyakran egész idő alatt egyetlen európai nélkül látható, a bennszülöttek közt egy sátorban él, lassan lassan, nem csak ezek szokásait elsajátítja, hanem szintoly éles szemet s ugyanoly biztos kezet nyer. Kígyóként tekerődött át minden nesz nélkül fegyverrel kezében a sűrű bokrozaton, hogy a félénk madarakat meglepje, célját soha el nem tévesztve, s midőn déltáján egy pataknál kipihentünk, egy kis czinege-nagyságú madarat a fán láttunk és sajnáltuk, hogy a vastag söréttel fegyvereinkben ezt le nem löhetjük, csendesesen fölvetett egy kis követ, ezélt s a madárkát egész biztossággal leejtette az ágról. Minthogy a vízbe esett, ennél fogva Heaphy főmérnök, a nélkül, hogy czipőjét és harisnyáját levetné, szintoly nyugodtan bement a neki térdig érő patakba, hogy a madarat fölvegye, az erre nézve tett megjegyzésünkre mosolyogva viszonzván: „majd megszárad megint.“ önkénytelen a Cooper-regényekre emlékeztet ez bennünket, az „áttalálókra“, „szarvasösökre“ stb., annál inkább, miután ez urak egyes oly epizódokat beszéltek el életükből, melyek a Cooper által leírt kalandoknak épen nem állnak mögötte. Drummond-Hay többek közt beszéli, hogy két év előtt, csak egy nagy késsel ellátva, az ország egész helyét elborító erdőben eltévedett; három első nap részint a kövekkel a fákról lehajított madaraktól, részint az anekopálma beléből élt; de aztán meggyöngültek érzékei, s a helyett hogy a folyók járását követné, mint bizton a bennszülöttek valamely telepjéhez vezetne volna, mostantól fogva folyvást tévedezett, gépileg az énekapálmát keresve s annak belével táplálkozva. Végre 14 nap múlva lövéseket és emberhangokat hallott s csakhamar aztán egy tisztás erdei halmon letelepedett európai társaság közepett volt, mely vad (elvadult) disznókra vadászással elfoglalva, itt kipihent. Természetesen megkínálák kenyérral és theával, mit nem fogadott el s ösztönszerűleg mindig az anekopálma után nézett körül, míg végre evésre ivásra nem kényszerítették. Ekkor csakhamar magához jött s nyugodtan elbeszélé kalandjait. Különb, mondá mosolyogva, midőn őt sajnáltuk, ezen tápla nem épen oly rász. Tüstént megfogá erdei szekerczójét, (félíg szekercze, félíg kés) s elment az erdőbe. Egy pár szekerczeütést hallánk s tüstént visszajött a pálmabéllel, nekünk azt megízlelés végett átnyújtva. Íze valóban nem rossz s a németországi fehér répához hasonlít, de vajjon tápláló-e, ezt nem vitatjuk. Valószínűleg egyikünknek sem lesz alkalmá azzal próbát tenni, mely ha mellette semmi rágni valót nem kap, semmi esetre sem tartozik a legfőbb kellemetességek közé. Fél órai lovaglás után Rama Ramába értünk, egy három hó előtt egy gazdag angol által megkezdett telepbe. Mintegy 70 angol hold máris művelés alatt áll s borsó, répa, bab, burgonya s más konyhanövények, saját használatra ültetve, már teljes virágzásban álltak néhány holdon. A tulajdonos, Martin úr, egy igen művelt s tanult ember körül vitt és megismertetett bennünket a termővé tevés módjával. Két kis viskó a páfrányfa egymásba illesztett törzseiből állva és kákalennel földve, neki és munkásainak ideiglenesen konyhával és hálólhelyül szolgált, míg egy emelkedett helyen már egy diszes faház építésével volt elfoglalva, melyből ezen jövő falka-fejedelem a maga birtokát áttekintheti s gyorsan gyarapodó falkáinak látványán legeltetheti szemeit. Számosak az erdei patakok és folyócskák, melyek ezen egész halmos vidéket átkígyózzák s így ő is oly helyet választott, melyet egy tiszta, hűvös s kiapadhatlan erdei patak áztat. Megízlelők e vizet, s hideg és kellemesnek találták azt. Az egész föld Aucklandtól egész Waikatóig biztos kezekben van, részint üzerek, részint oly emberek által holdankint tíz shillingért vétetvén meg, kik későbbi években maguk akarnak azon gyarmatot alapítani. Martin úr itt 1000 angol holdat két font sterlingért holdankint vásárolt, melyeket a kormány két év előtt 10 shillingért vett át, mit csak azért közlök, mert mutatja, mily könnyen juthatnak itt a vállalkozók gazdagsághoz. Az út több pontján műutat csinálnak, s bár a munkások, kik azzal

megbízatván, naponkint 10 shillinget egész egy fontig keresnek, mégis lassan megy a munka, minthogy a munkaerők még folyvást ritkák s a munkások szívesebben maradnak Auckland közelében, hol élelmezésen kívül hat egész nyolcz shillinget s az ácsok 10—12 shillinget érdemelhetnek nyolcz munka óráért. A most szűkebbé váló ut mindig rosszabbá lesz, a talajon eltekergődő gyökerek, melyek közt a pocsolják a lovaknak a járást oly bizonytalanná teszik, hogy csak a legnagyobb vigyázattal mehettünk előre, mindinkább szaporodtak. Az ösvényre hullott óriási fatörzseken keresztül kelle másznunk, mely alkalommal természetesen leszálltunk s a podgyászokat is leszedtük a lovokról, úgy nyújtván át azokat. Néhány urak, neveket nem akarok említeni, különös segítségünkre voltak, s a zsákokat valóban atyai gondossággal juttaták a fatörzseken át, mert ezekben meglehetősen számú szalmába takart palaczkok valának, melyeket a bölcs kormány gyöngéd gondoskodásból velünk küldött s a legkülönfélébb igen jó borokat tartalmazák. A lovak közül némelyek, az e nemű utazáshoz hozzászokva, gyorsan átmásztak, míg más bokrosabb lovak számára hidakat kelle építenünk, hogy az akadályokon átsegítsük, mi gyakran igen nehezünkre esett, de mégis mindig nevetésre adott alkalmat, miután senki sem akart az ezekhez már szokottabb angoloktól elmaradni. A patakokon és folyócskákon át épített hidak két nagyobb keresztbe fekvő fából álltak, melyeken páfrány vagy pálmatorzsek lazán feküdtek vagy néhány kúszó növényekkel voltak megkötve, hogy a lovak lábai alatt ne gördüljenek; néhány ló mindamellettt keresztül tört s hason fölülig csüggött benne, de mindannyiszor sikerült azokat kiemelnünk. Néhány kies völgynél, hol a szemközt fekvő hegyfal láthatóvá lőn, elragadtatva állapotunk meg s nem győztük ezen dicső erdők buja pompáját és erőteljes zöld színét bámulni.¹⁰⁷

„Estve felé az erdő világosabbá lett s nemsokára harasztal benőtt hullámzatos síkra léptünk. Balra tőlünk egy szépen formált hegy nyújtá ki sziklafejét az erdő fölött s az annak tövében több helyütt fölszálló füstfelhők mutatak, hogy ott a bennszülöttek egy faluja fekszik. Előttünk egy nagy folyamvölgy terült el, melyen a Manga tawhiri foly, két óránnyira tovább a Waikatóba szakadva, melynek folyását a szép láthatárt bezáró hegyvonalak árulák el. Minden fáradalom feledve volt, az előttünk föltárult panorámát örömmel üdvözlők s gyorsan nyargalánk az előttünk fekvő Manga tawhiri nevű maori faluba. A bennszülöttek sietős összefutása mutatá, hogy látogatásunk nem kevés izgatottságot és kíváncsiságot gerjesztett bennük; csakhamar kunyhóik közt voltunk s itt Drummond- Hay kapitány elemében volt. A maorikat saját nyelvükön köszönte, melyet egyforma jártassággal beszél, kifejté előttük, mekkora tisztelet éri őket, s ekkor a valódi barátság minden jeleivel fogadtatánk általuk. Csakhamar ki volt keresve a legújabb wharé, melynek lakói más kunyhóba telepedtek át; a két maori szolga rögtön kitisztogatót hozott, friss harasztot hozott, mely a földön kiterítve, nekünk szék, asztal és ágyul volt szolgáló, s kevés perczre azután rajta feküdtünk, az erdei út fáradalmai után kissé kipihenendők, még mielőtt tovább nézegettünk és kutattunk volna. A whare, így nevezik az új-zeelandiak kunyhókat, hosszúkás négyszöget képez, mintegy 20 láb hosszút és 14 láb széleset s pálmák törzseiből van alkotva, melyek szoroson összetákolván. A középütt mintegy 15 láb magas tető, mely a rendesen nyolcz láb magas oldalfalakra feszül, vékony, többnyire hasított törzsfából áll s kákalen fonadékkal van fedve, mely úgy van összeállítva, hogy a víz be nem halhat, hanem lecsorog. Azt egy középütt álló törzs tartja; gyakran három ily támasz van a viskó nagyobb szilárdsága végett. Az oldalfalak is gyakran durva, szintén phormium tenaxból font gyékénnyel vannak fedve. A széles oldalak közepében egymással szemközt két ajtó van, míg két lapos fadarab az ajtók két oldalán az egyiktől a másikig kinyúlva, azok közt kissé alacsonyabb folyosót képeznek, mely által a viskó két osztályra szakítatik. Rosz időre az egyszerű konyha rendesen egy mellette fekvő wharéban van, mig szép időben a bennszülöttek a viskó előtt főznek. Félórás nyugvás után az ajtó elé léptünk s a falulakosok nagyobb részét ott találtuk egybegyűlve, kik bennünket barátságos tagjáratással üdvözlettek, szereinket megnézték s különösen a vadászati eszközöket ismerő szemmel vizsgálták, s egymásután kapait

¹⁰⁷ Budapesti Hírlap, 1859-05-01 / 99. szám

(igen jól) kiáltottak. Sellény azonnal kiválasztott egy illő helyet s lefesté az előttük kifejlődő jelenetet, melyet könnyebb trónnal lekötöni, mint leírni. A falu mintegy 15 elszórtan fekvő viskóból áll, melyek közt a mindkét nembéli lakosok egy része európai öltözetben, vagy takarókba burkolva a földön ült, feküdt vagy sarkain guggolt. Kedélyes bizalmassággal játszottak és heverték közültünk egész vagy fél meztelen gyermekek, fekete sertések és kutyák minden ismeretes fajból, mely állatok velük a legszívélyebb egyetértésben látszanak élni. A mi ahareánk a legtisztább az egész faluban s úgy tetszett nekünk, hogy másutt mindenütt túluralgó a rondaság és tisztátalanság. A viskók közé mentünk s egyikkel másikkal beszélni igyekeztünk vagy magunkat másként valahogy megértetni ; a legtöbben kezeiket nyújták s szíves kézszorítással fejezik ki örömüket a fölött, hogy bennünket maguk közt láthatnak. Itt újra azon megjegyzést kelle tennünk, hogy szín, haj és alakra alig hasonlít egymáshoz csak is két maori; egyes pompás férfialakok általános figyelmet gerjesztettek, bárha a nők és leányok, kik közt néhány kivételt lehetne találni, nem tetszettek oly mértékben szépeknek. Egy szép leány föltűnt, ki egy malaczt nyakkötővel díszített föl, karjain magával hordozott, s mindazon enyelgésekkel elhalmozott, melyekkel európai hölgyeink ölebecskéikeit szokták. — Egyébiránt a nyifogó malaczka igen kedves volt s mi tanácsoljuk változatosságot kedvelő szépeinknek, tegyenek egyszer próbát egy ilyen új-zeelandi malaczczal. Ha megnő, a háztartásnak is van haszna belőle. Egyik ház oldalában a maori tűzhelyére föltalálák a kész ebédet, s miután a földet, és takarót eltávolították, tiszta kellevelekben fekvő párolgó burgonyákat láttunk dióhéjjal körülvéve előtűnni. Azalatt a nők és leányok kákalenből egy pár percz alatt igen csinos kosárcákát fontak, melyekbe a burgonyákat be s néhány angolnát rátettek. Nekünk is hoztak egy teli kosarat s a legszívesebben kénytelenek az evésre. A burgonyák kitűnőek voltak, de só nélkül, melyet a bennszülöttek nem ismernek, nem igen akart ízlelni. Kísérőink ugyan mondták, hogy ahhoz nem sokára hozzá lehet szokni, biztosítva bennünket, hogy ők, ha egy pár hónapig a maorikkal az erdőben élnek, az ő módjuk szerint ettek s a sót nem is kívánták, mi mindnyájunk előtt igen föltűnt. A szomszédok közül sokan eljöttek friss kosárcáikkal kezükben, mert ily fonadék csak egyszer használtatik s ekkor eldobják, s kínálatlan is hozzá láttak. Mindig annyit főznek, hogy a szomszédok közül mindegyik vagy bármely más helyről jövő utas ehessék, mert a maori vendégszerető és sok esetben valódi izgalmas samaritanus, minek nekünk nem egy megindító példáját beszélték. A ház tulajdonosa eltűnt volt s mint a nyitva álló ajtón keresztül láthattuk, azzal foglalkodott, hogy hajait fésülte, s ez megtörténvén, haját, nyakát és karjait angolnásírral bekente. Ekkor toilettjét befejezván, tiszta takarót vetett magára s egész fényes dicsőségében jelent meg előttünk, hogy bennünket üdvözöljön. A bennszülöttek köszöntése igen sajátos s alighanem csak az ujzeelandinak tulajdona. Fejét fölveti, s e mellett különös le nem írható módon pislogtatja szemét. — Ekként megismerkedvén a falu lakóinak szokásai és módjával, egyszerre a hegyháton, melyen átjöttünk, hat lovagot láttunk nyaktörő módon vágatva előre ugratni, s midőn közelebb jöttek, nem csekély bámulatunkra hat fiatal maorit ismertünk föl pompás lovakon, kik egy törzsrokonuktól, ki bennünket az erdőben látott, hallák, hogy pakehák (fehér emberek) jöttek látogatásukra s kik ennél fogva bennünket üdvözölni jöttek. Mindnyájan európai öltözetben voltak, jó angol nyergeik voltak s kitűnőleg értettek lovaik tánczoltatásához. Úti kísérőinktől nem kis álmélgodásunkra hallók, mikép vannak egyes családok, melyek 50—60 lovat, sok ökröt, teheneket és sertéseket bírnak s e mellett több ezer font sterlingjök van a blulban. A viskóba visszatérve Drummond Hay és Heaphy urakat a két maorival együtt vacsoránknak bennszülötti módra elkészítésével látók elfoglalva, s e mód oly érdekes, hogy tovább kell időznöm mellette. A hangi-maori (főző tűzhely) egy a földbe ásott, 3 láb hosszú és széles s másfél láb mély lyukból áll. Abban hatalmas tüzet gerjesztenek száraz fából s köveket raknak reá, melyek az által lassan kint át meg áttüzesednek. A fa hamuvá égvén, ekkor ezt a mint lehet eltávolítják, a kövekre kissé megnedvesített phormium tenax takarót fektetnek, ezután egy réteg kel levél következik. Ennek megtörténte után angol barátunk egy fiatal sertésnek felét, melyet tüstént megérkezünk után öltek le, a nyílt oldalával lefelé fordítva a kel-

levelekre fektettek, ekkor ismét egy réteg kel-levelél következett s két kákalen takaró. Az egészre rálapátolók a földet s erősen ráverték, úgy hogy a kifejlődő gőznek semmi rést ne engedjen. Ha egyik vagy másik helyen keresztülhatott a gőz, úgy azt még jobban feltöltötték s egy lapos fával addig verték, míg tökéletesen be nem dugult. — Ha kellelél nincs, úgy a tuakura (diaksonia squamosa,) egy nedves helyeken gyakran előforduló páfrányfa leveleit veszik. Azon jó tulajdonuk van, hogy a húsnak kellemes itt kölcsönöznek, míg minden más növény ellenkező hatást tesz.”¹⁰⁸

„Két óra hosszant földve maradt a kemencze s fél órával annak megnyitása előtt egy más kicsit állítottak föl s burgonyával megtöltöttek, melyek körülbelül 20 percz alatt megfőttek. Minthogy az átcsepegő disznósír a köveket mindig nagyobb hőség kifejtésére bírja, ezért nem szükséges, a húst körülvevő gyékényeket igen megnedvesíteni, míg ez a burgonyáknál szükséges, minthogy semmi nedvességet nem adnak. Ebédünket ekkor frissen font káragyékényeken föltálalák s mi mindnyájan részint magunk alá kulcsolt lábakkal, részint sarkainkon ülve derekasan hozzá láttunk. Az íz valóban semmi kívánni valót sem hagy s otthoni gastronom barátainknak ajánljuk, készíttessenek maguknak egyszer ily mód szerint ebédet. Evés közben egyik szeretetre méltó angol kísérlőnk beszélé, hogy a bennszülöttek ily módon főzték meg az emberhúst, miért is ezen készítmódot à la cannibale módnak neveztük el s örvendeni fogunk, ha jövőben otthon a korszellemmel előhaladó európai vendéglőink étlapjain „à la cannibale disznóhúst vagy burgonyát“ olvasandunk. Vagy képzeljünk magunknak a wurstelpraterben egy czimert két rettentő kinézésű új-seelandi harcossal oldalvást, középütt óriási feliratot vérvörös betűkkel „Te Hangi Maori“, vagy „az emberevők kemenezéje“. Alább pedig: „Itt az új-seelandi kannibálok módja szerint készíttetik a disznóhús burgonyával. Egy adag ára 30kr, a nézés a főzésnél külön 20 kr.“ Vájjon nem jutna-e mindenki oda, hogy magának ezen gastronomikus élvezetet megszerezze s nem fogna-e a vállalkozó nem sokára meggazdagodni?! Mindenesetre pedig fönntartom magamnak az indítványért a tiszta nyereség egy részét, vagy ha eszmém kizsákmányolására részvényes társulat alakulna, kész vagyok az igazgatói állást elfogadni. Lassanként maori barátaink közül többen mellénk ültek, kik csöndesen oda ültek és nagy csodálkozással nézték, mint költők el ebédünket késsel és villával, de máskülönb illedelmesen és szerényen viselték magukat. — Még sokáig ott ültünk a szabadban a fénylő csillag ég alatt szivarainkat szíva s magunkat ezen idegenszerű környezetben tökéletesen gondtalanul és kényelmesen érezve, pompásan aludtunk a puha harasztágyon, magunkkal hozott takaróinkba burkolva s napkeltekor újult erővel ébredtünk föl, hogy az ó évet a Waikató folyónál fejezzük be. Hogy lehető sokat gyűjtsünk, kis pénzeket ígértünk a gyermekeknek, ha érdekes gyíkokat és rovarokat keresnek, minek folytán sokan már kora reggeli órában eljöttek s a legkülönbébb dolgokat elhozák, melyek közül sokat mint még nem ismertet, szívesen elfogadánk. Dr. Hochstetter buzgón nyomozá a környéket, Sellény többeket a bennszülöttek közül lerajzolt és festett, kik ez alkalomra magukat különösen földízítették, egyrészt a maori öltözetet vevén föl, melyet kakahunak neveznek, másrészt a harezosi öltönyt választván, bőrökbe takarva s lándzsákkal és furkasokkal fegyverkezve s melléje lehetőleg vad képet vágva. Gyermekekileg örültek, ha a leirt kép, a mint azt nevezik, a megszólalásig hú volt s nem egy, fájdalom előttünk érthetetlen megjegyzést tettek reá, mely azonban a számos körülállókat mindannyiszor a legnagyobb vidámságba helyezte. Frauenfeld és Jeltinek a maguk szakjában gyűjtöttek; mi többiek körüljártunk s megszemlélők a pót-templomot, egy 8 törzsön nyugvó nagy és minden oldalról nyílt tetőzetet. Mindnyájan keresztények s a legtöbben közülük oly buzgalommal teljesítik kötelességeiket, hogy teljes joggal egy kis képmutatást lehet alatta gyanítani. A maorik többnyire az angol államegyházhoz s felekezeteihez tartoznak, de sokan közülük katolikusok, amint épen a missonariusok előbb vagy később érkeztek el hozzájuk. Isteni tiszteletüket vagy az országban szanaszét élő missionariusok vagy az erre külön kirendelt, körülutazó papok tartják, mi az ország helyében gyakran a legnagyobb erőfeszítésekkel és

¹⁰⁸ Budapesti Hírlap, 1859-05-06 / 104. szám

nélkülözésekkel van egybekötve. Sok bennszülöttek, missionáriusoknak nevelve és hitszónokokul vagy előimádkozókul utazva, általában nagy befolyással bírnak törzsrokonuknál, annál inkább, minthogy a legtöbben közülük valóban keresztényi életet folytatnak. Különböző missió-intézetekben, vagy mint halljuk, Rómában több fiatal embert hitszónokok és papokká képeznek, hogy később testvéreiket a kereszténység megkezdett útján tovább vezessék. A falu körül fekvő földeket, búza, burgonya, tenyéri, hagyma és kellel beültetve, a legjobb állapotban találtuk; de midőn a folyóhoz értünk, nem kissé csodálkoztunk, egy a legújabb angol szerkezet szerinti malmot találhatni, mely már majdnem teljesen kész s egy angol által az egész törzs rovására 5000 font st. költséggel állíttatott. Ebből világosan kitűnik, hogy a maorik testestül lelkestül kereskedők, kik igen jól tudják, mi hoz nekik pénzt, mert bárha a lisztet, melyet őrlendnek, maguk alig fogják használni, az mégis, Aucklandba szállítva, sok pénzt hoz nekik, mit mindenek fölött kedvelnek. Dél táján három kanoéban megindultunk s a Manga tawhirin lefelé haladtunk, mely legtöbb helyen oly szűk, hogy a keskeny járművek nem haladhattak tovább. Egy óra múlva a hegyek kitágultak, a folyó kiszélesedett és mindkét oldalon mocsáros síkokat képezett, kákalennel s más szép és magas vízi növényekkel fedve, míg kis távolságban pompás fák jelölék a magasabban fekvő termékeny földet. Kacsák és más vízi madarak, az evező csapások által fölriasztva, fölrepültek vagy alámerülni igyekeztek, de mi a sűrű növényzet mellett nekik nem mindig sikerült s az egyik maorinak alkalmat szolgáltatott, a maga ügyességét bebizonyítani. Éles szemével észrevette, hogy egy kacsá elrejtőzni igyekszik, de a túlsűrű növényzet és gyökérzet miatt nem bírt teljesen alábukni. A maori anélkül, hogy helyzetét megváltoztatná, legalább tizenöt lépésnyi távolságban oly nagy biztossággal veté utána evezőjét, hogy annak hegye a madarat találá s rögtön megölé. Pompás nap volt. Az egész idő alatt csak 18 —20. foknyi meleg volt, ezért a hőségtől csak keveset szenvedünk s a változó benyomásoknak, melyek ezen szűz országban minden perczben más más jelenetek által idéztetnek elő, egész lélekkel átadhatók magunkat. A folyó csakhamar ismét megszűkült, a halomsorok közelebb jöttek pompás őserdővel fedve, mely egészen a víz széléig ér s gyakran fölöttünk leírhatlan szépségű lombozatot képezett- Végre a folyócska, mely ekkorig nyugatnak folyt, délnek fordult s mi beértünk a Waikatóba. Minden oldalról elragadtatás fölkiáltásai hallatszanak. Összehasonlításokat tevének a Rajna és Dunával, melyeknek ezen méltóságos folyam, az emberi kéz által meg nem szentségtelenített őserdők s szép formájú sűrűn benőtt hegyek közt tova folyva, szélességre csak keveset enged. Szent nyugalom terült el barna vize fölött, csak itt-ott szakítottván meg egy madár fölroppenése által, mely itt ritkán háborgatott magányban, és rendszeren bizton az ember öldöklő kezétől folytatja életét. — Hogy a pompás erdei jelenetet élvezhessük, szorosan a part mellett haladtunk, majd az egyik majd a másik oldalon s nem győzők eléggé bámulni a tenyészet roppant bujaságát. Közben zöld papagályok surrantak el a csúcsokon vagy erdei galamb bújá el szerelmi fáját az árnyas lombtető alatt, a kakuk is hallatá néha szavát, de különben minden csöndes volt. Délután rekkenőbb lett a jég, a nap erősen kezdé égetni s távoli menydörgés felölé, hogy egy hűsítő eső nem sokára meghozandja az óhajtott enyhületet. S midőn a zivatar végre megjött, a fák alatt kerestünk biztos menedéket, hol annak elvonulását bevárók. A zúgó dörgések a hegyekben százszoros viszhangra találtak és még inkább emelők a benyomás nagyszerűségét a minket körülvevő őserdő közepett.”¹⁰⁹

„Fél óra múlva minden elmúlt volt, az ég ismét kiderült; a víz a kanoékból csakhamar ki volt merítve, friss száraz harasztot vetettünk azokba, s erőteljes evezéssel egytóra múlva, mely alatt alkalmunk volt ezen dicső természetnek folyvást változó jeleneteit bámulni, Tuakau, egy nagyobb maori falu első házai mellett voltunk. Egy csinos ösvény kígyódzott innen halmos, többnyire beültetett földeken keresztül a hús percznyire fekvő főfalug, melyben legbarátibb fogadtatásra találtunk s nemsokára a legjobb wharéban kényelmesen behelyezkedve, kipihenhattunk. Nemsokára mindegyik újból munkához fogott. Egy fiatal bennszülött

¹⁰⁹ Budapesti Hírlap, 1859-05-07 / 105. szám

ajánlkozott, hogy madarakat lövend s a reá bízott fegyverrel az erdőbe ment; rövid időre azután két lövést hallottunk s utána csakhamar megjelent két madárral, egy papagálylyal s egy bagolylyal. A maorik, mennyire tapasztaltuk, kitűnő lövészek, s bárha a kereszténység tanai a béke művei, a földművelés s marhatenyésztés iránt fogékonyabbakká tevélőket, mégis folyvást harczias szellem él bennük s a puska kezelése legkellemesebb foglalkozásuk. Ez azonban csak kevés, különösen a kormány kedvezményét élvező főnök kezében van, mert ennek engedélye nélkül egy bennszülött sem tehet egy lövést sem. Több nőt a tutu vagy tupakihi bokor mazsolaszerű bogyóinak gyúrásával látánk elfoglalva s kezeik annak nedvétől sötétvörösre valának festve. Egy findzsában megkínálának ezen zavaros vörös nedvvel s úgy találók, hogy íze hasonlít a kék szőlő mustjához. A bennszülöttek azt tüstént elkészíttetése után megiszszák s nem tudják, hogy forrás által talán borhoz hasonló italt készíthetnek. Míg e nedvet ártalom nélkül megihatjuk, addig a bogyók magja mérges s néha az abból kóistolgató gyermekek halálát okozzák, minek folytán ügyelnek annak kisajtolásánál, hogy a mag bele ne essék. — Dohánynedv kitűnő ellenmérgeknek mondatik s a legtöbb esetben sikerrel alkalmaztatik. A marhára, mely pedig szenvedélyesen szereti, szintén veszélyesek ezen erdei bokor levelei, ha reggel üres gyomorral eszi. De ha ez nappal s füvel vegyest történik, úgy táplálólág hat mint a friss lóher s ugyanoly hatást idéz is elő. A vacsora ismét hasonló módon a la cannibale készült s mi jó étvágygyal költők azt el. Sylvester estéje volt s föltevék magunkban, hogy azt a szokott módon töltjük s az új évet az ellenlábásoknál hazai szokás szerint köszöntjük föl. Egy vaskatlan punsch bowlenak használtatott, két üres palaczkra szúrt gyertya képezé a világítást; a magunkkal hozott palaczkokból csakhamar egy punschhoz hasonló ital volt készítve, mi mellett használók a német és angol tapasztalatokat, így ültünk, az éjféli órát várva, bizalmas társalgásban együtt, s visszaemlékeztünk a távol honra s drága barátjainkra, kik e perczen csak az év utolsó napjának munkáihoz fogtak, minthogy mi itt Új-Zeelandban 12 órával előbbre vagyunk az időben. S midőn a tüzes itálnak mutatkozott élénkítő hatása, ekkor fölhangzottak a diák s népdalok; angol és ír dallamok sorban követték egymást s a két maori szolgát is fölhevők, hogy mélabús szerelmi dalaikat előadják, melyek egy gyakran negyedhangokból álló véggel bírnak, mi az európai fülre igen sajátságos benyomást tesz. Egyike az angol uraknak tüzes beszédben indítványozá, hogy austriai Császár Ő Felsége és Ferdinánd Miksa Főherczeg Ő cs. Fensége egészségéért poharat ürítsünk, mert az ő törekvésük által, tudományt és művészetet előmozdítani, lőnek az új-zeelandiak oly szerencsések, ily nagyszámú kitűnő tudósokat maguk közt láthatni. Ezen indítvány lelkesedéssel fogadtatott s a poharak fenéig kiürültek, a sokhangúan énekelt austriai néphymnus kíséretében. Csakhamar aztán fölkelte egyike a német vendégeknek s az angol királynőért mondott áldomást, kinek zászlaja minden világrészben leng s ekkint a legvadabb népek közé is a kereszténységet, civilisatiót, békét és haladást beviszi. Sokszoros éljen hangzott minden torokból, az angol néphymnustól kísérve. Ekkor megemlékeztünk a kék tengeren túli barátainkról s az ő egészségükért is poharat ürítettünk. A legtöbben az urak közöl otthon hagyák óráikat mint fölösleges bútorzatot, s azon kevés óra is oly különbözőn járt, hogy nem lehet pontosan meghatározni, mikor száll sírba az ó év s mikor jelenik meg az új az ő örömei és kínjai, reményei és csalódásaival. Ekkor fölkelte Drummond Hay kapitány, megnyitá a wharénak dél felé fekvő ajtaját s így szól: Igaz, nekünk nincsenek tornyocskáink s éjőreink, kik nekünk pontosan meghatároznák a perczet, a midőn az évváltozás pontban beáll. De e helyett a jóságos gondviselés más órát akasztott nekünk ezen fénylő déli égboltozatra — a déli keresztet! Hány álmatlan éjen néztem én Új-Zeeland erdeiben és haraszsíkjain föl ezen soha nem csaló égi órára! Im lássátok, nyugat felé hajlik, most van 12 óra. Mindenkinek boldog új évet. A poharak még egyszer kocczantak, egymás kezeit szoríták, de ekkor nyugodni mentünk, mert reggelre frisseknek és megerősödve kelle ismét lennünk. Ezen Sylvester-éj örökre feledhetlen lesz előttünk! A napi munka ismét általános mosdással kezdődött a falun keresztül menő folyócskában, s a geologok, zoologok, fűvészek és festők csakhamar ismét rajta voltak, hogy ez utolsó reggelt minél hasznosabbá tegyék. Örege ifja

hozott rovarokat és gyíkokat, várva a hekapennyket (így nevezik az angol ezüst pénzt), miket egyes esetekben meg is kaptak. Két angol ács is eljött bennünket üdvözölni. Ezek a bennszülöttek segélyével és 400 ft stb. költséggel egy templomot készültek állítani, s bárha a bennszülöttek folyvást előbbi viskóikban laknak, abban mégis büszkeségüket helyezik, hogy egy kápolnájuk legyen, melyben közel lakó vagy úton levő európai testvéreik a vasárnapot a szokott módon megülhetik. Sellény szakadatlanul arczképezett s oly esete volt, hogy egy igen csinos nő férje nem akará neki megengedni, hogy ezt lefesse, ha csak őt magát a leírás tiszteletében nem részesíti, mibe művésznünknek bele kellett egyezni, csak hogy ezen érdekes női alakot vázlatkönyvébe beiktathassa. Egy más esetet is elbeszélek itt, mely bennünket igen mulattatott s mutatá, hogy a maorik, ha valamit óhajtanak, a pénzt sem kímélik. Egy fiatal embernek, egyik főnök fiának, különösen megtetszett Kronowetter kapitány lőportartója, kezébe véve azt, s nézegetve és vizsgálgatva többször fölkiáltott: kapai (igen jó), és végre mondá: „Maori, poor man give me.“ Nimródunk azonban jelekkel mutatá neki, hogy arra itt magának is szüksége van, de ha Aucklandba jó vele, szívesen oda ajándékozza, s lakonikus módon így szól: „here, pumm pumm, no, Auckland yes.“ Ezen bizonyára igen világos magyarázat dacára a maori még sem akará érteni, kivett egy guineát s azt a lőportartóért kínálva, mondá: „take. Midőn ekkor látá, hogy ez sem használ, szomorúan elment, még egy szomorú pillantást vetve az annyira sóvárgott tárgy után se szavakat morogva: „Pakeha (a fehér) not good man.“¹¹⁰

„A bennszülöttek jelleme az utolsó húsz év alatt nagy változáson ment keresztül. A korábbi legyőzhetlen harcvágy helyébe mohó pénzvágy lépett s ez a tunya bennszülöttből legalább időnként szorgalmas földmívest és marhatenyésztőt csinált. E mellett derék tengerjárók és Auckland parti járműveinek fele az övék. Ezek egyikének tulajdonosa a kutternek gunyorból „emberevő“ nevet adott, valamint hogy általában igen szívesen gúnyolódnak korábbi állapotuk fölött. E mellett jó kereskedők, kik igen jól értenek minden fogáshoz s órák hosszant elalkudoznak, míg valamely vételre vagy eladásra magukat elszánják. Képmutatás és színlelés még folyvást túlnyomó hibájok, mely a fölvelt kereszténység által kissé más irányt vett, de még mindig vendégszeretők és becsületesek s az ember bármi értékes tárgyat, sőt még pénzt is nyugodtan fekve hagyhat, anélkül, hogy attól kellene tartani, hogy ellopják. A nőtelen fiatal emberek erkölce mindkét nemnél meglehetősen laza, de ha összeházasodtak, szigorúan ügyelnek a házassági hűségre s ennél fogva a férjek az európaiak irányában bizalmatlanok és féltékenyek. Fájdalom . . . egy esetet sem beszélhetek el. Mindnyájan tudnak írni és olvasni, otthon van bibliájuk vagy imakönyvük az ő nyelvükön írva s általában szellemi tekintetben nem nagyon maradnak el az európaiaktól. Kézmívességgel nem szeretnek foglalkozni s a vargát, de főleg a szabót, alantabb álló embernek tekintik, míg ellenben a kereskedőt és tengerjártót nagyra teszik, de magukat, mi vitézséget és harszvágyat illet, az európaiakkal teljesen egy rangba állítják. Dél táján ismét visszaindultunk. Egy óra hosszant utunk halmos harasztalajon vitt keresztül, sokszorosan keresztül vágva patakok és folyók által, minthogy Új-Zeeland vízgazdagsága valóban feltűnően nagy, s aztán ismét beléptünk az őserdőbe. Az út, mielőtt abba beértünk, egy angol gazdának Orua nevű kiterjedt szép birtokán keresztül kígyózdott. Ez az út mindkét felén európai füvekkel és buja lóherrel volt benőve, melyen számos marhacsordák legelészték, s a gyors átmenet az angol rétmívelésről a szűzi erdőbe nem csekély ellentétet képezett. Ha jövetutunkban nagy nehézségekkel kell küzdenünk, úgy ezek az új akadályok mellett csak gyermekjáték valának. Az általunk követett út, az egyetlen, mely innen Druryba visz, részint Orua birtokosa, részint a mérnökök által volt kivágva, hogy legalább a marhával lehessen áthatolni és a szükséges fölméréseket megtenni. Oly iszonyú nehéznek találók az ösvényt, hogy nem csak magunk nem bírtunk előre menni, hanem a lovakat is az útban álló fákon s lazán összehengerített fatörzsekből álló hidakon alig bírtuk átvinni, mi mellett a lovak nem egyszer keresztülörttek s csak a legnagyobb bajjal lehete ismét kiemelni. Ennél fogva kényszerítve

¹¹⁰ Budapesti Hírlap, 1859-05-11 / 109. szám

valánk, a legcsökönyösebb lovak néhányait s a két maori szolga által vezetett podgyászlovat hátrahagyni s ezek azokkal csak másnap délután érkeztek Druryba. Az ösvény minden oldalra gyökérrzel volt benőve, közöttük mély pizoklyukak, melyekbe néha bokáig beleestünk s e mellett a továbbhaladást a lefüggő fák még inkább megnehezíték. Maga Sellény is, ki a lovaglást megvetve, mindig vidáman gyalog járt, lecsüggeszté fejét, megjegyezvén, hogy most már ő is megsokalta. Ekkor lett fogalmunk az Új-Zeeland helyében folytatott életről s azon nehézségekről, melyekkel a letelepedőnek ezen buja tenyészettel megáldott országban küzdenie kell, de minthogy a kormány minden oldalról nagy költségekkel készítteti a jó országutakat, ennél fogva a jövevény néhány év múlva mindezen akadályoktól már ment lehetend. — Négy óra múlva végre egy harasztal sűrűn benőtt hegyi fennsíkra jutottunk s Nagy örömünkre egy őserdővel fődött hegyihalom fölött fölfedezek azon hullámos síkot, mely egész Aucklandig terjed. Egy óra múlva ezen akadályt is legyőztük, annál inkább, miután az it lépésről lépésre jobb és szélesebb lett; nemsokára elértünk egy csinos folyóhoz a hegy tövében, melynek friss vizéből szomjunkat oltottuk, s most újra fölélnkítve két óra hosszant haladtunk szép zöld bekerített rétek mellett, melyeket számos marha élénkített, egyszersmind azon csinos, tiszta házakat s az utat vissza Druryba mutatva, hová 9 órakor megérkeztünk. A kitűnő ebéd csakhamar elfeledteté velünk, hogy ép most hatoltunk keresztül Új-Zeeland őseidén. — Utána egy beszéd a másikat követte. Német barátaink köszönetet mondtak a kormány által melléjük adott uraknak azon föláldozó gondosságért, melyet irántuk az egész időn át tanúsítottak. Purchasról az onehungai lelkésztől sem feledkezvén meg, ki magánóráiban a földtannal foglalkozván, a közzén földeket fölfedezte s dr. Hochstetternek fáradhatlan kísérője. Vasárnap jan. 2-n visszaérkeztünk Aucklandba. Közölünk bizonyosan senki sem feledendi ezen utat, melyet német barátainkkal az ország belsejébe tettünk. Dr. Hochstetternek már szóbeli jelentése is nagy figyelmet gerjesztett a tartományban, de midőn e tudósnak írásbeli jelentését is megkapta a kormány, általánosön az óhaj, hogy őt még néhány hónapig bírassuk. Minden oldalról megrohanák a commodort, mikép őt további földtani nyomozások tevése végett még folyvást itt hagyja, s miután azon országok, melyeket a „Novara“ visszamentében még érintend, földtanilag már mind ismeretesek, ennél fogva a commodor engedett az általános kérésnek, s nekünk szerencsénk van dr. Hochstettert még vagy hat hónapig magunkénak mondani. A föltételek, melyek alatt ő itt marad, mindkét nemzetre nézve megtisztelők s mutatják, hogy dr. Hochstettert nem pénznyereség, hanem azon óhaj vezeti, hogy mely tudományával az országnak hasznára lehessen s alapos nyomozások által ezen terra incognitában a cs. expeditio tudományos céljait kiterjedt módon előmozdítsa. Dec. 24-én Auckland katolikus püspöke, dr. Pompallier, fő-helyettnőke és hat maori főnök kíséretében, látogatta meg a fregatot; méltó fogadtatás volt a tiszteletreméltó egyházfő számára készítve; legénység örömteljes tisztelete által mutatá, hogy az Isten szava hirdetőjét igaz megelégedéssel látja körében. Az egész jelenet mély benyomást tett a jelenvolt főnökökre s midőn a püspök a „Novarát“ elhagyás tiszteletére a katolikus nemzeteknél dívó szokás szerint tizenhárom ágyúlövés szól, e szokás még nagyobb tiszteletre gerjeszté a katolikus bennszülötteket főpásztoruk iránt. Jan. 2-kán ünnepélyes isteni tisztelet tartatott, mely alatt a püspök megható beszédet tartott s végül a számos tiszteket és legénységet megáldotta. A fregat jan. 8-án indult ki a wallematei kikötőből a kék tengerre.; nem egynek az utána nézők közül könnyűült a szemében, s mindnyájan áldva tekinténk a távozó barátok után. (41 levél. Hans Gyulától.)¹¹¹

Európában, 1859 áprilisában ellenségeskedések törtek ki a régi ellenfelek, Ausztria és Szardínia (Itália) között. Franciaország május 3-án hadat üzent Ausztriának.

„A kölni lapnak írják Párisból május 13-ról: „Az adriai tengeren az ostromzárt két sorhajó és négy nagy fregatt szigorúan fogja fentartani Julien de la Gravière tengernagy alatt. Ellenben a

¹¹¹ Budapesti Hírlap, 1859-05-12 / 110. szám

nagy, és az atlanti óceánon lévő francia hajóállomások parancsnokai azon utasítást kapták, hogy a „Novara“ osztrák fregat iránt, mely köztudomás szerint a földnek tudományos körülhajózásában foglalkozik, kímélettel legyenek.“¹¹²

A Szárd kir. tengerészeinek parancs adatott az iránt, hogy a „Novara“ fregátot előadandó alkalommal egészen háborítlanul hagyja.¹¹³

1859. júniusban az egyesült francia és szárd erők Magentánál, majd kevéssel azután Solferinónál megverték az osztrákokat. Ausztria 1859. július 11-én Villafrancában sietve fegyverszünetet kötött, melynek következtében lemondott bizonyos itáliai területekről, de Velencét megtartotta.

A Novara a tengeren az 1857-59-ben végrehajtott világkörüli útján. Alex Kircher festménye.

A háború kitörésekor a Novara a nyílt tengeren tartózkodott és azzal a fenyegetéssel került szembe, hogy a francia vagy olasz hajók megtámadják, vagy lefoglalják. Azonnal diplomáciai erőfeszítéseket tettek, hogy szabadon átkelhessen az Atlanti-óceánnak és a Földközi-tengernek abban az időben ellenséges vizein, és minden fél egyetértett abban, hogy a hajó tudományos kincsekből álló rakománya, és a tudósok megérdemlik az ilyen védeltséget

Május 3. - Santiago, Chile

Augusztus 1. – Gibraltár

A „Novara“ fregát 1859.08.07-én indult el Gibraltárból. A „Lucia“ hadigőzös a „Novará“-t Ragusába vontatandja, ahonnan az a dalmátiai vizeken összegyűlt hajórajt Triestig elkísérendi.”¹¹⁴

„Gravosa, 1859.08.21. A „Novara“ cs. k. fregát múlt éjjel a „Lucia“ gőzös által vontatva, Messinából ide érkezett.”¹¹⁵

1859.08.22-én Ragusa-ba érkezett.¹¹⁶

1859.08.26. -án 12 órákor megérkezés Triesztbe.¹¹⁷

A teljes személyzet, beleértve a matrózokat, tengerészgyalogosokat, tüzéreket, szolgálkat és a hajózenekart is, 352 főt tett ki. A hajó útterve eléggé szabálytalan volt, ugyanis a megállók a

¹¹² Pesti Napló, 10. évfolyam, 1859-05-17 / 2779. szám

¹¹³ Budapesti Hírlap, 1859-05-29 / 127. szám

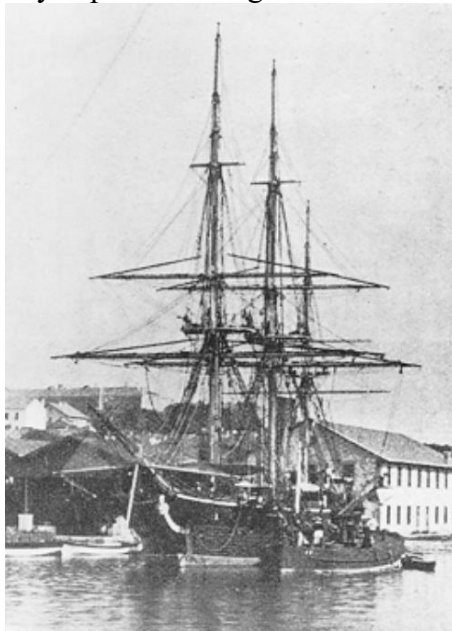
¹¹⁴ Budapesti Hírlap, 1859-08-17 / 197. szám

¹¹⁵ Budapesti Hírlap, 1859-08-24 / 202. szám

¹¹⁶ Budapesti Hírlap, 1859-08-26 / 204. szám

¹¹⁷ Budapesti Hírlap, 1859-08-28 / 206. szám

hajó szükségleteitől, a tudóscsoportjának igényeitől és bármilyen politikai vagy diplomáciai szempontoktól függően, néhány naptól 4-5 hétig tartottak.

118

A Novara osztrák fregatt Sydney kikötőjében, 1858 novemberében.

A Novara az expedíció során 51 686 tengeri mérföldet tett meg, 551 napot töltött a tengeren és 298 napot horgonyon vagy a part mellett kikötve. Mintegy 23 700 darab természettudományi anyagot gyűjtött: 440 db ásvány és kőzetmintát, 300 csúszómászót, 1500 madarat, 1400 kétlábú, 1330 halat, 9000 rovar, 8900 puhatestűt és kemény héjú rákféléket, 300 madártojást és fészket, számos csontvázat és 550 néprajzi tárgyat, köztük 100 emberi koponyát.

A Novara ott szerezte be a készleteit, ahol szüksége volt azokra, illetve az Európába visszainduló hajókkal küldhette haza a tudóscsoportja által gyűjtött nagymennyiségű anyagot a különböző múzeumokban, illetve kutatóintézetekben való letárolásra. Mivel az utazás egyben lobogómutogatást is jelentett, a tisztek és a tudósok gyakran részt vettek a helyi politikusokkal, valamint a kivándorolt osztrák és német közösségek tagjaival tartott társadalmi érintkezésekben. Ez segítette könnyíteni a fedélzeten lévők honvágyán, illetve javította az olyan távoli országokba, mint Ausztrália és Új-Zéland, kivándorolt németek hangulatát. Maga a hajó, leszámítva a sanghaji indulás utáni, 1858. augusztus 11-i tájfunban keletkezett károkat, szinte nagyobb sérülések nélkül élte túl az utazást.

„Ő cs. k. Apostoli Felsége f. évi aug. 29-től kelt legfelsőbb határozatával Wüllerstorff-Urbair Bernát sorhajó kapitányt a kiküldött, világ körül hajózási expedíció commodore-ját s parancsnokát — a tengerészi gondossággal s kitartással és legjobb sikerrel, legmagasabb teljes megelégedésre végrehajtott küldetés elismeréséül — a másod osztályú vaskorona renddel, a báró Pöck Frigyes fregátkapitányt, a „Novara“ fregát parancsnokát, ugyanazon rend harmadosztályával legkegyelmesebben földíszíteni méltóztatott.”¹¹⁹

„Ő cs. k. Apostoli Felsége f. évi oct. 7-én kelt legfelsőbb határozatával gyulai Gaal Béla sorhajó-hadnagyot, továbbá Müller Hébert fregát-hadnagyot, s Seligmann Ferencz tudor fregátorvost a haditengerészetnél, a kiküldött világ-körülhajózási expedíciónak kitűnő alkalmaztatásuk elismeréséül, a két előbbit a katonai érdemkereszttel, s az utóbbit a koronás

¹¹⁸ Michael Organ: Az SMS Novara, az osztrák császár fregattja 1843-99 "...a legcsodálatosabb hajó...", <https://kriegsmarine.hu/hk/mo00704.html>

¹¹⁹ Budapesti Hírlap, 1859-09-06 / 213. szám

arany érdemkereszttel legkegyelmesebben földíszíteni, s ugyanekkor megengedni méltóztatott, hogy a „Novara“ fregat törzséhez tartozó többi egyéneknek a legmagasabb megelégedés tudtukra adassék, még pedig : montforti Manfroni Mór, gróf Kielmannsegge Sándor s L und Ulrik Vilmos fregathadnagyoknak; Jakobi Ernő, Kronowetter Jenő és Battlogg Gusztáv sorhajó-zárlótartónak ; Fayenz Henrik, báró Walterskirchen Richard, Me der Lajos, Natty József, semsei Semsey Gusztáv, Kalmár Sándor, báró Gordon Ferencz, gróf Borell Sándor, b. Skribanek Ágoston, Latzina Eduárd, Máriássy Mihály, Berthold József s herczeg Wrede Jenő fregát zászlótartónak, továbbá Marochini Eduárd első osztályú tengerészeti lelkésznek, Schwarz Eduárd tudor corvette orvosnak, Ruziczka Károly hajósebésznek, s Basso Antal másodosztályú kezelési tisztnek.”¹²⁰

A trieszti Miramar Kastély "Novara" terme. Ferdinánd Maximilián főherceg számára épült, az osztrák fregaton eltöltött éveinek emlékezetére. A Novarra fregatt mintájára van berendezve Miksa dolgozószobája.¹²¹

„A világ körülhajózási expediciónál a „Novara“ fregát hajótörzséhez tartozott tengerészgyalogosági főhadnagy báró Rath Józsefnek a legmagasb megelégedés kifejezése szintén tudtára adatott.”¹²²

„Ö cs. k. Apostoli Felsége f. évi dec. 17-től kelt legfelsőbb határozatával Fremmich Ferdinánd cs. k. főconsult Valparaisóban, valamint Mosenthal Gyula s Wiener Eduárd cs. k. consulokat a Capváros- s Hongkongban, azon érdek elit méréséül, melyeket a „Novara“ cs. fregát világgörülhajózási expedíciója körül szereztek maguknak, az elsőt a harmadosztályú vaskoronarenddel, díjelengedés mellett, s a két utóbbit a Ferencz József-rend kiskeresztjével legkegyelmesebben földíszíteni méltóztatott.”¹²³

A földkerülő útjáról több tudományos munkát is írtak.

1861-1862.

1861-ben császár születésnapján a Novara fregatt útjának eseményeit jelenítették meg színpadon.¹²⁴

„A Stabilimento Tecnico még az alapítás esztendejében megkezdette a „Kaiser“ csatahajó számára megrendelt gépek előállítását, melyek 3200 lóerővel, akkoriban a monarchia legnagyobb hajógépei voltak. Néhány év múlva a hajótelep már annyira kiépült, hogy fából

¹²⁰ Budapesti Hírlap, 1859-10-13 / 244. szám

¹²¹ Erdély, 1. évfolyam, 1871-12-21 / 43. szám

¹²² Budapesti Hírlap, 1859-10-23 / 253. szám

¹²³ Budapesti Hírlap, 1859-12-30 / 308. szám

¹²⁴ Der Zwischen-Akt, August 1861-08-26

készült ágyúnaszádokat tudott már pro dukálni, mire a tengerészeti vezetőségtől olyan megrendelést kapott, mely alkalmas volt, hogy a kezdő vállalat képességeit próbára tegye. Arról volt szó, hogy a „Novara“ nevű fregattot, mely a három évig tartó világméretű útját még mint vitorlás tette meg, gőzhajóvá kell átalakítani, tehát megfelelő helyiségeket építeni a gépek, kazánok és szénrakományok számára, ami csak a hajó meghosszabbításával volt lehetséges. Ezt a feladatot úgy oldották meg, hogy a hajót felvontatták a csúsztatóra, középen kétfelé vágták, a két vége közé egy új középrészt építettek be és a hajó falát a hajtógépezet számára megfelelő módon átalakították.”¹²⁵

A vitorlásból, vitorlás gőzössé történő átalakítása 1862. július 10-én fejeződött be. A hajó ekkor Polába hajózott.¹²⁶ Az 53 ágyúból álló fegyverzetével a vízkiszorítása 2615 tonna (teljes terheléssel 2865 t) emelkedett. A méretei a következőképpen alakultak:

Teljes hossz: 76,81 m
Hossz a függélyek között: 67,61 m
Legnagyobb szélesség: 14,32 m
Meghajtás: egy csavartengely, egy 400 LE-s gőzgép
Legnagyobb sebesség: 12 csomó
Személyzeti létszám: 558 fő.

Az átépítése után a császár 1862 októberében, egy a Novarából, az Erzherzog Frederick korvettből és 2 ágyúnaszádból álló hajórajt különített ki báró von Pöck sorhajókapitány parancsnoksága alá, hogy hajózzanak Görögországba az ott élő osztrák állampolgárok és az osztrák kereskedelem védelmére.

1862.11.15-én „Novara“ austriai csavar-fregát, a „Czethal“ ágyú-naszád kíséretében, a Pyraeusba indult; a kijavíttatás végett hátramaradt „Velebich“ második ágyú-naszád tegnap este szintén oda követé azokat. A f. hó 16-án ide érkezett „Frigyes Főherczeg“ csavar-corvette ma Patrasba indul.¹²⁷

1862 decemberében a Navarra osztrák fregatt és az Amiral- General orosz fregatt parancsnokai szintén tengerészeket szállítottak ki képviselőik és földjeik védelmére.¹²⁸

Rendkívüli kiadások. Három páncélos fregát építésére, valamint a „Novara“ és „Schwarzenberg“ vitorlášajóknak propellerhajókká átalakítására 7 200 000 lett kifizetve.¹²⁹

1863.

1863-ban a flotta ezen hajókból állt:

1 sorhajót 92 ágyúval (Kaiser), 2 páncélos fregattot, a Drache és a Salamander egyenként 28 ágyúval, 6 vitorlás fregattot, a Schwarzenberg, az Adria, a Donau, a Navarra, majd a két kiképzőhajó, a Bellona és a Venus 60-30 ágyúval, 1 csavaros fregattot, a Radetzky 31 ágyúval, 12 lapátkerekes gőzhajót, 4 brig 12-16 ágyúval, valamint 1 úszó üteg a Feuerspeier, 16 ágyús gőzhajóval, valamint szállítóhajók és folyami egységek.¹³⁰

¹²⁵ Pesti Napló, 64. évfolyam, 1913-10-05 / 236. szám

¹²⁶ Pesti Napló, 13. évfolyam, 1862-07-15 / 3727. szám

¹²⁷ Sörgöny, 2. évfolyam, 1862-11-30 / 276. szám

¹²⁸ Pesti Napló, 13. évfolyam, 1862-12-13 / 3852. szám

¹²⁹ Sörgöny, 2. évfolyam, 1862-11-11 / 259. szám

¹³⁰ Morgen-Post, August 1863-08-12

A következő évben (1863-ban) a Novara fegyverzete a következőképpen alakult: 2 db 24 fontos hátultöltő rendszerű löveg, 4 db 60 fontos Paixhans lövedékkel tüzelő löveg, 28 db 30 fontos Novara típusú ágyú, 1 db 12 fontos és 1 db 6 fontos partraszálló löveg.

— Smyrna, (1863) május 2. A „Re Galantuomo“ sorhajó s a „Novara“ fregát a Pyraeusba mentek. —¹³¹

A „Re Galantuomo“ sorhajó s a „Novara“ fregát Smyrnából Pyraeusba mentek 1863.05.02-án.¹³²

1864.

1864 februárjában már előrehaladott állapotban volt a hajó felkészítése a Mexikói utazásra. Kijelölt parancsnoka Richard Bary sorhajókapitány.¹³³

A hajó 1864.03.28-án¹³⁴ azt a fontos feladatot kapta, hogy szállítsa az amerikai Vera Cruzba Maximilián főherceget és feleségét, Charlotte-ot, hogy ott Mexikó császárává és császárnőjévé koronázzák őket.

1864.04.03-án kezdték el a hajót felkészíteni az amerikai útra.¹³⁵ A hajó április 10-én indult volna, de csak április 14-én futott ki.¹³⁶

„Pontban két órakor hagyták el (Miksa és kísérete) a miramari kastélyt. A révhely lépcsőin fehérbe öltözött paraszt leányok nyújtottak nekik koszorút, s a parton a Ferencz Károly gyalogezred egy százada tisztelgett, s két zenekar játsza a mexicói himnust. Ezerszeres „ervivá“-k hangzottak az ágyuk üdvövései közt. Hajóra szálláskor a „Novara“ és „Themis“ fregát felvoná a mexikói lobogót, mely utóbbi két árboczán megtarta a francia lobogót. Egyszersmind Miramarból az ágyuk megtevék üdvövéseiket, mikre a „Themis“ és „Bellona“ ágyúi feleltek. — Elöl ment a „Phantasie“, utána a „Themis.“ Ezután a „Novara“ következett, körülvéve a Lloyd gőzösöktől. 3 óra tájban a „Novara“ is eltűnt a parton maradt nép szemei elöl, s a Lloyd gőzösök visszatértek.”¹³⁷

A Novara 1864. május 28-án érkezett meg Mexikóba az értékes szállítmányával. Nagyjából egy év után tért vissza Európába, hogy csatlakozzon az időközben, rá nem jellemző módon, igen aktívvá vált osztrák flottához.

Jóllehet a Novara 1864. április 14-én indult Mexikóba.¹³⁸ Miksa, 1864.05.29-én szállt partra Vera Cruz-ban.¹³⁹ A Novarra csak 1865 májusában tért vissza Triesztbe. Időközben a fregát a mexikói felségvizek előtt állomásozott elővigyázatosságból arra az esetre, ha a mexikói helyzet rosszabbodása Ferdinánd Maximiliánt az ország elhagyására kényszerítené. Ez alatt az idő alatt a hajó valószínűleg Amerika keleti partjaira is ellátogatott. A sajtó szerint hosszabb ideig Vera Cruz-ban volt.¹⁴⁰

¹³¹ A Hon, 1. évfolyam, 1863-05-12 / 108. szám

¹³² Sörgöny, 3. évfolyam, 1863-05-10 / 107. szám

¹³³ Ost-deutsche Post, Februar 1864-02-21

¹³⁴ Tolnai Világlapja, 14. évfolyam, 1914-07-05 / 27. szám

¹³⁵ Pesti Napló, 15. évfolyam, 1864-04-07 / 4242. szám

¹³⁶ Pesti Napló, 15. évfolyam, 1864-04-08 / 4243. szám

Pesti Napló, 15. évfolyam, 1864-04-07 / 4242. szám

¹³⁷ Pesti Napló, 15. évfolyam, 1864-04-19 / 4252. szám

¹³⁸ Pesti Napló, 15. évfolyam, 1864-04-08 / 4243. szám

¹³⁹ Politikai Ujdonságok, 13. évfolyam, 1867-07-10 / 28. szám

¹⁴⁰ Pesti Napló, 15. évfolyam, 1864-04-15 / 4249. szám

A Mexikóból való visszatérése után a Novarát Polában leszerelték és új rendelkezésekre várt. Miksa búcsúztatására sokan összejöttek. „„Novarra“ fregatté kíséretére kirendelt „Themis“ francia fregatté parancsnoka. Egyébiránt több hajó is kísérni fogja a sík tengerig. A magasabb állású személyek közül közelebbi napokban Lajos Victor, József, Ernő és Henrik főherczegek, továbbá Reckberg gróf, s talán Schmerling államminiszter is odaérkezik. Tegnap Miramareban nagy udvari ebéd volt, melyre Leopold főherczegen, s más notabilitásokon kívül a tengerészügyminiszter b. Burger, az államtanács feje b. Lichtenfels, államtitkár Meysenburg, a francia császár segéde, Frassard tábornok, s a „Themis“ fregatte parancsnoka, Hope londoni bankár, s a mexikói küldöttség több tagjai is jelen voltak. A „Trieszter- Zeitung“ írja ápril 5-ikén: Leopold főherczeg s Meysenburg és Lichtenfels urak ma reggel Bécsbe utaztak. A leendő mexicói császárné, Charlotte főherczegné, tegnapelőtt estve hasonlókép Bécsbe utazott, hogy császárné ő Felségétől búcsút vegyen, de ma estvére visszaváratik Miramareba.¹⁴¹

1864. novemberi újsághír az expedíció kapcsán: „Az ausztriai birodalom tengeren túli forgalmi viszonyainak előtanulmányozását illetőleg a bizottmánynak — a legjelesebb szaktudósokkal, a legelső tengerészeti és partvidéki kereskedelmi kapacitásokkal, a legkitűnőbb kereskedelmi konsulokkal, az ausztriai birodalomból a londoni világkiállításon működött bírálók és jelen résztvevőkkel, és kiválólag a Novarra expedícióról jelentést tevő egyéniséggel érintkezésbe kell magát tenni.”¹⁴² Ez a cikk is kiválóan mutatja az expedíció jelentőségét.

1865.

1865.06.20-án Havannán keresztül Halifax-ba hajózott. Annak ellenére, hogy a hajó csaknem egy éve mexikói vizeken tartózkodott, a legénység egyetlen embert sem veszített sárgalázban. Köszönet illeti a kiváló Beant és Barry kapitány parancsnokot a lelkiismeretes gondoskodásért.¹⁴³

1866.

Triest, 1866.05.04. A „Novara“ fregaton a tűz tegnap esti 12 órakor kezdődött s esti 5 órakor eloltatott. A fregát tetemesen meg van rongálva.¹⁴⁴

„A „Novara“ nevű fregat égéséről írják Polából máj. 4-ről: Körülbelül déli 12¹/₄ óra volt, midőn május 3 -án városunkban egyszerre azon hír terjedt el, hogy a „Novara“ ég. A pompás hajó a dokkokat még csak négy napja, hogy elhagyta, új szépségben és tengeri képességben díszelve. Legelőször a hajó nyúlánk alsó árbocjai gyuladtak meg, mi roppant füst-fellegeket idézett elő. Gyorsan annyira szaporodtak e borzasztó jelek, hogy a hajó belülről kifelé lángba borult. Az emberek fáradhatlan kitartással küzdöttek a rettentő elem ellen. Bourguignon báró altengernagy személyesen vezette az égő hajó fedélzetét, a mentési munkálatokat fölláldozó erélylyel; emelkedett példájának köszönhetni, hogy a hajó legénysége oly rendkívüli odaadással és egyszersmind higgadt nyugalommal és hidegvérűséggel dolgozott, melyet semmivel sem lehet összehasonlítani. Egy perczig úgy látszott, mintha a hajó menthetlenül elveszne. Folytonosan megújuló erővel haladt tovább a tűz, a hőség, mely körülötte elterjedt, a bárkákat, melyeken a vízpuskák voltak, egy időre visszavonulni kényszerítette; a füsttömegek pedig mindig sűrűbbek lettek, úgy, hogy már el lőn határozva a hajó elsüllyesztése, hogy így legalább a rajta lévő anyagot megmentésék. De a hajó ereje és jelessége e kísérletnek is gátlólag állt útjában. Az ágyúk, melyek a hajó bordái ellen elsüttettek, nem bírtak akkora löüreggel, hogy annak falát keresztülüssék; a kísérlettel fel kelle tehát hagyni. Az erőlködések most óriási módon fokoztattak, minden kéz el volt foglalva; a tisztektől kezdve egész az utolsó közemberig mindenki példátlan önmegtagadással és vitézséggel állta meg helyét. Végre a diadal az emberek

¹⁴¹ Pesti Napló, 15. évfolyam, 1864-04-08 / 4243. szám

¹⁴² Gazdasági Lapok, 16. évfolyam, 1864-11-23 / 47. szám

¹⁴³ Morgen-Post, Juli 1865-07-04

¹⁴⁴ Sürgöny, 6. évfolyam, 1866-05-06 / 104. szám

részére hajolt, a „Novara“ meg lett mentve. 81/8 órára estve Bourguignon báró eltávozhatott a hajóról, a hajó köteleken eresztették le a füstölgő hajó fala fölött a bárkába. A hajó szomorú maradványa lett előbbi szépségének. A „Wien, Abendest“ levelezője azon gyanút fejezi ki, hogy e nagyszerű hajó elvetemedett bűnténynek lett áldozata. Súlyos bűnjelek léteznek arra nézve, hogy a hajón lévő velencei munkásokat el akarták csábítani. Hárman közülök leginkább látszanak terhelve lenni azon gyanúval, hogy e hallatlan égést eszközölték volna, miért el is fogattak.”¹⁴⁵

1866.05.20-án a hajó félig leégett állapotban érkezett meg Triesztbe.

Trieszt, 1866.05.23. Tegnap érkezett a „Novara“ a Lloyd-arsenál rakpartjához. A kijavítást megkezdték. Tonello reméli, hogy néhány nap alatt készen lesz.¹⁴⁶

1866.06.04-én már kifutásra kész állapotba hozták.¹⁴⁷

1866.07.20-án **részt vett a lissai tengeri csatában.**¹⁴⁸ Parancsnoka Erich von Klint sorhajókapitány, aki a csatában elesett. Legénysége ekkor 538 fő (máshol 403 fő). A Novarráról a csata után 5 halottat és 50 sebesültet jelentettek.¹⁴⁹ A hajók szinte közelharcot vívtak egymással.¹⁵⁰ Más forrás szerint 6 halott, 3 súlyos és 13 könnyű sebesült. A csatában 342 lövést adott le és 47 találatot kapott.¹⁵¹

Klint teste felét egy ágyúgolyó tépte szét, és azonnal holtan esett a földre. A golyó által elsodort hajódarabok azonban jelentős sérüléseket okoztak a közelben tartózkodóknak. Klint szétrobbant teste egy kadétot olyan súlyosan talált el emberi maradványokkal, hogy az arca és teste elülső része teljesen be lett terítve vele. Ebben a szörnyű állapotban és a rémület kezdeti benyomásai alatt ő maga és a többiek is súlyosan megsebesültek tartották – ezt a tévhitet azonban a kötözőállomáson hamarosan tisztázták, az ő és mások öröme.¹⁵²

„Austria kis, de dicső győzelme által világhírré emelkedett hajóhada, mely 19-én ½ 12 órakor három osztályban indult ki a fasanai kikötőből, következő hajókból állott: I. oszt. Ferdinand Miksa főherceg (fedezetén Tegetthof ellenadmirállal) „Habsburg“ „Miksa császár“, „Don Juan d’Austria“, „Eugen herceg“, „Salamander“ és „Dragon (Sárkány)“ páncéloshajók. II. oszt. hét hajó és pedig: „Kaiser“ sorhajó, „Novarra“ és „Schwarzenberg“, „Adria“, „Duna“, „Radeczky fregatt“ és „Fridrich“ corvette. III. oszt. kilencz hajó, és pedig a hét ágyúsnaszád: „Hum“, „Dalmát“, „Réka“, „Streiter“, „Seehund“, „Velebich“, „Wall“ és négy jelző gőzös: „Erzsébet császárné“, „Greif“, „Andreas Hofer“ és „Stadium“, egészben 27 hajó, mintegy 500 ágyúval. Az ellen hét páncélosunk ellenébe 12 híres páncélos hajót, 8 csavar fregattért, 8 összes hajóin 800 ágyút állított.”¹⁵³ A lissai diadal egyik eleme volt, hogy az osztrák flotta nem páncélos hajói is részt vettek az ütközetben, míg az olaszok páncélosatlan egységei nem avatkoztak be a harcba. A Novarra tengerésze arról számolt be, hogy a hajók a csata során rendkívül közel kerültek egymáshoz. Az elsüllyedt olasz vezérhajó 10 tengerészét, 15 órai úszás után mentették ki a tengerből az osztrák hajók.¹⁵⁴

1867.

¹⁴⁵ Sörgöny, 6. évfolyam, 1866-05-10 / 107. szám

¹⁴⁶ Sörgöny, 6. évfolyam, 1866-05-25 / 118. szám

¹⁴⁷ Linzer Tages-Post, Juli 1866-07-25

¹⁴⁸ Sörgöny, 6. évfolyam, 1866-08-28 / 195. szám

¹⁴⁹ Neues Fremden-Blatt, August 1866-08-10

¹⁵⁰ Sörgöny, 6. évfolyam, 1866-07-26 / 169. szám

¹⁵¹ Danzers Arme-Zeitung, Juli-Dezember 1932-11-04

¹⁵² Wiener Medizinische Wochenschrift, 1866 Hauptteil

¹⁵³ Sörgöny, 6. évfolyam, 1866-07-28 / 171. szám

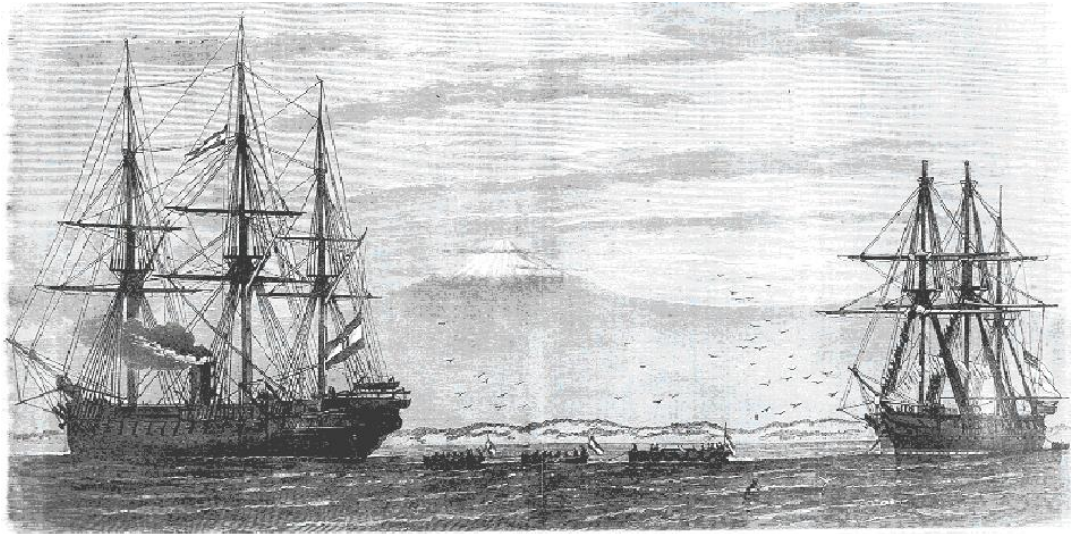
¹⁵⁴ Bukowina, August 1866-08-01

Tegetthoffnak nagy nehézségek árán sikerült visszaszerezni a mexikóiaktól a holttestet, melynek állapota messze nem volt ideális. „Tegetthoff altengernagy Mexico fővárosába érkezett. A Rothschild-bankháznak a bécsi hadügyminisztériumhoz küldött közleménye szerint egyik mexicói bankház 12,000 font sterlingig hitelt nyitott számára. Mindkét osztrák hadihajó, a „Novara“ csavarfregatte és „Erzsébet“ gőzös Vera Cruz előtt horgonyoznak, s azon tárgyalások kedvező eredménye esetében, melyek Miksa császár holttestének kiadatása végett Tegethoff és Juarez közt személyesen folynak, a holttest Queretaroból a „Novara“ fregattéra fog szállíttatni s elvitetni.”¹⁵⁵

1867.12.01. „Tegetthoff aladmirálnak Havannából Bécsbe érkezett távirati jelentése szerint, a „Novara“ császári fregát, Miksa császár holttestével, oda megérkezett.”¹⁵⁶ „A „Novara“ fregát december 4-én hagyta el Havannát.”¹⁵⁷

1868.

A hajó 1868.01.07-én ért Korfuba¹⁵⁸. Amikor a hajó 1868.01.08-án visszatért Triesztbe,¹⁵⁹ a főherceg holttestét átrakták egy temetési bárkára. A császár fekete ruhába öltöztetve nyugszik mahagónia koporsójában, mely tudvalevőleg kőkeménységű, s e koporsó egy érez- és más fakoporsóban van elhelyezve. A „Novara” díszkíséretét képezik a mexicói vizeken állomásoszó „Erzsébet“ fregat és „Dandolo“ corvett-hajók. A koporsót Fautz admirál veendi át, s szállítja Bécsbe, hol ma fog a császári sírboltban ünnepélyesen eltakaríttatni. Bécsben nagy ceremónia közepette eltemették a bécsi Kapucinusok Temploma altemplomában lévő Habsburg császári kriptában.

A Novara, balra, Vera Cruzban átveszi Maximilián császár holttestét. A HMS Niger a kép jobbszélén horgonyon áll. Az Illustrated London News metszete.

¹⁵⁵ Pesti Napló, 18. évfolyam, 1867-09-13 / 5219. szám

¹⁵⁶ Budapesti Közlöny, 1. évfolyam, 1867-12-05 / 222. szám

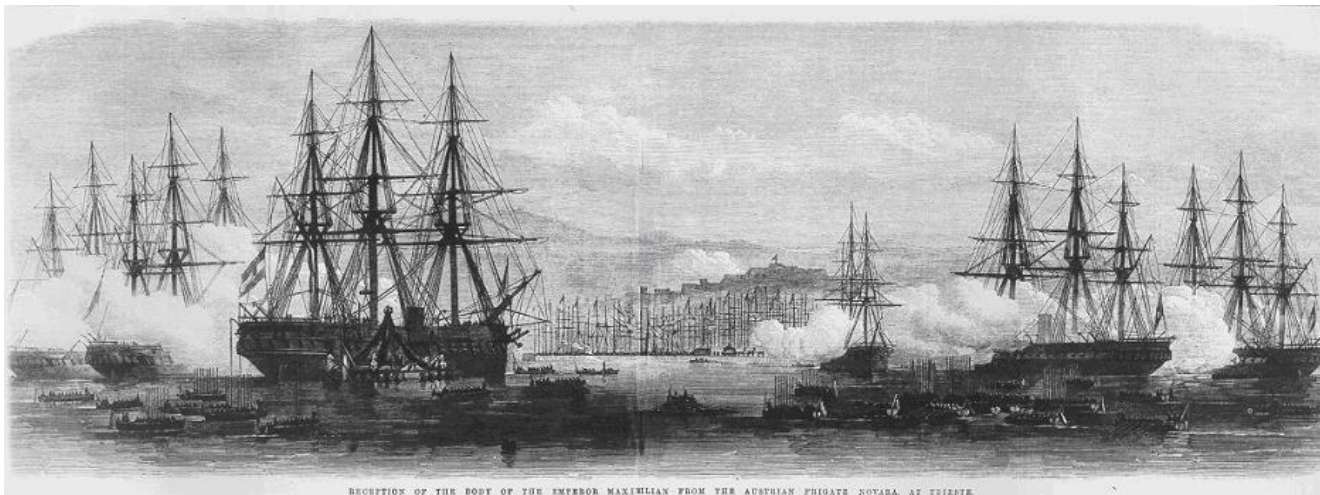
Budapesti Közlöny, 1. évfolyam, 1867-12-07 / 224. szám

¹⁵⁷ Budapesti Közlöny, 1. évfolyam, 1867-12-20 / 235. szám

¹⁵⁸ Vasárnapi Ujság – 1868-01-12 / 2. szám / A hópehely (rajzokkal) Könyves 19. oldal / Természettudomány; ipar; gazdaság és rokon

Budapesti Közlöny, 2. évfolyam, 1868-01-09 / 6. szám

¹⁵⁹ Eger, 6. évfolyam, 1868-01-09 / 2. szám

Maximilián császár holttestének fogadása Trieszt kikötőjében. Az Illustrated London News metszete.

1868-ban újból modernizálták a fegyverzetét, mely a következőképpen alakult: 13 db hátultöltő rendszerű 24 fontos Warendorf löveg, valamint 32 db 30 fontos elöltöltő rendszerű ágyú.

1870.

A Novara 1870-ben esett át az utolsó átépítésen. Ezt követően 447 főnyi személyzetet volt képes befogadni, új fegyverzete pedig az ütegfedélzetén 20 db 24 fontos hátultöltő lövegből, a felső fedélzetén 10 db 24 fontos hátultöltő ágyúból, 2 db forgatható 24 fontos hátultöltő lövegből, valamint 2 db 3 fontos partraszálló lövegből tevődött össze.

Az SMS Novara Velencében. A dátumot nem ismerem.¹⁶⁰

Az átépítését követően (1870.10.18-án Észak-Amerikába indult.¹⁶¹) átkelt az Atlanti-óceánon és éppen New York kikötőjében tartózkodott, amikor hírt kapott Tegetthoff tengernagy 1871. április 7-én bekövetkezett korai haláláról. A tengernagy emlékére május 1-én megemlékezést tartottak a Novara fedélzetén, amelyen részt vettek mindkét haditengerészet, valamint a diplomácia testületek képviselői. A New York Times április 26-án egy cikkben ismertette röviden a hajó pályafutását és az akkori küldetését, mely méltó megemlékezést jelentett a nagyszerű idős hajó számára. A következőképpen szól:

Az osztrák látogatónk

¹⁶⁰ https://karosszektabornok.blog.hu/2016/07/20/207_a_porosz-osztrak-olasz_haboru_harom_csataja_iii_lissa

¹⁶¹ Budapesti Közlöny, 4. évfolyam, 1870-10-20 / 239. szám

Amint azt a Times tegnapi számában hírül adtuk, a jelenleg az Üteg előtt horgonyzó osztrák csavaros gőzfregatt, a Novara, hétfőn érkezett meg Annapolisból ebbe a kikötőbe és huszonegy ágyúlovással üdvözölte az Egyesült Államokat. A katonai hatóságok valami félreértés miatt egészen tegnap délutánig nem viszonozták az üdvözlést. A nap folyamán a fregatt kilenc üdvözlést adott le a fedélzetére látogató osztrák konzul tiszteletére, majd délután 4-kor Stringham kikötőparancsnok lobogóját üdvözölték, melyet a Ticonderoga USA korvett, Oscar C. Badger fregattkapitány, azonnal viszonzott.

A Times haditengerészeti tudósítója tegnap látogatást tett a Novara fedélzetén, akit a tisztek a legnagyobb udvariassággal fogadtak és sok érdekes információval láttak el. A Novara eredetileg vitorlás fregattnak épült, de amikor a haditengerészetet átszervezték, átalakították, egy kiegészítő gőzgépet és hajócsavart kapott. Vitorlákkal a sebessége tizenhárom, míg teljes gőzzel haladva tizenkét csomó. Gépének teljesítménye 500 LE. A hajó tüzérsége a felső fedélzeten tizenöt hátultöltő, huzagolt csövű lövegből, az ütegfedélzeten pedig harminc előltöltő rendszerű ágyúból áll. A huzagolt csövű lövegek 52, míg a sima csövek 42 fontosak. A hajótest hossza 215 láb (65,53 m), a szélessége 45 láb (13,72 m), a merülése elől 17 láb 9 hüvelyk (5,41 m), hátul 20 láb 5 hüvelyk (6,22 m). A vízkiszorítása 2497 osztrák tonna. Parancsnok: Josef Auerhamer von Auconstein sorhajókapitány; Első tisz: Franz Tichisnatch fregattkapitány; Korvettkapitányok: Baron von Haun, Josef Wostag és Carl Barth; Örtisztek: Arthur Muldner, Josef Telchl és Moritz Bachs. Orvosok: Franz Gregor, Josef Weil és Carl Marouschek. Számvevőtiszt: Carl Masena. Kadétok: főherceg Ritter von Raunam, Adolf Gotz, Gustav Kork, Julius James Haffner, Josef C. Nemling, Hermann Schruher, Eugen Marton von Szepsi-Szentgyörgy, Max Kubscheva, August Marno Rebler von Eichenhorst, Rucien Zeigler, Carl Frees, Richard Tizzighelli, Richard Basso és Hugo von Balmote. Gépészek: Jacob Furcho, Auben Frey, Carl Rehberger, Henrich Binger és Avdio Celbrecht.

1870.12.08-i hír szerint, csak a Novara és a Donau fregatt lesz bevethető a fregattok közül, noha a Donau is igen rossz állapotban van.¹⁶²

1870.12.28-i hír: „A „Novara“ hajóról az a hír jött Fiuméből, hogy a hajó vendéglősét épen azon pillanatban fogták el, amint két rumos hordót meg akart gyújtani, melyeket a lőporkamra közvetlen szomszédságába állított. — Ugyane fregatte-t a középtengeren közelebb oly nagy vihar érte el, hogy kormányán kívül első árboczát is elvesztette.”¹⁶³

1871.

A Novara fregatt 1871. évben Közép- és Észak-Amerikába hajózott.¹⁶⁴

1872.

1872-ben egy szicíliai útra készült a hajó.¹⁶⁵

„Korfu, 1872. augusztus 29. Az osztrák hajóraj, melynek tagjai a „Lissa” zászlóshajó, a „Novara” fregatt, a „Zrínyi” korvett és a „Hum” ágyúnaszád, befutott a kikötőbe, hogy szemet vegyen át.”¹⁶⁶

¹⁶² A Hon, 8. évfolyam, 1870-12-04 / 292. szám

¹⁶³ Ellenőr, 2. évfolyam, 1870-12-28 / 104. szám

¹⁶⁴ Értekezések a társadalmi tudományok köréből 10. (Budapest, 1888-1890) Dr. Matlekovits Sándor: Bárány Wüllerstorff és a szabadkereskedés meghonosítása az Osztrák-Magyar Monarchiában / 7. szám

¹⁶⁵ Budapesti Közlöny, 6. évfolyam, 1872-07-18 / 162. szám

Neues Fremden-Blatt, Juli 1872-07-17

¹⁶⁶ Die Presse, August 1872-08-30

1872.09.12-i hír: „Corfuból 10-ről írják, hogy a „Lissa“ páncélos fregat, a „Novara“ fregat és a „Zrínyi“ corvette Syriába és a „Hum“ ágyunaszád az adriai tengerre indultak el.”¹⁶⁷

1873.

1873.07.28-án a tengerészeti akadémia diákjaival Lussinpiccolo-ba érkezett. A Minerva és a Saida innét Dalmáciába hajózott.¹⁶⁸

„Corfu, 1873. aug. 28. A „Novara“ osztrák fregát a tengerészeti növendékekkel Patrasból jöve, szerencsésen ide érkezett.”¹⁶⁹

1875.

Osztrák-Magyar haditengerészet 1875-ben. „A legfrissebb összeállítások szerint az Osztrák-Magyar haditengerészet a következőkből áll: 7 kazamata hajó: "Kaiser", "Lissa", "Custozza", "Erzherzog Albrecht", "Kaiser Max", "Don Juan d'Austria", "Prinz Eugen". 4 páncélozott fregatt: "Ferdinánd Max főherceg", "Habsburg", "Salamander", "Drache". 3 fregatt: "Novarra", "Radetzky", "Laudon"; 8 korvett: "Donau", "Friedrich főherceg", "Dandolo", "Helgoland", "Fasana", "Zrinyi", "Frundzberg", "Aurora". 5 ágyús csónak: "Hum", "Velebich", "Dalmat", "Reca", "Santiago". 5 csavargózós: "Kerka", "Narenta", "Möve", "Nautilus" és "Albatros". 4 gőzhajó: "Curtatone", "Andreas Hofer", "Taurus", "Fiume". 2 aviso gőzhajó: "Kaiserin Elisabeth", "Miramar". 3 szállító gőzhajó: "Triest", "Gargagno" és "Pola". 1 torpedóhajó: "Seehund"; 1 műhelyhajó: "Eyklöp"; 2 éjszakai őrhajó: "Greif" és "Fantasie". — A Dunán: 2 monitor: "Maros" és "Leitha". Minden hajó összesen 276 szűrőágyúval és 100 könnyűágyúval rendelkezik. A legénység körülbelül 10 100 főből áll. A legnagyobb tonnatartalommal (7800 tonna) a "Custozza" kazamatahajó rendelkezik, a fent említett hajó és a "Lissa" rendelkezik a legtöbb lóerővel (egyenként 1000 lóerővel); a "Novarra" fregatt rendelkezik a legtöbb ágyúval (35 nehéz és 4 könnyű), a "Lissa" pedig a legnagyobb legénységgel (512 fő). A haditengerészetnek 16 kiképzőhajója és segédhajója is van, amelyek közül a legnagyobb a fiúk kiképzőhajója, a "Schwarzenberg" (2650 tonnával).”¹⁷⁰

A Novara földközi újtára (1857.04.30 – 1856.08.26.) a munkásmozgalom is hivatkozik. „A „Novara” nevű fregát földközi utazása alkalmával sok idegen népfaj leírása jutott hozzánk. Nagyon figyelemreméltó a chinai kommunistákról szóló leírás.”¹⁷¹

172

¹⁶⁷ Budapesti Közlöny, 6. évfolyam, 1872-09-12 / 208. szám

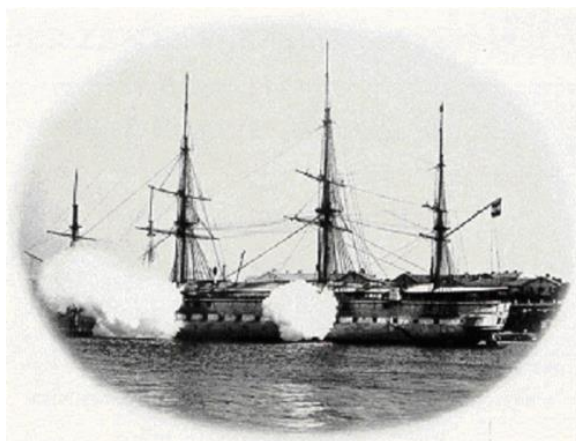
¹⁶⁸ Das Vaterland, Juli 1873-07-29

¹⁶⁹ Budapesti Közlöny, 7. évfolyam, 1873-08-30 / 199. szám

¹⁷⁰ Neues Fremden-Blatt, Januar 1875-01-16

¹⁷¹ Munkás-Heti-Krónika, 3. évfolyam, 1875-04-04 / 14. szám

¹⁷² <https://kuk-kriegsmarine.it/navi/navi-a-vela/novara-51/>

A Novara mint tüzérségi iskolahajó Polában 1890. körül. Eredeti fénykép.

Azután, hogy a Novara Amerikából visszatért Polába, egészen 1876. augusztus 22-ig folytatta a vitorlázási gyakorlatokat. Ekkor átminősítették leszerelt hajótestnek. 1881-ben eltávolították a gépi berendezéseit, és átalakítva 1881. június 22-től, mint tüzérségi iskolahajó szolgált tovább. 1882.09.16-én Polában olt I. Ferenc József látogatása alatt.

A Novara ebben a szerepkörben élte végső napjait, amíg 1898. október 22-én törölték a flotta névjegyzékéből, majd a következő évben szétbontották.

Ezzel véget ért az osztrák haditengerészet valamikor nagyszerű fregattjának pályafutása. A főparancsnok, Ferdinánd Maximilián kedvenc hajója a velencei hajóépítők legmagasabb szintű előírásai szerint épült, és mint ilyen az 1850-es években a Habsburg Monarchia és a korabeli osztrák társadalom tengeri megtettesítőjének számított. A Novara úgy vonult be a történelembe, mint az első világmegkerülő tudományos utat végrehajtó német hajó, és talán egyedül ezért emlékezetesebb a valaha büszke osztrák haditengerészet bármely más hajójánál. Szintén említésre méltó a balszerencsés Ferdinánd Maximiliánnal való összefonódása, de az 1866-os lissai ütközetben is jelentős támogató szerepet játszott.¹⁷³

„Emlékkereszt Miramárban. Trieszti levelezőnk írja, hogy tegnap egy érdekes keresztet helyeztek el a miramári parkban levő San Canziano kápolnában. E keresztet Viktor Lajos főherceg az évekkel ezelőtt végleg leszerelt Novara nevű osztrák-magyar fregat-hajó bordáiból készítette, mely hajó tudvalevőleg 1864. év tavaszán vitte Miksa császárt Miramarból Mexikóba és három és fél évvel később ugyan-e hajó hozta vissza a boldogtalan császár tetemeit Triesztbe. E nevezetes hajónak bordáiból faragott hatalmas kereszt több éven át a miramari kikötőmóló lépcsőfeljárójánál volt felállítva, de a vihar kidöntötte és most a kastély parkjában levő kis kápolnában helyezték el.”¹⁷⁴

Parancsnoka:

Károlyi (Baroly) gróf kapitány 1851-1852

báró Bourguignon kapitány 1853, 1854

Pörtl kapitány 1855

Baron Friedrich Pöck kapitány 1857-1859

Herzfeld kapitány 1860

Peb kapitány 1861

Dufwa Rezső sorhajókapitány 1864 (1870-től ellentengernagy)¹⁷⁵

¹⁷³ Michael Organ: Az SMS Novara, az osztrák császár fregattja 1843-99 "...a legcsodálatosabb hajó..."
<https://kriegsmarine.hu/hk/mo00704.html>

¹⁷⁴ Magyarország, 7. évfolyam, 1900-12-12 / 323. szám

¹⁷⁵ A Pallas nagy lexikona, 5. kötet: Dammara-Elektromos gép (1893)D / Dugattyufedő

Richard Bary sorhajókapitány 1864
Erich von Klint sorhajókapitány 1866 Lissa+
Rudolf Schröder 1866 (A lissai csata alatt vette át a hajó parancsnokságát.)
Auernhammer sorhajó kapitány 1871
Hugo von Zaccaria kapitány 1872
Karl Kronewetter kapitány 1875
Ulrich Wilhelm Lund kapitány 1881
Carl Schaffer sorhajó kapitány 1882
lovag Alfonz Henriquez kapitány 1883.06.15 -1885. április
Josef Primavesi kapitány 1885
Peter Grancich kapitány 1886
Barik kapitány 1889
Karl Spesler kapitány 1891.10.20 – 1896.02.12
Adamovit kapitány 1896
Herbst kapitány 1897

SMS Donau gőzfregatt (máshol korvett)

Az SMS Donau fregatt testvérhajója volt az SMS Radetzky és az SMS Adria fregatt. Ezek hárman alkották a Radetzky hajóosztályt. Az SMS Radetzky 1869-ben a fedélzetén kiütött tűz következtében felrobbant. Az Osztrák-Magyar Monarchia flottájának ez volt a legnagyobb baleset miatt bekövetkezett hajókatasztrófája. Mindhárom egység harcolt a Lissai tengeri csatában 1866-ban. Az SMS Radetzky angol tervek alapján, Angliában épült, míg az SMS Adria és az SMS Donau, ugyan azon tervek alapján, de már Triesztben épültek meg a Stabilimento Tecnico Triestino-ban.

Vízkesztés: 2165 hosszú tonna, 2200 tonna teljes terheléssel

Hossza: 70,62 m (231 láb 8 hüvelyk)

Szélessége: 13,6 m (42 láb 8 hüvelyk)

Merülése: 5,46 m (17 láb 11 hüvelyk)

Meghajtása: 1 db kéthengeres tengeri gőzgép, kazánok száma ismeretlen, 1 db hajócsavar

A hajót egy háromárbocos vitorláskötélzettel szerelték fel, hogy kiegészítse a gőzgépet a hosszú utakon.

Teljesítménye: 300 LE¹⁷⁶

Sebessége: 9 csomó (17 km/h)

Személyzete: 354 fő – 398 fő

Fegyverzete 1857-ben:

¹⁷⁶ Danzers Armee-Zeitung, Januar-Juni 1927-01-14